

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Švédský knižní trh – historie a současnost

Swedish Book Market – History and the Present Day

Magisterská diplomová práce

Bc. Eliška Balíková

Studijní obor: Ediční a nakladatelská praxe

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Pořízková, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

.....

podpis

Děkuji Mgr. Lence Pořízkové, Ph.D. za čas, který mi věnovala, za odborné vedení a za cenné rady, bez kterých by tato diplomová práce nevznikla.

Obsah

Seznam zkratk a názvů institucí	7
Úvod.....	8
1 Historický vývoj švédského trhu (do roku 1970)	10
1.1 Do 16. století.....	10
1.2 16. století.....	11
1.3 17. století.....	12
1.4 18. století.....	14
1.4.1 Tiskaři a knihvazači.....	14
1.4.2 Knihkupci	15
1.4.3 Zájem o četbu	17
1.4.4 Státní regulace	17
1.5 První polovina 19. století.....	18
1.5.1 Nové zákony o svobodě tisku	18
1.5.2 Pomalý rozvoj trhu	18
1.5.3 Svaz švédských nakladatelů	19
1.5.4 Knižní žánry a gramotnost.....	20
1.6 Druhá polovina 19. století	21
1.6.1 Nakladatelé a rozkol ve Svazu.....	22
1.6.2 Prodej knih.....	23
1.6.3 Autorský zákon a podpora spisovatelů	24
1.7 První polovina 20. století.....	24
1.7.1 Nakladatelé	25
1.7.2 Bonnier a monopolizace trhu.....	26
1.7.3 Levné knihy a kolportážní romány	27
1.7.4 Komisionáři	28
1.7.5 Knihovny	29
1.7.6 Autorská práva a podpora spisovatelů.....	29
1.8 Od 50. do 70. let 20. století	30
1.8.1 Pocketbok	31
1.8.2 Počátky nakladatelské krize.....	32
1.8.3 Zákaz pevných cen	32

2	Moderní švédský trh (1970–2012)	34
2.1	Nakladatelé	35
2.1.1	Knižní kluby	36
2.1.2	En bok för alla	37
2.1.3	Nakladatelské spektrum	37
2.1.4	Profesní organizace	45
2.2	Knihkupci	46
2.2.1	Řetězce	48
2.2.2	Internetová knihkupectví	49
2.2.3	Profesní organizace	50
2.3	Distributoři	50
2.4	Regulace a podpora knižního trhu	52
2.4.1	Státní regulace	52
2.4.2	Státní podpora	52
2.4.3	Literární ceny	54
2.4.4	Knižní veletrhy a festivaly	55
2.5	Ekonomická specifika	56
2.5.1	Daň z přidané hodnoty	56
2.6	Knihovny	58
2.6.1	Povinný výtisk	59
2.6.2	Profesní organizace	60
2.7	Tituly a knižní žánry	60
2.7.1	Tituly	60
2.7.2	Překlady do švédštiny	61
2.7.3	Překlady ze švédštiny	62
2.7.4	Žánry	63
2.7.5	Formáty	64
2.8	Autoři	65
2.8.1	Ochrana práv	66
2.8.2	Agenturní zastoupení	66
2.8.3	Profesní organizace	66
3	Současný švédský trh (2012–2022)	68
3.1	Nakladatelé	69
3.1.1	Bonnier Group	71
3.1.2	Norstedts Förlagsgrupp (Storytel)	73
3.1.3	Natur & Kultur	74

3.1.4	Studentlitteratur	74
3.1.5	Liber	75
3.1.6	Sanoma Utbildning	75
3.1.7	Berling Media	75
3.1.8	Ostatní nakladatelství	75
3.2	Knihkupci.....	76
3.2.1	Kamenná knihkupectví	77
3.2.2	Internetová knihkupectví	78
3.2.3	Streamovací služby	79
3.3	Distributoři.....	80
3.4	Podpora knižního trhu	81
3.4.1	Granty	81
3.4.2	Knižní ceny, festivaly a veletrhy	83
3.4.3	Podpora čtenářství	84
3.5	Ekonomická specifika.....	84
3.6	Knihovny	87
3.7	Tituly a knižní žánry	89
3.7.1	Tituly	89
3.7.2	Překlady do švédštiny	91
3.7.3	Překlady ze švédštiny	92
3.7.4	Žánry.....	93
3.7.5	Formáty.....	95
3.8	Čtenáři	97
	Závěr.....	99
	Seznam tabulek	103
	Summary.....	104
	Bibliografie	107
	Anotace.....	125

Seznam zkratek a názvů institucí

KF	Kooperativa Förbundet
SČKN	Svaz českých knihkupců a nakladatelů
SFF	Svenska Förläggareföreningen
SLT	Sveriges Litografiska Tryckerier

Boktryckeri-Societeten	Spolek tiskařů
Kungliga biblioteket	Královská knihovna
Läromedelsföretagen	Svaz švédských vydavatelů učebnic
Nordiska oberoende förlags förening	Svaz nezávislých severských nakladatelů
Svenska Bokhandlareföreningen	Svaz švédských knihkupců
Svenska Förläggareföreningen	Svaz švédských nakladatelů
Sveriges Allmänna Biblioteksförening	Svaz švédských veřejných knihoven
Sveriges Författarfond	Švédský spisovatelský fond
Sveriges Författarförbund	Svaz švédských spisovatelů
Sveriges Litografiska Tryckerier	Švédské litografické tiskárny
Statens kulturråd (Kulturrådet)	Švédská umělecká rada

Úvod

Knižní trh je dynamický průmysl s mnoha články, které se podílí na výrobě, šíření i recepci knihy. Přispívá k rozvoji vzdělanosti a šíření informací a jeho vývoj je úzce provázaný se společností a změnami v ní. V Evropě vznikl knižní trh v dnešním slova smyslu s vynálezem knihtisku ke konci 15. století a k jeho rozvoji dále přispívaly technologické změny, které umožňovaly zlepšení, zrychlení, zjednodušení a zlevnění výroby knihy. Rozvoj byl také závislý na gramotnosti obyvatelstva a podporách či regulacích institucí, jako jsou stát nebo církve. Jelikož knihy umožňovaly přístup k informacím, byl tento přístup různými způsoby regulován, což často další rozvoj trhu brzdilo. Na druhou stranu mohly regulace významně přispět i ke konsolidaci trhu a lepší organizaci vztahů mezi jeho jednotlivými aktéry, jak můžeme doložit například na osvícenských regulacích na konci 18. století v Habsburské monarchii.¹

Cílem této práce je popsat švédský knižní trh, který zatím v českém prostředí nebyl zmapován. Výzkumy, které se tohoto trhu týkají, jsou většinou napsané ve švédštině, a nejsou tak českému publiku přístupné. Práce si klade za cíl přinést přehled vývoje švédského knižního trhu, popsat jeho současný stav a kde to bude možné, porovnat jej s českým knižním trhem, jelikož se oba trhy řadí ke středně velkým trhům se zhruba deseti miliony potenciálních čtenářů. Cílem práce ale není švédský knižní trh popsat v celé úplnosti, jelikož by to vzhledem k jeho komplexnosti a rozsahu diplomové práce nebylo možné.

V první kapitole se práce zaměřuje na historický vývoj knižního trhu, a to od jeho počátku v 16. století do přelomového roku 1970, kdy byl trh deregulován a byl zrušen systém, který na švédském knižním trhu fungoval od poloviny 19. století. Hlavními zdroji, z nichž bude práce v této historické části čerpat, budou díla Henrika Schücka, Johana Svedjedala, Ann Steinerové a Pera Gedina, která se věnují historii švédského knižního trhu.

Druhá kapitola popisuje moderní švédský trh, tedy takový, jaký existuje od roku 1970 a s malými obměnami funguje dodnes. Kapitola přináší informace o jednotlivých člancích trhu v daném období a končí rokem 2012, který byl zatím

¹Více viz MÁDLOVÁ, Claire; WÖGERBAUER, Michael a PÍŠA, Petr, 2019. *Na cestě k "výborně zřízenému knihkupectví": protagonisté, podniky a sítě knižního trhu v Čechách (1749–1848)*.

posledním rokem, v němž se provádělo státní šetření v oblasti literatury. Zároveň se odhaduje, že od roku 2012 internetová knihkupectví prodávají více knih než kamenná, jedná se tedy také o jakýsi milník, který značí přesun do digitálního prostředí. V neposlední řadě došlo k důležité změně, kdy se dva největší knihkupecké řetězce spojily do jednoho. Ve druhé kapitole bude práce čerpat převážně z výsledků státního šetření, analýz a zpráv Svazu švédských nakladatelů a monografie *Böckernas tid*, která byla vydána v roce 2018 a je nejnovějším zdrojem zpracovávajícím novodobou historii švédského knižního trhu.

Poslední kapitola se věnuje současnému knižnímu trhu, tedy období posledních deseti let. Zaměřuje se na změny, kterými trh v tomto období prošel, a jeho současný stav. Zde jsou hlavními zdroji již zmíněná monografie *Böckernas tid*, která se období dotýká, zprávy o švédském knižním trhu a webové stránky konkrétních subjektů.

1 Historický vývoj švédského trhu (do roku 1970)

1.1 Do 16. století

Před vynálezem knihtisku ve Švédsku, tak jako v jiných zemích, knižní trh v pravém slova smyslu neexistoval. Lze sice najít záznamy o nákupu knih, ale prodávaly se jako kterékoliv jiné zboží hlavně na trzích, ne skrze knihkupce (Schücker 1923a, s. 12). Literatura ve středověku se skládala převážně ze zákonů, *nöjesläsning* (tzv. četby pro radost²) a náboženské a vědecké literatury, která většinou pocházela ze zahraničí – do 14. století z Paříže, později Lipska a dalších německých měst, ale i z Prahy (tamtéž, s. 14–15).

Na konci 14. století a začátku 15. století byly podle Schücker (1923a) obvyklé tři způsoby vydávání knih:

- 1) Bohatý člověk zaplatil tisk nějakého poučného díla a zdarma jej distribuoval, aby vykonal zbožný skutek.
- 2) Knihu vydal tiskař a prodal ji sám či prostřednictvím knihvazače nebo kočovného knihkupce.
- 3) Člověk si objednal u tiskaře knihu, kterou pak prodal.

Třetí způsob vydávání byl nejčastější, knihy si objednávaly diecéze a pak je prodávaly. Nejstarší švédské tisky byly knihy užívané při bohoslužbách, například misály a breviáře (s. 21). Prvním tiskařem ve Švédsku byl Johann Snell, německý tiskař a nakladatel, který v roce 1483 přijel do Stockholmu (tamtéž, s. 22–23), kde vytiskl první tištěnou knihu ve Švédsku: *Dyalogus creaturarum moralizatus* (Svensson 2018, s. 16). Němečtí tiskaři v Evropě významně šířili knihtisk na přelomu 70. let 15. století, do této doby spadají i první inkunábule tištěné v Čechách. V 80. letech se kromě Švédska tiskly první knihy například v sousedním Dánsku či na Moravě.

² Obdoba českého pojmu „kratochvilné čtení“.

1.2 16. století

Německý tiskař Georg Richolff, který krátce působil v Uppsale, roku 1526 na králův popud přestěhoval svou tiskárnu do Stockholmu, kde se z ní stala Královská tiskárna. Tím vznikl nový druh nakladatele – stát. (Schück 1923a, s. 53–54)

Schück (1923a) představuje typy nakladatelů v 16. a 17. století:

- 1) Spisovatel, který nechává své knihy tisknout u tiskaře, sám je prodává a honorář získává skrze dedikace. Bylo běžné, aby osoby, kterým byla díla dedikována, daly autorovi nějaký dar nazpět, což se dá považovat za první autorský honorář ve Švédsku. (s. 102)
- 2) Tiskař, který sám prodává knihy, jež vydal. V 16. století byli tiskaři zároveň nakladatelé i knihkupci. (s. 103)
- 3) Nakladatel, který zaplatil vydání u tiskaře. Jeho jméno se začalo uvádět na knihách až ke konci 16. století. (s. 105)
- 4) Soukromá osoba, jež nechá vydat knihu, která ji zajímá (s. 107).
- 5) Vláda, která platí převážně za vydávání agitačních spisů (s. 108).

Předpokládá se, že knihvazači začali působit i jako nakladatelé ke konci 20. let 16. století a během vlády Gustava Vasy kupovali nesvázané knihy od Královské tiskárny a prodávali je. Prodej knih se nově realizoval také skrze německé kočovné knihkupce. (Schück 1923a, s. 63–64) Profese tiskaře a knihvazače se od sebe začaly oddělovat od poloviny 16. století s příchodem německých knihvazačů (tamtéž, s. 195).

Schück nenašel žádný záznam o tom, že by se mezi lety 1549 a 1577 do Švédska knihy importovaly. Za to mohla z části cenzura, která se týkala importu i tisku knih – tiskař musel mít k tisku povolení. Během vlády prokatolického krále Jana III. (1569–1592) byl zakázán jakýkoliv tisk, který nebyl předem schválen biskupem, což bylo v souladu s celoevropským trendem decentralizace cenzury na úroveň biskupství. Cenzura také zakazovala tisknout švédské knihy v zahraničí a kupovat nebo prodávat zahraniční knihy. Knihkupec si nemohl otevřít stánek s knihami bez povolení biskupa či nějakého učence, který si prohlédl seznam knih k prodeji a odsouhlasil ho. Kvůli cenzuře začali protestanti tisknout v Německu, katolíci v Polsku a knihy se do Švédska pašovaly. (Schück 1923a, s. 89–90) Stejný trend upevňování moci katolické církve nad cenzurou lze vidět i v českých zemích,

ve kterých byli ale až do roku 1618 panovníci k protestantství benevolentnější. Ve Švédsku se na přelomu století se změnou panovníka trend obrátil proti katolíkům a cenzura se postupně přesunula do rukou státu.

Až do konce 16. století byl švédský knižní trh závislý na německém, a to jak po stránce personální, tak z hlediska výrobních prostředků. Na konci století bylo v zemi zanedbané školství,³ chyběly veřejné knihovny, církevní knihovny byly vykrádány a v zemi působil jediný tiskař – Němec Anders Gutterwitz. V Norrströmu sice existovala papírna, ale její produkce byla zanedbatelná a téměř veškerý papír se dovážel z Německa. Trh byl omezen cenzurou a většina z nepatrného množství knihkupců byla německého původu. (Schück 1923a, s. 113–114)

1.3 17. století

Za vlády krále Gustava Adolfa (1611–1632) se situace na knižním trhu podstatně zlepšila – vláda vyčlenila prostředky na překlady zahraniční literatury a zřízení ruské tiskárny ve Stockholmu. Dále byl založen literární fond, z něhož byla dotována díla, která by nakladatel nemohl vydat sám. Král také na popud švédských tiskařů roku 1619 zasáhl proti importu patisků, čímž činnost německých nakladatelů ve Švédsku postupně skončila. (Schück 1923a, s. 126–128)

Pravděpodobně už od konce 16. století se ustálila praxe, že tiskaři nesměli knihy vázat a prodávat mohli jen ta díla, která sami vytiskli, zatímco ostatní díla se prodávala prostřednictvím knihvazačů. To samozřejmě nebylo možné striktně dodržovat a mezi tiskaři a knihvazači tak docházelo ke sporům, jaké známe i z dalších evropských zemí a které pomáhaly definovat a rozvíjet infrastrukturu knižního trhu a rozdělení rolí. V roce 1630 se knihvazači sjednotili do cechu, s čímž se pojily cechovní artikule, které stanovovaly výsady a povinnosti knihvazačů. Knihvazači na čas téměř přestali vydávat knihy a soustředili se na vázání a prodej knih, který se snažili monopolizovat, a to například skrze zákaz prodeje knih pro zahraniční knihkupce. (Schück 1923a, s. 195–198) Tím se švédský trh značně odlišoval od trhu v českých zemích, kde byl prodej knih převážně v rukou knihkupců a kde soupeřili čeští s německými a moravští s rakouskými knihkupci. Pražští

³ Výuka na katolické univerzitě v Uppsale byla zastavena v polovině století a profesori byli uvězněni kvůli odporu proti reformaci. Znovu začala pod luteránskou církví fungovat na začátku 17. století.

knihkupci se v rámci knihkupeckého cechu snažili bránit jiným profesím, aby knihy prodávaly, a na základě jejich žádosti Leopold I. knihvazačům a mědirytcům prodej knih zakázal. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 85)

I přes státní podporu bylo nakladatelství ve Švédsku v 17. století málo rozvinuté a velká část knih byla vydávána samotným autorem nebo s pomocí mecenášů. Většinu vědeckých děl vydával stát (tamtéž, s. 231), diecéze zase učebnice a vzdělávací díla. „Autorské honoráře vyplácené nakladatelem byly zřejmě velmi vzácné. Nakladatelé zpravidla upřednostňovali díla bez autorů – zpěvníky, katechismy. Občas se setkáváme s tím, že knihvazač nebo tiskař překladateli zaplatil, ale ten musel zpravidla vyžít z darů, které získal dedikacemi.“⁴ (Tamtéž, s. 232) Někdy dostal autor jako honorář několik výtisků, které mohl sám prodat. V 17. století bylo výjimečně možné uživit se psaním, ale člověk musel psát básně k pohřbům či svatbám, což nebylo považováno za společensky vhodné (Schück 1923a, s. 232).

Roku 1662 vyšel první cenzurní řád, který stanovil, že důležitá díla se měla před tiskem zasílat ke kontrole, zatímco méně významná díla mohla být zkoumána přímo v tiskárně osobou určenou králem. Od roku 1667 byla cenzurována i knihkupectví a mohla prodávat knihy až po odsouhlasení pověřenou osobou (Schück 1923a, s. 244). V roce 1686 byl založen nový úřad – Censor librorum, který kromě cenzury literatury například vedl záznamy o knižních privilegiích udělených králem⁵ a kontroloval estetickou stránku knihy, čímž se doba vydání knih prodloužila (tamtéž, s. 245).

Hlavními překážkami ve vydavatelství v 17. století byly nedostatečná vzdělanost široké veřejnosti a s tím spojený nízký zájem o literaturu, cechovní předpisy (Schück 1923a, s. 233), neexistence autorského a nakladatelského práva a patisky. Proti patiskům se dalo bránit jen získáním privilegia na danou knihu, což bylo od 70. let 17. století běžné. „Nakladatelé je však často nedodržovali a teprve Censor librorum zavedlo na knižním trhu větší pořádek.“⁶ (Tamtéž, s. 246)

⁴ Všechny překlady jinojazyčných citátů v této práci jsou autorčiny vlastní, není-li uvedeno jinak. „Av förläggaren utbetalade författarhonorar tyckas endast ytterst sällan hava förekommit. I regeln föredrog förläggaren sådana böcker, som voro så att säga herrelösa, således psalmböcker, katekeser o. d. Enstaka gånger finner man väl, att en bokbindare eller boktryckare betalat en översättare, men i regeln fick denne nog göra sig betäckt genom de gåvor, han erhöill för sina dedikationer.“

⁵ Záznamy byly potřeba, jelikož privilegia byla často udělována různým nakladatelům na tutéž knihu.

⁶ „Men mycket ofta våga förläggarna att sätta sig över dem, och först genom censor librorum blev det någon mera ordning inom bokmarknaden.“

1.4 18. století

„Knižní trh ve Švédsku se na počátku 18. století nadále pomalu rozvíjel a potýkal se s neustálými problémy, jako byla cenzura, královská privilegia, která kontrolovala trh, vysoká cla na dovážený papír a vysoké náklady na dopravu knih.“⁷ (Steiner 2017, s. 2) Stále docházelo k vyjednávání a vyjasňování rolí a pravomocí mezi tiskaři, knihvazači a nově i knihkupci.

1.4.1 Tiskaři a knihvazači

Knihvazači byli považováni za cech řemeslníků s vlastními předpisy a spadali pod jiné úřady než tiskaři. Vyhrzovali si právo prodávat svázané knihy, zatímco tiskaři směli prodávat pouze své nesvázané knihy. Důsledkem vzniklého monopolu na svázané knihy byl prudký nárůst cen. V reakci na stížnosti veřejnosti na drahé ceny zpěvníků a katechismů vláda umožnila jejich tisk bez privilegií a doufala, že konkurence knihy zlevní. Roku 1749 pak zavedla pevnou cenu u kalendářů, na něž dostala týž rok privilegium Královská švédská akademie věd.⁸ (Schuck 1923b, s. 72–73)

Tiskaři byli oficiálně stále považováni za umělce, a i přestože byli sdruženi v Boktryckeri-Societeten (Spolku tiskařů), neměli právně definované pravomoci, a to až do roku 1752, kdy byl vydán Tiskařský řád, díky kterému získal Spolek tiskařů právní rámec (Schück 1923b, s. 51). Řád se snažil vyřešit problém patiskování (například tím, že pokud zaniklo privilegium na knihu, bylo možné ji volně tisknout, jestliže o ni původní nakladatel nebo jeho nástupce neměl zájem), uváděl podmínky pro vyučení se v tiskařském řemesle, ukládal Spolku tiskařů povinnost zabývat se spory mezi tiskaři a umožňoval mu udělovat pokuty. Nové tiskárny směly být založeny jen s povolením a tiskaři měli povinnost poslat každých šest měsíců seznam knih, které vytiskli, s jasným označením, na které knihy mají privilegium. Všechny knihy musely také uvádět místo a rok tisku a jméno tiskaře (Tallmo, nedatováno).

⁷ „The early 18th-century book market in Sweden was still slowly developing and faced constant difficulties, including censorship, royal privileges that controlled the market, high customs duties on imported paper, and high costs for shipping books.“

⁸ Privilegium mělo zajistit faktickou správnost kalendářů a mělo pomoci financovat činnost Akademie. Ta privilegium od roku 1810 pronajímala jiným tiskařům, vlastníla ho ale až do roku 1972, kdy privilegium zaniklo a kalendáře mohl tisknout kdokoliv. (Kungl. Vetenskapsakademien, nedatováno a Nordisk Familjebok 1893, s. 759)

Řád dále povoloval tiskařům volně prodávat knihy, které vydali, a to nsvázané i svázané. Později získali povolení k prodeji knih od jiných tiskařů.

Tato povolení však neměla dlouhého trvání. Po velkou část 18. století byla moc ve Švédsku přesunuta z panovníka na parlament a v roce 1766 se k moci dostala politická frakce Čepce (mössorna), která byla nakloněna knihvazačům a opět tiskařům prodej vázaných knih zakázala. Knihvazači se ale zajímali pouze o kancionály a vzdělávací spisy. Nedokázali obchodovat způsobem, jaký si žádala doba, jelikož nové vědecké literatuře nerozuměli. V tomto období začala vznikat nová profese – knihkupec, který mohl prodávat švédské i zahraniční, svázané i nsvázané knihy. Privilegium na tento prodej nebylo složité získat a bylo uděleno i některým tiskařům (Schück 1923b, s. 64–66).

Po velkou část století byly tématem vysoké ceny knih. Ve snaze je zlevnit vláda stanovila na konci 50. let 18. století pro tiskaře maximální prodejní ceny za arch. V 60. letech ale výrazně zdražily veškeré výrobní materiály, pravděpodobně v důsledku sedmileté války, které se Švédsko účastnilo, a nebylo tak možné knihy za stanovené ceny tisknout. Spolek tiskařů proto dlouhá léta vyjednával s kancléřstvím, aby nemusel knihy prodávat za pevnou cenu. (Schück 1923b, s. 78–9)

Na konci 80. let 18. století se tiskaři snažili získat zpět možnost prodávat své vázané knihy. Jejich spor s knihvazačským cechem se kancléřství snažilo urovnat a tiskařům se podařilo tuto možnost znovu získat. Výsledkem dohody bylo, že knihvazačům bylo přenecháno výhradní právo prodávat kancionály, katechismy a slabikáře, nesměli však prodávat ostatní knihy tiskařů.⁹ Na druhou stranu si tiskaři sdružení ve Spolku tiskařů museli nechat knihy vázat u nich (Schück 1923b, s. 71).

1.4.2 Knihkupci

Knihkupec se v 18. století stává také novým typem nakladatele (Schück 1923b, s. 279). Jedním z nejvýznamnějších knihkupců v této době byl Lars Salvius, který byl zároveň tiskařem a nakladatelem a měl zásluhu na vzniku Tiskařského řádu. Ke konci 50. let 18. století založil první „univerzální knihkupectví“, které mělo obsahovat knihy od všech tiskařů. Ti ale nechtěli své knihy prodávat konkurenčnímu knihkupectví. (Gedin 1977, s. 67) Až do poloviny století trh ovládali cizinci, a to převážně Němci, kteří nemuseli při dovážení knih platit poplatky, které byly pro

⁹ Knihvazači v českých zemích ztratili právo prodávat knihy, s výjimkou učebnic, modliteb a kalendářů, v roce 1806 s vydáním Knihkupeckého patentu.

Švédy povinné, a mohli tedy knihy prodávat levněji (Schück 1923b, s. 49).¹⁰ Poté, co Salvius otevřel vlastní knihkupectví a získal privilegium na prodej zahraničních knih, se toto knihkupectví stalo nejvýznamnějším ve Stockholmu (tamtéž, s. 95).

Švédský parlament v roce 1756 vydal rozhodnutí, že za vývoz knih vytištěných ve Švédsku knihkupci dostanou 15% prémie. Toto rozhodnutí platilo až do roku 1794 a export knih se stal důležitou součástí švédského knižního trhu. Například Salvius měl své komisionáře mimo jiné v Paříži, Amsterdamu nebo Lipsku. Většinou se vyvážely knihy v latině, do Dánska a Ruska pak ve švédštině. Díky prémie mohli nakladatelé financovat vydání vědeckých děl, pro které by jinak nebyl odbyt (Schück 1923b, s. 99).

Ve druhé polovině století začala rychle vznikat nová knihkupectví (Schück 1923b, s. 107), kromě hlavního města také v univerzitních městech – v Uppsale a Lundu (tamtéž, s. 119). Stockholmská knihkupci se věnovali převážně zahraničnímu obchodu a na venkově knihy prodávali většinou knihvazači na trzích, ovšem typicky jen kancionály, katechismy a slabikáře (Schück 1923b, s. 105). Ke konci století na venkově prodávali knihy také tiskaři, pokud se ale někdo pokusil založit knihkupectví, dlouho se neudrželo (tamtéž, s. 125).

„Ve Stockholmu bylo poměrně velké množství knihkupců. Nebyli však organizováni jako tiskaři a knihvazači, neměli žádné předpisy ani privilegia“¹¹ (Schück 1923b, s. 112). Proto na konci 18. století poslalo šest knihkupců dopis kancléřství, ve kterém žádali o regulace pro knihkupce. V té době se knihy prodávaly v různých obchodech nebo byly nabízeny přímo na ulici a knihvazači často neoprávněně brali do komise zahraniční či už svázané knihy, čímž knihkupce poškozovali. Knihkupci ve svém dopise například požadovali, aby měli knihkupci určité vzdělání, aby se sdružili do vlastního spolku a knihy mohli prodávat jen ti, kterým bylo na tuto činnost uděleno privilegium. Kancléřství návrh zamítlo, obávalo se monopolu na prodej knih, který by knihkupci měli.¹² V době sepsání dopisu měli oprávnění k prodeji knih kromě knihkupců také knihvazači, kteří měli výhradní právo na kancionály, katechismy a slabikáře, i tiskaři, kteří se svého práva na prodej svázaných i nsvázaných knih nechtěli vzdát. Obě skupiny proti návrhu knihkupců

¹⁰ Podobná situace panovala ve druhé polovině 17. století v Česku, kde němečtí kupci, kteří ignorovali nařízení regulující prodej knih, prodávali knihy levněji než čeští tiskaři.

¹¹ „Bokhandlarna i Stockholm voro således ganska talrika. Men de voro ej organiserade, såsom boktryckare och bokbindare, hade intet reglemente och inga privilegier.“

¹² V českých zemích již roku 1772 vyšel Knihkupecký řád, který činnost knihkupců reguloval.

vystoupily. Nakonec ale požadavkům knihkupců trh zčásti vyhověl na základě přirozeného vývoje (Schück 1923b, s. 112–114).

1.4.3 Zájem o četbu

Jeden z faktorů, který brzdil rozvoj knižního trhu v 17. století, byl nízký zájem veřejnosti o knihy a vzdělání. V 18. století ale zájem stoupl – začaly se vydávat literární časopisy, inzeráty a recenze na knihy (Schück 1923b, s. 133) a byly zřízeny půjčovny knih. První komerční půjčovnu provozoval Salvius a ke konci století ve Stockholmu fungovaly další dvě (tamtéž, s. 125). Také zvyšující se počet knihkupectví ukazuje na vzrůstající zájem o čtení a nákup knih. Tiskaři ale stále preferovali prodávat knihy sami, pravděpodobně aby se vyhnuli placení provize komisionářům (tamtéž, s. 128).

1.4.4 Státní regulace

V průběhu celého století panoval souhlas, že je potřeba zabránit tisku „škodlivých“ knih, což bylo pro dobový evropský diskurz typické. Cenzurní úřad ve Švédsku schvaloval knihy k prodeji v knihkupectví, přezkoumával dovážené knihy a dohlížel na tiskaře. Ještě přísnější cenzura byla zavedena v roce 1739, kdy k moci nastoupila politická frakce Klobouky (*hattarna*), a až do konce její vlády v roce 1765 se prakticky nesmělo psát o politice, náboženství a ekonomice. (Schück 1923b, s. 5–6)

Roku 1766 se cenzura dočasně uvolnila se Zákonem o svobodě tisku, díky kterému se výrazně zvýšila knižní produkce a byl zrušen úřad cenzora. Tento je považován za první zákon na světě podporující svobodu tisku a informací. Nově měl případy týkající se svobody tisku řešit soud a za dílo odpovídal autor, tiskař pouze v případě, že neuvedl jméno autora. Cenzuru náboženských děl si církevní instituce udržely, dříve jim byl nadřazen státní cenzor, ale nyní díla kontrolovaly konzistoře samy. Nadále udržovaly preventivní cenzuru, ale v praxi málokdy zasahovaly (Schück 1923b, s. 9–12).

Po nástupu krále Gustava III. roku 1772 cenzura opět přitvrdila¹³ (Schück 1923b, s. 13) a až po revoluci roku 1809 byla svoboda tisku zapsána do nové ústavy a autoři mohli být stíháni jen soudem. Pokud jejich dílo nebylo proti zákonu, nemohli být potrestáni (Schück 1923b, s. 16). Stejný přelom, kdy nebylo možné

¹³ Například za kritiku ústavy, která byla roku 1766 trestaná pokutou, mohl autor nyní dostat trest smrti.

vykonávat preventivní cenzuru a cenzuru následnou bylo možné provést jedině žalováním textu před soudem a prokázáním jeho konfliktu s konkrétním zákonem (tzv. objektivní trestní řízení), nastal v českých zemích až o 60 let později.

1.5 První polovina 19. století

1.5.1 Nové zákony o svobodě tisku

Od začátku 19. století se ve Švédsku na literaturu pohlíželo jako na něco více než jen řemeslo a spatřovala se v ní i duševní hodnota, v souladu s filozofií osvícenství a celoevropským trendem vývoje chápání duševního vlastnictví. Zákon o svobodě tisku z roku 1810 uvádí, že dílo je vlastnictvím autora a autorské právo nahradilo již nefunkční dosavadní systém privilegií (Schück 1923b, s. 343–346). Zákon také stanovil, že vydávání a prodeji publikací nesmí být kladeny překážky (Schück 1923b, s. 72), stále však bylo trestné například rouhání, pomluvy, popírání existence Boha nebo „nepravdivé informace“. Příležitostnému trestnímu stíhání ale většinou podléhaly pouze noviny nebo pamflety. V roce 1812 byl vydán detailnější Zákon o svobodě tisku, který zakázal předběžnou cenzuru (tamtéž, s. 341–343). Ta se v českých zemích užívala až do roku 1848, znovu byla zavedena během první a druhé světové války a zcela zanikla až po roce 1989.

1.5.2 Pomalý rozvoj trhu

Ve skandinávských zemích nastal znatelnější rozvoj knižního trhu později než ve střední či západní Evropě. Jedním z důvodů pomalého rozvoje byl fakt, že Švédsko bylo dlouhodobě chudou zemí, ve které převážná část obyvatel bydlela na venkově. V roce 1800 pouze 10 % obyvatel žilo ve městech, z toho polovina ve Stockholmu. (Gedin 1977, s. 71) K rozvoji tisku ale přispěly nové tiskařské lisy, které do Švédska dorazily na konci 20. let 19. století a díky kterým se zlepšila rychlost i kvalita tisku (Steiner 2017, s. 4).

Veřejnost stále neměla o literaturu dostatečný zájem a do 20. let 19. století většinu knih vydávali sami autoři (Gedin 1977, s. 68). V zemi také byl nedostatek profesionálních knihkupců a knihkupectví. Vydavatel J. E. Rydquist si ve 30. letech stěžoval, že v druhém největším městě, Göteborgu, není jedině knihkupectví a na

venkově se prodávají jen náboženské knihy, učebnice a kalendáře (Gedin 1977, s. 62). Knihkupci byli často nezkušení a spolu s knihami prodávali jiné zboží, a tak se „většina knih prodávala prostřednictvím katalogů přímo jednotlivcům, skrze potulné podomní prodejce na veletrzích nebo skrze místní duchovní či učitele“¹⁴ (Steiner 2017, s. 5). Situace se ale i přesto oproti konci 18. století zlepšila. Po roce 1810 byl knižní obchod ve městech svobodnou živností a ve Stockholmu fungovalo nejméně 17 knihkupectví, která tiskaři využívali k prodeji knih a knihkupci časem téměř zcela vytlačili knihvazače z knižního obchodu. (Schück 1923, s. 374) Roku 1846 byl vydán nový zákon regulující obchod, který znamenal konec cechů ve Švédsku.

1.5.3 Svaz švédských nakladatelů

Profesionální nakladatelé se začali objevovat ve 20. a 30. letech 19. století. Některá nakladatelství dodnes existují a jsou jedněmi z nejsilnějších hráčů na švédském trhu. Jedná se o nakladatelství:

- Norstedts, které bylo založeno roku 1823 a soustředilo se na učebnice, státní tisk a právnickou literaturu. Nakladatelské činnosti předcházela koupě tiskárny, jejíž kořeny sahaly až k původní Královské tiskárně. V letech 1823–1906 propůjčila Královská švédská akademie věd nakladatelství Norstedts privilegium tisknout kalendáře, což znamenalo značný příjem.
- Albert Bonnier, které bylo založeno roku 1837 sedmnáctiletým Albertem Bonnierem. Jeho rodina vlastnila v Dánsku i Švédsku knihkupectví a Bonnierovo nakladatelství se soustředilo na švédskou beletrii.

V roce 1843 vznikl Svenska Förläggareföreningen (dále SFF, Svaz švédských nakladatelů), který měl za cíl „převzít kontrolu nad distribucí vytvořením sítě profesionálních knihkupectví pod záštitou asociace“¹⁵ (Steiner 2017, s. 6). Nedostatek profesionálních knihkupců představoval problém pro odbyt knih, obzvláště ve venkovských oblastech. Tento problém se SFF snažil řešit zavedením komisního systému. Ve 40. letech se sice plošně zrušily cechy, ale komisní systém znamenal pozůstatek starých privilegií – chránil ty, již byli jeho součástí,

¹⁴ „most books were sold through catalogues direct to individuals, through traveling peddlers at fairs, or through local ministers or teachers“

¹⁵ „take control of distribution by establishing a network of professional bookstores under the association’s aegis“

a představoval překážku pro nové konkurenty. Knihkupci mohli u SFF žádat o status komisionáře a u žádosti bylo posuzováno například to, jestli má daný knihkupec povědomí o knihách. SFF schvaloval vždy jedno komisi knihkupectví pro určitou oblast. (Steiner 2017, s. 6) Základem tohoto systému bylo zavedení pevných cen, díky kterým měly mít knihy stejnou cenu ve všech knihkupectvích, a ochrana komisionáře, která zaručovala, že členové SFF neprodávali své knihy do komise jiným knihkupcům v místě, kde měli svého komisionáře.¹⁶ Svaz se tedy více než na nakladatelskou činnost zaměřoval na organizaci knižního trhu.¹⁷ (Svedjedal 1993, s. 25)

Dále se SFF snažil vyřešit dopravu knih, která byla drahá a neefektivní – do odlehlejších částí země mohla zásilka putovat i rok. Nejdříve byla doprava závislá na lodích nebo farmářích s povozy a na ročních obdobích. Ve 30. letech se sice zlepšil systém dostavníků, ale ve srovnání s většinou evropských zemí stále nebyl dostatečně kvalitní. Parníky bylo možné k přepravě používat většinou pouze v letních měsících, kdy moře a řeky nezamrzaly (Steiner 2017, s. 6). Ve 40. letech ve Stockholmu existovalo několik přepravních společností, ale dopravu knih se podařilo zjednodušit a centralizovat až přepravní společnost Seelig & Co., jež byla založena roku 1848 a která se brzy stala nejvýznamnějším distributorem v zemi (Svedjedal 1993, s. 149–150).

1.5.4 Knižní žánry a gramotnost

Když Švédsko kvůli válce s Ruskem na začátku 19. století ztratilo Finsko, vyvolalo to vlnu švédského nacionalismu, který se v literatuře odrážel důrazem na historii, jazyk, folklór, přírodu a také zájmem o vydávání knih ve švédštině (Steiner 2017, s. 3). To odpovídá celoevropskému trendu 19. století, kdy se měnilo chápání národní identity a vznikala ideologie moderního nacionalismu.

Vzestup měšťanstva ve 30. letech 19. století vedl ke zvýšené poptávce po zábavných knihách. Knihy, které byly v první polovině století populární (německé romány a „zlodějský román“, tehdejší obdoba detektivního románu), ale neměly na

¹⁶ Toto pravidlo ale nebylo přísně dodržováno, nakladatelé si často soukromě najímali v oblastech vlastní prodejce, kteří neměli status komisionáře. To také v 80. letech přispělo k rozkolu v SFF.

¹⁷ V českých zemích bylo pro knihkupce, antikváře, nakladatele a provozovatele půjčoven povinné členství v Grémium pražských knihkupců od roku 1859. Grémium urovnávalo spory mezi členy a bylo prostředníkem mezi státem a profesemí, neorganizovalo však trh stejným způsobem, jako tomu bylo u SFF a soustředilo se na konkrétní města. Celonárodně pak od roku 1879 fungoval Spolek českých knihkupců a nakladatelů.

trh velký vliv, jelikož se většinou půjčovaly v komerčních půjčovnách. Stále se vydávala převážně náboženská a vzdělávací díla. (Steiner 2017, s. 5)

Do roku 1842 chodilo do školy jen 10 % dětí, i přesto však bylo Švédsko zemí s jednou z nejvyšších úrovní gramotnosti v Evropě (Steiner 2017, s. 7–8). Bylo to dáno tím, že na rozdíl od ostatních zemí uměli lidé ve Švédsku číst daleko dříve, než se učili psát. V jiných zemích se lidé většinou učili číst a psát zároveň, a gramotnost tak byla závislá na povinné školní docházce. Ve Švédsku už v roce 1686 vydal Karel XI. nařízení, podle kterého se člověk, který nezná Bibli, nemůže účastnit přijímání, a tím pádem se nemůže oženit. Hlavní odpovědnost za vyučování dětí měli rodiče a lidé na vesnicích se každoročně scházeli, aby se přezkoušeli ze čtení a znalosti Bible (Johansson 2009, s. 28–29). Náboženské texty, z nichž se lidé učili číst, byly tištěny frakturou, světská literatura antikvou. Jelikož lidé z vyšších tříd četli různé texty, schopnost číst ve fraktuře a antikvě ukazovala na společenský status. Teprve v roce 1842 vyšel Školský zákon, který ustanovil, že v každé farnosti musí být *folkskola* (první čtyři stupně základní školy) s povinnou školní docházkou.¹⁸ (Steiner 2017, s. 7) Ve školách se děti učily číst antikvu a tím získaly přístup k více knihám. To pak fungovalo jako pobídka knižnímu trhu, jelikož se zvětšila množina potenciálních čtenářů světské literatury. Fraktura byla ve Švédsku dominujícím tiskovým písmem až do poloviny 19. století, podobně populární byla spolu se švabachem v českých zemích.

1.6 Druhá polovina 19. století

V polovině 19. století ve Švédsku pomalu začala industrializace. Výrazným posunem pro švédský knižní trh bylo používání papíru vyráběného ze dřeva. Švédsko do té doby záviselo na dováženém papíru, ale od 50. let 19. století se zakládaly továrny na zpracování celulózy a ze Švédska se stal největší producent papíru v Evropě (Steiner 2017, s. 4).¹⁹ Tisk se zlevnil a zrychlil, experimentovalo se s formáty a materiály a začala se masově vyrábět nakladatelská vazba (Steiner 2017, s. 8). Zlepšovaly se silnice a od 70. let nastal velký rozmach železnice, což zjednodušilo, zrychlilo a zlevnilo přepravu knih. Mzdy průmyslových pracovníků rapidně rostly,

¹⁸ Zákon, díky kterému v českých zemích vznikla síť škol ve farních obcích vyšel o 70 let dříve, a sice v roce 1774.

¹⁹ Švédsko zůstává významnou papírenskou velmocí dodnes.

až byly na začátku 20. století druhé nejvyšší v Evropě. Švédsko se během několika desetiletí změnilo v jednu z nejbohatších zemí Evropy. (Gedin 1977, s. 71–72) Před industrializací bylo Švédsko závislé na Německu, nyní se začalo více zaměřovat na vztahy s Británií.

Vznikala lidová hnutí a ke konci století se zakládaly, tak jako jinde v Evropě, první veřejné knihovny. Roku 1877 se Kungliga biblioteket (Královská knihovna) oficiálně stala švédskou národní knihovnou a orgánem státní správy. Ke konci 80. let se začali lidé stěhovat z venkovských oblastí do měst a čtení se stalo běžnou součástí života střední třídy, která měla na čtení více času i peněz. (Steiner 2017, s. 8). Podle Svedjedala (1993) ale tvořilo střední třídu, která byla těžce definovatelná, jen několik procent populace a mezi sociálními vrstvami existovaly stále velké rozdíly (s. 36).

1.6.1 Nakladatelé a rozkol ve Svazu

Nakladatelství Albert Bonniers Förlag se během 60. let 19. století rozrostlo a v 70. letech již patřilo k největším v zemi, společně s nakladatelstvím Norstedts. Úspěch nakladatelství Albert Bonniers Förlag byl způsoben tím, že v 50. letech švédští nakladatelé téměř přestali vydávat zahraniční beletrii, a Bonnier tak zůstal jediným, kdo se jí věnoval. V 80. letech lze v zemi vidět všeobecný hospodářský pokrok, knihy se vydávaly ve stále větších nákladech a bylo běžné prodat několik tisíc výtisků knihy (Gedin 1977, s. 75–76). Nejplodnějším obdobím ve švédské literatuře byla 90. léta a Bonnier vydával knihy všech významných spisovatelů. Beletrie tvořila hlavní část edičního plánu nakladatelství a díky velkým nákladům knih se mohli spisovatelé psaním uživit. (Tamtéž, s. 77–78) Norstedts byl na druhou stranu dominantní v oblasti učebnic a odborných knih zaměřených na historii a právo. Tato dvě největší nakladatelství se nadále zvětšovala, a to nejen vydáváním literatury, o kterou byl zájem, ale také skupováním jiných nakladatelství (Svedjedal 1993, s. 243).

V roce 1887 se SFF kvůli vnitřním sporům, které se odehrávaly převážně mezi řediteli nakladatelství Norstedts a Bonnier, rozpadl. Svedjedal (1993) spory označil za boj o moc nad SFF, a tedy nad knižním trhem (s. 30). Od svazu se odtrhla skupina největších členských nakladatelství v čele s Norstedts, kterým mimo jiné vadil rostoucí vliv malých a amatérských nakladatelů na SFF a kteří si založili nový svaz. Ve „starém“ SFF zůstal Bonnier a čtvrtina původních členů, jednalo se ale o střední a malá nakladatelství. (Svedjedal 1993, s. 31)

1.6.2 Prodej knih

Starý SFF nechtěl udělovat nová povolení komisionářům, díky tomu se ti stávající na konci 19. století velmi rozrostli a otevírali si nové filiálky, a to hlavně v místech, kde měla vést železnice. Snaha zabránit nové konkurenci ale také bránila získání nových čtenářů, jelikož staří komisionáři se tradičně zaměřovali na zákazníky vyšších vrstev. (Svedjedal 1993, s. 79–80) V 80. letech stále většina lidí bydlela na venkově a pracovala v zemědělství a potenciálních čtenářů bylo stále mnohonásobně více než skutečných čtenářů. Počet čtenářů se však zvyšoval, o čemž vypovídá rozvoj novin. Mezi lety 1865 a 1880 se počet novin ve Švédsku zdvojnásobil, zvětšily se náklady a noviny vycházely častěji (Svedjedal 1993, s. 34–35).²⁰

Komisionáři zastávali funkci oficiálních knihkupectví spadajících pod SFF. Na knižním trhu existoval také systém distribuce skrze tzv. svobodné knihkupce (*fria bokhandlarna*), kteří neměli status komisionáře. Jednalo se například o potulné prodejce, agenty, kazatele nebo vesnické učitele. (Svedjedal 1993, s. 82) V 80. letech 19. století začaly být populární kolportážní romány, které prodávali právě svobodní knihkupci (tamtéž, s. 86). Ve stejné době zažívaly kolportážní romány rozkvět i v českých zemích, kde se zároveň v 80. a 90. letech objevovala kritika tohoto typu literatury, obavy z jejího působení na mládež a snahy nahradit ji hodnotnou zábavnou knihou. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 211) Ve Švédsku se tato morální panika projevovala až kolem let 1908–1909.

Roku 1893 byl založen Svenska Bokhandlareföreningen (Svaz švédských knihkupců), který se prodeji knih skrze svobodné knihkupce snažil zabránit.²¹ (Svedjedal 1993, s. 110) Komisionáři také upouštěli od nazývání se komisionářem, čím dál častěji se označovali pouze za knihkupce, a aby se vymezili vůči svobodným knihkupcům, nazývali je agenty nebo kolportéry. Termín „knihkupec“ komisionáři definovali jako prodejce, který byl vzdělaný v oboru a byl členem svazu. Členství bylo podmíněno tím, že musel být knihkupec najat jako komisionář některým z členů SFF. (Svedjedal 1993, s. 37)

²⁰ Počet novin v českých zemích ve stejném období stoupal ještě rychleji, což bylo dáno uvolněními, které přinesl nový tiskový zákon z roku 1862 a také dvojnásobným počtem obyvatel oproti Švédsku. Počet periodik se zvýšil čtyřnásobně, z počtu téměř totožného se švédským – 98 periodik v roce 1862 – na více než 370 v roce 1881. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 203)

²¹ V tomto boji svazu pomohla vláda v první polovině 20. století. Roku 1919 omezila možnost trafikantů prodávat knihy a zákon o nekalé soutěži z roku 1931 postihl nakladatele, kteří prodávali knihy přímo zákazníkům. (Svedjedal 1993, s. 542)

V tomto období vznikl zárodek národní bibliografie, když SFF začal od 70. let pro knihkupce vydávat seznamy knih, které je informovaly, kde si mohou jaké knihy objednat. Na tomto katalogu začali spolupracovat knihovníci, na začátku 20. století převzali jeho redakci a od roku 1953 jej sami vydávali (Svedjedal 1993, s. 170).

1.6.3 Autorský zákon a podpora spisovatelů

Kvůli chybějícímu autorskému zákonu se hojně vydávala překladová literatura, jelikož nakladatelé nemuseli platit zahraničním autorům. To způsobilo, že bylo pro švédské autory těžší vydat své knihy a zároveň se překlady švédských knih vydávaly v zahraničí, za což spisovatelům nebylo placeno (Steiner 2017, s. 11). Autorský zákon z roku 1877 zavedl trvání autorského práva 50 let po smrti autora (Schück 1923, s. 348), ale problémy s překlady zůstávaly. Až dvě třetiny knih na trhu tvořily překlady, právě kvůli chybějící legislativě. Roku 1886 se Švédsko odmítlo přidat k Bernské úmluvě, ale s několika zeměmi mělo vlastní dohodu (Svedjedal 1993, s. 190). Sveriges Författarförbund (Svaz švédských spisovatelů) vznikl roku 1893, jeho cílem bylo chránit finanční zájmy autorů a snaha o připojení Švédska k Bernské úmluvě (Svedjedal 1993, s. 193–194).

Ve 2. polovině 19. století se také začal spisovatelům udělovat státní grant (Svedjedal 1993, s. 222) a od 90. let se diskutovalo o zavedení standardizované smlouvy mezi autory a nakladateli. Zavedena byla nicméně až v polovině 20. století. (Tamtéž, s. 234)

1.7 První polovina 20. století

Technické pokroky dále přispívaly k rozvoji knižního trhu, ten byl však také výrazně ovlivněn vývojem společnosti. Stále více obyvatel se stěhovalo do měst a ve 30. letech 20. století již ve městech bydlela více než polovina obyvatel Švédska. (Statistikmyndigheten 2015) „Vyšší mzdy, více volného času a lepší vzdělání byly tři faktory, které pomohly rozšíření knižní kultury.“²² (Svedjedal 1993, s. 780) Na konci 19. století byla většina nových spisovatelů z řad aristokracie nebo měšťanů, to se

²² „Högre löner, mer fritid och bättre utbildning var tre av de krafter som fick bokens samhälle att utvidgas.“

s přelomem století začalo měnit a čím dál více spisovatelů pocházelo z nižších tříd. (Svedjedal 1993, s. 585) Ke zvyšujícímu se počtu čtenářů přispěly snahy lidových hnutí a rozmach levných knih (za 25 öre *tjugofemöresböcker* a za korunu *enkronasböcker*) v prvních 20 letech 20. století (tamtéž, s. 780). Za druhé světové války prosperoval knižní trh ve Švédsku stejně jako v Česku, neboť uzavřené hranice a nedostatek ostatního zboží měly pozitivní vliv na prodej knih (Gedin 1977, s. 81). Po roce 1945 ve Švédsku rychle nabývaly na důležitosti dva žánry – detektivní romány a literatura pro děti a mládež (Svedjedal 2018, *Två genrer 1 medgång*).

1.7.1 Nakladatelé

Starý a nový SFF začaly po roce 1900 spolupracovat a jejich agenda se podobala. Od roku 1906 společně vypracovávaly pravidla pro knižní trh, která upravovala vztahy mezi nakladateli a komisionáři (Svedjedal 1993, s. 132). Pravidla byla přijata roku 1912, kdy rozkol mezi oběma skupinami skončil a ty se opět spojily v jeden SFF. Pravidla obsahovala například ochranu komisionáře, rozhodnutí ohledně dopravy, remitendy a poskytování slev. (Svedjedal 1993, s. 142–143)

Největšími nakladatelstvími nadále zůstávala Bonnier a Norstedts, která postupně přestala vydávat pouze literaturu, na kterou se specializovala, a začala si na počátku 20. století navzájem konkurovat. Roku 1913 Norstedts, jehož podstatnou část stále tvořila tiskařská činnost, spolu s dalšími třinácti společnostmi založil Sveriges Litografiska Tryckerier (Švédské litografické tiskárny, SLT). Chtěli tím omezit konkurenci a tlak na cenu, který tiskárny zažívaly. Roku 1930 bylo nakladatelství Norstedts společností SLT převzato. (Norstedts Juridik, 2020)

Na začátku století vzniklo několik nových nakladatelství vydávajících levné knihy, například Åhlén & Åkerlunds förlag, Ljus (které později převzal Norstedts) a Nordiska förlaget (později koupené nakladatelstvím Åhlén & Åkerlund). Mezi významná meziválečná nakladatelství, která vydávala „kvalitní“ literaturu, patřila Natur & Kultur, Tidens förlag, Wahlström & Widstrand, která se zaměřovala na beletrii, a Gleerups, jež vydávalo učebnice, náboženskou a vědeckou literaturu (Svedjedal 1993, s. 607). Roku 1942 bylo založeno nejdůležitější švédské

nakladatelství literatury pro děti a mládež ve 20. století²³, Rabén & Sjögren (Steiner 2018, Barn- och ungdomslitteraturens förlag).²⁴

Na začátku 20. století začala vznikat dělnická nakladatelství a těmi nejvýznamnějšími byla Framtiden a Frams förlag. V roce 1920 se vlády poprvé ujali sociální demokraté, což vedlo ke zvýšenému zájmu o dělnickou třídu, její životní podmínky a vzdělání. Lidové hnutí Folket i Bild od 40. let vydávalo kvalitní levnou literaturu v edici FiB:s fölkböcker s cílem zlepšit vzdělání dělníků (Steiner 2017, s. 14). Knihy byly prodávány různými způsoby – skrze novinové stánky Pressbyrån, papírnictví, agenty na pracovištích či na návštěvách v domácnostech. Nakladatelství Bonnier, které se inspirovalo úspěchem FiB:s fölkböcker, začalo vydávat podobnou edici s názvem Bonniers folkbibliotek. (Furuland 2018)

1.7.2 Bonnier a monopolizace trhu

Noviny a časopisy se vydávaly ve stále větších nákladech a jejich popularita narůstala. Ve 20. letech měl Bonnier nad novinami velkou moc. Vlastnil většinu akcií v novinách *Dagens Nyheter*, které byly jedny z největších v zemi, a roku 1929 koupil nakladatelství a vydavatelství Åhlén & Åkerlunds (Svedjedal 1993, s. 490). Pod touto značkou dále vydával časopisy, ale téměř přestal vydávat knihy, čímž se strategicky zbavil konkurenčního nakladatelství (tamtéž, s. 616).

Bonnier měl na knižním trhu značný vliv, vydával velké množství novin, časopisů i knih a společná pravidla trhu závisela převážně na něm. O tom svědčí fakt, že i přes protesty ostatních komisionářů byly na popud nakladatelství Bonnier přijaty za komisionáře obchodní dům Nordiska Kompaniet a společnost Pressbyrån, která měla monopol na prodej knih a novin na železnicích (Svedjedal 1993, s. 626). Bonnier také koupil a vlastnil Pressbyrån až do roku 1940 (tamtéž, s. 492), čímž opět posílil svou pozici na trhu. Do druhé světové války jiná knihkupectví skupoval a od 40. let začal zakládat vlastní dceřiná nakladatelství (Svedjedal 1993, s. 615).

Bonnier a Norstedts spolu soupeřili i v oblasti vydávání učebnic, ale po reformě roku 1927, kvůli které se už starší učebnice nemohly znovu vydávat, se obě

²³ Nakladatelství vydalo všechny knihy Astrid Lindgrenové, ta v něm také v letech 1946–1970 pracovala jako redaktorka.

²⁴ České nakladatelství dětské literatury Albatros bylo založeno jen o několik let později v roce 1949.

nakladatelství dohoda a společně založila nakladatelství Svenska Bokförlaget, jež mělo mít na starosti vydání nových učebnic a slovníků (Svedjedal 1993, s. 640).²⁵

1.7.3 Levné knihy a kolportážní romány

Na konci 19. století Správa železnic udělila Svenska Telegrambyrån (Švédské telegramové agentuře) monopol na prodej knih, novin a časopisů na všech nádražích (Svedjedal 1993, s. 158). Prodej nejdříve zajišťovalo distribuční oddělení agentury, které se roku 1905 oddělilo a vznikla akciová společnost Svenska Pressbyrån. Ta převzala výhradní právo prodávat na nádražích a zaměstnávala vlastní prodejce, kteří si brali knihy do komise. Pressbyrån prodávala levné knihy, včetně kolportážních románů v sešitových vydáních.

Na začátku 19. století začal vycházet nový druh kolportážních románů, edice příběhů Nicka Cartera. Jednalo se převážně o detektivky, ale také dobrodružné příběhy či westerny (Svedjedal 1993, s. 87). Tato „pokleslá“ literatura byla spojována s Pressbyrån, se svobodnými knihkupci a svobodnými nakladateli, kteří nebyli členy SFF. Oproti tomu „kvalitní“ literatura byla spojována se členy SFF a jejich komisionáři (Svedjedal 1993, s. 160).

V knihkupectvích se stala normou beletrie prodávaná v pevné vazbě, zatímco aby si mohly levné knihy udržet svou cenu, prodávaly se často nsvázané v papírovém přebalu. Rozdíl mezi levnými a drahými knihami tkvěl v obsahu, materiálu, způsobu distribuce i publiku. Tím byl trh rozdělen na prestižní vázané knihy prodávané v knihkupectvích, která se zaměřovala na střední třídu, a paperbackové knihy prodávané na jiných místech, jejichž publikum tvořili převážně čtenáři z dělnické třídy. (Steiner 2017, s. 13) Levné knihy vydávané pro masový trh dominovaly prodeji fikce v prvních 20 letech 20. století, a to převážně ty vydané nakladatelstvím Åhlén & Åkerlund, dokud se trh s levnými knihami kvůli jejich nadprodukcí nezhroutil (Svedjedal 1993, s. 394).²⁶ I ve zbytku Evropy docházelo k rozmachu komerční literatury určené masovému publiku. V Česku byla knihkupci hojně kritizována a přispívala k obecné nadprodukcí knih. Na druhou stranu její popularity využívali nakladatelé, kteří pak ze zisků z prodeje mohli financovat vydávání ztrátových knih. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 269)

²⁵ Pod tímto názvem Svenska Bokförlaget vydávalo knihy až do 70. let, kdy přešlo pod Esselte Studium.

²⁶ Po druhé světové válce opět tvořily významnou část prodeje, tentokrát ve formě tzv. spotřebního paperbacku.

1.7.4 Komisionáři

Svobodní knihkupci měli možnost se stát komisionáři a roku 1915 přijal SFF poprvé jako komisionáře obchodní dům, Nordiska Kompaniet (NK), proti čemuž ostatní komisionáři protestovali. Jako důvod uvedli například nespravedlivou výhodu obchodního domu, který zákazníky může lákat jiným zbožím (Svedjedal 1993, s. 479). Od svobodných knihkupců odlišovalo komisionáře SFF právo vracet neprodané knihy a platit jednou za rok za knihy prodané. Na knihy brané do komise měli slevu, ale pokud je koupili za pevnou cenu, sleva byla vyšší a opět se zvýšila, pokud knihkupec za knihy neplatil ročně, ale čtvrtletně nebo měsíčně, což bylo pro nakladatele výhodnější. Nakladatelství Bonnier dokonce začalo po komisionářích ve 20. letech požadovat měsíční či čtvrtletní splátky a zanedlouho jej následovali i ostatní nakladatelé. Jelikož komisionáři chtěli větší slevy, začali nakupovat za pevnou cenu a komisní systém se postupně začal vytrácet. Ve 40. letech už knihy bralo do komise pouze necelých 19 % komisionářů (Svedjedal 1993, s. 464–467).

V roce 1944 proběhla reforma komisního systému a knihkupci byli rozděleni na komisionáře A a B. Komisionáři A byli členy Svazu knihkupců a komisionářem B, který měl některá omezení oproti komisionáři A, se mohli stát knihkupečtí pomocníci, pokud měli dostatečné vzdělání a kapitál. Časem měli také možnost stát se komisionářem A (Svedjedal 2018c, Bokhandelns A och B). Dále bylo možné být tzv. vesnickým knihkupcem (*lantbokhandlare*). Těm SFF uděloval povolení zřídit si knihkupectví na místech, kde nebyli komisionáři A nebo B. Distribuci pro vesnické knihkupce a komisionáře B zajišťovala distribuční společnost Bokcentralen, kterou za tímto účelem SFF zřídil. (Andra lagutskotte 1964, s. 3)

V meziválečném období se v knihkupectvích začal objevovat pojem bestseller. První seznam bestsellerů byl otištěn roku 1932 v oborovém periodiku *Svensk Bokhandelstidning* a zahrnoval nejprodávanější knihy za celý rok. Od roku 1935 začali knihkupci ve spolupráci se švédským deníkem *Svenska Dagbladet* každý měsíc zveřejňovat tzv. knižní barometr. Ten byl chápán jako reklama na podporu četby. (Svedjedal 1993, s. 521) Podobná snaha o reklamu v Česku nastala už na konci 20. let, kdy sdělovací prostředky začaly uvádět informace o knižních novinkách (Šimeček a Trávníček 2015, s. 268).

Koncem 20. let ve Švédsku vznikl Bokrean, každoroční výprodej knih, při kterém nakladatelé vyprodávali své skladové zásoby a který funguje dodnes.

Nakladatelé také knihkupcům konkurovali prodejem knih skrze knižní kluby. V meziválečném období vznikl první moderní knižní klub Bonniers Svenska bokklubben (Svedjedal 1993, s. 513) a největší rozmach knižních klubů nastal během druhé světové války. Roku 1942 Bonnier založil knižní klub Svalan, který vydával reprinty. Po několika měsících měl 35 tisíc členů (tamtéž, s. 518–520) a fungoval až do roku 2020 (Bonnierförlagen 2020).

1.7.5 Knihovny

Na začátku 20. století začal stát dotovat a regulovat veřejné knihovny. Knihy knihovnám nejprve prodávalo několik specializovaných obchodů, ty ale přestaly na poptávku stačit a od roku 1923 mohly knihovny nakupovat u místních knihkupců. Roku 1915 vznikl Sveriges Allmänna Biblioteksörening (Svaz švédských veřejných knihoven), jenž se zaměřoval na podporu rozvoje knihoven a začal vydávat knihovnický čtvrtletník *Biblioteksbladet*, který stále vychází (Thomas 2010, s. 128).

Spisovatelé si stěžovali, že nejsou nijak kompenzováni za to, že si lidé jejich knihy půjčují, místo aby si je kupovali. Proto knihovny dobrovolně zavedly čekací dobu na nové knihy, což ale vedlo k vzestupu komerčních půjčoven. Až v roce 1954 se zavedla peněžní kompenzace autorům placená z daní, která byla počítána na základě počtu vypůjčených knih (Svedjedal 1993, s. 580–581).

1.7.6 Autorská práva a podpora spisovatelů

Švédsko přistoupilo k Bernské úmluvě (1886) kvůli odporu dvou největších nakladatelství až v roce 1904.²⁷ Navzdory obavám SFF přijetí úmluvy překladovou literaturu nezdražilo a přineslo švédským autorům finanční výhody (Schück 1923, s. 354). Velkým úspěchem Svazu švédských spisovatelů ve vyjednávání se SFF byla standardizovaná smlouva mezi nakladatelstvími a autory, kterou se podařilo dojednat roku 1947 a která určovala minimální honorář 16,6 % z krámské ceny (Svedjedal 1993, s. 588). Honorář počítaný z krámské ceny byl běžným způsobem odměňování již v meziválečné době. Stejně tomu bylo i v Česku, kde se tato praxe ustálila po roce 1921, kdy byl zrušen pevný honorář za autorský arch. Českým spisovatelům ale bylo vypláceno podstatně menší procento, a to většinou 5–10 % z krámské ceny. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 264)

²⁷ Československo se připojilo až v roce 1921 (Úmluva č. 401/1921 Sb.).

Jako podpora švédským spisovatelům sloužily různé granty. Do roku 1910 je uděloval pouze stát, Bonnier a Svaz švédských spisovatelů. Poté vznikaly nové granty a ceny, které zahrnovaly podstatnou peněžní odměnu, jako například De Nios Stora Pris (1916) nebo Bellmanpriset (1920) (Svedjedal 1993, s. 604). Granty však mnohdy stavěly na estetické normě, která vylučovala spisovatelky – ženy se často věnovaly žánrům považovaným za méně prestižní, například literatuře pro děti (Svedjedal 1993, s. 605). Jelikož byl švédský knižní trh malý, „...byli všichni nuceni spoléhat se na vedlejší příjmy – nakladatelé měli své noviny a časopisy, knihkupci papírnictví, spisovatelé granty a další zdroje obživy.“²⁸(Tamtéž, s. 606)

1.8 Od 50. do 70. let 20. století

Jelikož se Švédsko druhé světové války neúčastnilo, jeho ekonomika rychle rostla a spolu s ní také počet vydávaných knih. Největší nárůst zaznamenala literatura pro děti, biografie a literatura faktu, zatímco počet vydávané beletrie klesal. (Steiner 2018, Vålfärdsstaten behöver böcker) Nedostatek papíru po válce vedl k tomu, že byl až do roku 1950 vydáván na příděl. Stát omezoval i jeho cenu, a když vydávání na příděl skončilo, zvýšila se cena papíru a následně i knih. (Steiner 2018, Pappersransonering, papperspriser och bokpriser) Podle Gedina (1993) ceny knih rostly nepřiměřeně, prodeje kvalitní beletrie stagnovaly a ke konci 60. let pak výrazně poklesl počet vydávaných klasických beletristických děl i nových švédských autorů, jelikož se nakladatelstvím nevyplatilo takové knihy vydávat. Stagnace se ale netýkala braku, který v 60. letech tvořil více než třetinu vydané fikce a úspěšně se prodával. (Gedin 1977, s. 88–90) Díky inovacím v tiskových technologiích se po válce na trhu objevil nový levný formát knih, masově vyráběný tzv. spotřební paperback²⁹, skrze který se právě braková literatura šířila. Tomuto formátu měl konkurovat nový paperbackový formát uvedený na trh koncem 50. let, tzv. *pocketbok*, který měl šířit kvalitní literaturu (viz podkapitola 1.8.1).

Během 50. let začala knihkupectví zavádět samoobslužný systém a zároveň propagovala čím dál vtíravěji bestsellery (Svedjedal 2018a, Bokhandeln – kommissionssystemet). Na konci 50. let se ale začaly zvyšovat prodeje knih skrze

²⁸ „...tvingades alla att lita till sidoinkomster- förläggarna hade sina veckotidningar och tidskrifter, bokhandlarna sin pappershandel, författarna sina stipendier och försörjningsyrken.“

²⁹ V anglofonních zemích nazývaný mass-market paperback.

knižní kluby, které prodávaly levně knihy v pevné vazbě, a v 60. letech pak knižní kluby téměř ovládaly trh s beletrií (Gedin 1977, s. 192). Začala také vznikat nová nakladatelství a podle Gedina nakladatelé ignorovali měnící se podmínky na poválečném knižním trhu, což v důsledku vedlo na konci 60. let a začátku 70. let k tzv. nakladatelské krizi, která postihla nakladatelství zaměřená na beletrii (Gedin 1977, s. 84).

1.8.1 Pocketbok

V 50. letech se objevil nový typ levné knihy nazývaný *pocketbok* (dále pouze *pocket*). Jednalo se o paperbackový formát inspirovaný americkými kvalitními paperbacky, který měl být kvalitnější než spotřební paperback, a to po stránce formální i obsahové. Začalo se tedy rozlišovat mezi spotřebním paperbackem a kvalitním pocketem.³⁰ „Zrod moderního kvalitního formátu pocket ve Švédsku se obvykle datuje do roku 1957, kdy nakladatelství Bonnier z iniciativy Pera I. Gedina začalo vydávat edici literatury faktu s názvem Aldusserien.“³¹ (Svedjedal 2018a, Den moderna kvalitetspocketboken) V roce 1960 Bonnier přišel s edicí beletrie, Delfinserien, a ostatní nakladatelé jej brzy následovali (tamtéž). S příchodem pocketů postupně skončila edice knih FIB:s folkböcker, jejichž prodej v 60. letech klesal, stejně jako jejich kvalita (Gedin 1977, s. 81).

Knihy formátu pocket se oproti FiB:s folkböcker prodávaly v knihkupectví a na rozdíl od dřívějších „levných knih“, které byly definovány hlavně cenou, měly svůj specifický formát³², cenu, design obálky, marketing atd. Oproti pocketu byly spotřební paperbacky tištěny na méně kvalitním dřevitém papíře a prodávaly se primárně skrze novinové stánky Pressbyrån (Furuland 2018, Kvalitetspocketen). Zatímco vydávání a prodej beletrie v pevné vazbě klesal, paperbackovým formátům se dařilo a nakladatelství B. Wahlström, zaměřující se na spotřební paperbacky, předstihlo nakladatelství Bonnier a stalo se největším vydavatelem fikce (Gedin 1977, s. 91). S nástupem edic kvalitních pocketů na konci 50. let drasticky stoupl celkový počet vydaných titulů v tomto formátu, což dále přispělo k nakladatelské krizi.

³⁰S uvolněním cen a zrušením komisního systému se toto rozdělení postupně vytratilo a dnes už termín pocket označuje pouze velikostní formát u paperbackových knih.

³¹ „Den moderna kvalitetspocketens födelse i Sverige brukar dateras till 1957, när fackboksserien Aldusserien lanserades av Bonniers förlag på initiativ av Per I. Gedin.“

³² 110 × 178 mm.

1.8.2 Počátky nakladatelské krize

Během celého období se prudce zvyšoval počet vydaných titulů, náklady i ceny knih, zatímco prodeje klesaly (Gedin 1977, s. 86). V 60. letech si lidé stále častěji stěžovali na vysoké ceny, které podle Gedina byly v té době nejvyšší na světě (tamtéž, s. 89). K tomu přispěly vyšší výrobní náklady a nájmy a s profesionalizací trhu také nutnost vyplácet vyšší mzdy (Steiner 2017, s. 16). Gedin (1977) zmiňuje jako faktory vedoucí ke krizi nadprodukcí knih a koncentraci moci na trhu (s. 84). Steinerová (2017) ale tvrdí, že samotná koncentrace moci problém nebyla, ale spíše zisky, které velká nakladatelství očekávala. Když začala být malá nakladatelství úspěšná, reagovala doposud dominantní nakladatelství na ekonomické ztráty zvýšením počtu vydaných titulů i cen, čímž opět přispívala k nadprodukcí knih. (s. 16)

Změny na trhu nenastaly náhle, „problémy byly po druhé světové válce stále závažnější, ale nakladatelé a knihkupci se je nejen snažili ignorovat, ale také se snažili vyhnout všem změnám, které se týkaly tradičního obchodu s knihami.“³³ (Gedin 1977, s. 96) Příčiny krize byly strukturální, společnost se začala mezi válkami měnit a v 60. letech se díky ekonomickému rozvoji změny zrychlily. Zájem o četbu napříč společnostmi klesl, obzvláště o beletrii, která ustoupila literatuře faktu. (Tamtéž, s. 178)

1.8.3 Zákaz pevných cen

„V roce 1953 byl přijat zákon proti omezování hospodářské soutěže v podnikání. Ten mimo jiné zahrnoval zákaz hrubých cen“³⁴ (Johnson, nedatováno), což znamenalo zákaz určovat pevnou prodejní cenu u maloobchodníka. Pevné ceny knih tvořily základ komisního systému, který ve Švédsku fungoval přes sto let. SFF si zažádal o výjimku z tohoto zákazu, a ta mu byla udělena. SFF argumentoval například tím, že volné ceny by znemožňovaly vydávat těžko prodejnou kvalitní literaturu. V roce 1965 však vláda rozhodla, že knižní trh musí být deregulován a od

³³ „the problems became increasingly severe after World War II, but that publishers and booksellers not only tried to ignore them but also tried to avoid all changes away from the traditional trade in books.“

³⁴ „1953 kom en lag som skulle motverka konkurrensbegränsningar inom näringslivet. Den omfattade bl.a. förbud mot bruttopriser“

1. 4. 1970 má platit zákaz pevných cen i pro něj (Gedin 1977, s. 84–86). Tím skončila podoba knižního trhu, která fungovala od roku 1843.

2 Moderní švédský trh (1970–2012)

Deregulací trhu ztratili nakladatelé kontrolu nad zřizováním knihkupectví a jejich knihy byly dostupné všem prodejcům (Steiner 2017, s. 17).³⁵ V prvních letech po uvolnění cen na trhu nenastaly žádné náhlé změny, byly ale položeny základy, které nabyly v dalších letech na důležitosti, například založení nových knižních klubů a počátky formování knihkupeckých řetězců. Dále začaly školy a knihovny nakupovat přímo u nakladatelů a nakladatelství s učebnicemi si začala konkurovat cenou. Vliv se na trhu přesunul od nakladatelů k prodejcům, což pocítila obzvláště ta nakladatelství, která nevlastnila žádný knižní klub. (Sjögren 2003a, s. 14)

Opuštění pevných cen přineslo větší komercializaci trhu. S ní byla spojená zvýšená popularita švédských detektivek a vznik nových knižních klubů s levnými knihami, které tak knihy zpřístupnily širšímu publiku. (Svedjedal 2018b, *Litterära konsekvenser*) Dále začal stát v 70. letech intenzivněji podporovat literaturu,³⁶ a to hlavně těmito kroky: zavedl podporu pro těžko prodejné knihy skrze udělování grantů nakladatelstvím, navýšil odměnu spisovatelům za půjčování jejich knih knihovnami a nově začal vyplácet tzv. zaručenou autorskou odměnu (viz podkapitola 2.4.2). Podporoval také vydávání edice kvalitních levných knih *En bok för alla* (viz podkapitola 2.1.2).

Nakladatelská krize z konce 60. let, charakterizovaná vysokými cenami knih a velkým množstvím vydávaných titulů, začala odeznívat okolo roku 1973, kdy se prodej knih začal opět zvyšovat (Ahlinder 2003, s. 60). Steinerová (2017) rozlišuje několik etap po uvolnění cen podle převahy různých distribučních kanálů, a to na:

- 1970–1985: období knižních klubů,
- 1980–1995: období růstu knihkupeckých řetězců,
- 1995 a dále: období rychlého rozvoje internetových knihkupectví.

(s. 17)

Zatímco 80. léta byla ekonomicky stabilní, na počátku 90. let Švédsko zasáhla finanční krize, která ovlivnila i knižní trh. Ten se začal vzpamatovávat až od

³⁵ Pevné ceny tvořily základ komisionárního systému, který řídil SFF. Pokud chtěl mít knihkupec přístup ke knihám členů SFF, musel být komisionářem a o jeho přijetí (a tedy zřízení komisionárního knihkupectví) rozhodoval SFF.

³⁶ Paralelně začalo několik let po přechodu na liberální trh pocíťovat potřebu státní podpory literatury i Česko.

poloviny 90. let a výrazně vzrostl v roce 1997, kdy začala fungovat švédská internetová knihkupectví Bokus a Adlibris (viz podkapitola 2.2.2). (Steiner 2018, Internetbokhandel och momssänkning) Digitalizace po přelomu století ovlivnila formát knih i jejich distribuci a také způsobila, že se hranice mezi aktéry na knižním trhu stále více stírají, což popis trhu znesnadňuje (Svedjedal 2018a, Bokens samhälle i förändring).

Po roce 2000 na trhu aktérů ubylo, velké firmy se ještě zvětšily a často vlastnily několik různých distribučních kanálů.³⁷ Největšími hráči na trhu byly nakladatelství Bonnier a firma Kooperativa Förbundet (dále KF). Podle Steinerové (2012) tlak cenové konkurence vedl k levnějším knihám, čehož obchodníci dosahovali snižováním svých marží. Následkem toho ubylo knihkupců a zúžil se knižní sortiment. (s. 35)

2.1 Nakladatelé

Z neúspěchu velkých nakladatelství během nakladatelské krize na konci 60. let těžila hlavně malá alternativní nakladatelství a nakladatelství, která vydávala spotřební paperbacky (Steiner 2018, Förlagskris). Pro 70. léta byly typické akvizice, fúze, bankroty, ukončování činnosti a ve výsledku ovládalo švédský trh několik málo velkých nakladatelství.³⁸ Zvýšil se počet vydání vlastním nákladem³⁹ a nově vznikající malá nakladatelství byla často specializovaná. (Steiner 2018, Stora förlagsfusioner och småförlag)

Po uvolnění cen se rychle zvýšil objem vydávaných knih pro děti a mládež a v 80. letech nabyly na důležitosti také dětské knižní kluby. Po roce 2000 počet vydaných knih pro děti opět vzrostl a od roku 2010 tvoří významnou část trhu digitální vydání dětských knih spolu s aplikacemi a webovými stránkami, které knihy doplňují. Zvýšil se také počet nakladatelství pro děti. (Steiner 2018, Barn- och ungdomslitteraturens förlag)

V 90. letech vývoj ve Švédsku kopíroval zahraniční tendence – mediální koncerny se dále zvětšovaly, etablovaly se v nových odvětvích a expandovaly do

³⁷ Například Bonnier vlastní internetové knihkupectví, knižní kluby a distribuční společnosti.

³⁸ V roce 1976 vlastnilo 11 nakladatelských koncernů dohromady 38 nakladatelství a ovládaly 67 % trhu.

³⁹ Například v nakladatelstvích Vulkan, Recito a Publit.

zahraničí (Sundin 2012, s. 288). Podle Steinerové působilo ve Švédsku navzdory globálnějšímu charakteru knižního trhu poměrně málo mezinárodních nakladatelů. Dvě hlavní mezinárodní nakladatelství na švédském trhu byla nizozemský Wolters Kluwer vlastníci od roku 1993 nakladatelství Liber a americký HarperCollins s nakladatelstvím Harlequin. Ze švédských nakladatelství v zahraničí působil hlavně Bonnier. (Steiner 2018, Digitalisering och globalisering)

2.1.1 Knižní kluby

Kvůli nakladatelské krizi z 60. let byli nakladatelé nuceni hledat nové možnosti prodeje, které našly v knižních klubech. Nábor členů klubů probíhal například prostřednictvím reklam, telefonického i přímého prodeje a kampaní slibujících bonusy za přivedení svých přátel do klubu. Členství v knižních klubech prodávala zpočátku i knihkupectví. (Byström 2003, s. 29)

V roce 1970 byl založen Bonniers Bokklub, ve kterém se prodávaly knihy běžně vydávané nakladatelstvím Bonnier, místo toho, aby měl klub vlastní produkci, jak bývalo zvykem. Klub měl obrovský úspěch. (Bonniers Familjestiftelse, Bonniers bokklubbar) Roku 1973 společně založila nakladatelství Bonnier, Forum, Wahlström & Widstrand a Norstedts knižní klub Månadens Bok, který byl inspirován americkým Book of the Month Club. V roce 1975 měly švédské knižní kluby dohromady přes půl milionu členů, těmi největšími kluby byly kromě již zmíněných také Svalan vlastněný Bonnierem a Bokklubben Bra Böcker (Byström 2003, s. 29). Bonnier, kterého nakladatelská krize silně zasáhla, zakládal stále nové knižní kluby, které mu pomohly krizi překlenout. Mezi nově založené knižní kluby patřily například Underhållningsbokklubben zaměřený na detektivky, Stora Romanklubben zaměřený na milostné romány nebo dětský knižní klub Bonniers Barnbokklubb. (Bonniers Familjestiftelse, Bonniers bokklubbar) Největší popularity dosahovaly knižní kluby v 70. letech a začátkem 80. let.

Podle časopisu *Svensk Bokhandel* bylo v roce 2006 přes milion Švédů členem některého z více než 50 knižních klubů, které v té době existovaly. Většinu členů tvořily ženy a průměrný věk členů přesahoval 50 let. Muži převažovali ve specializovaných klubech zaměřených na historické knihy nebo detektivky. (Svensk Bokhandel, 2006)

2.1.2 En bok för alla

Od konce 60. let upadal zájem o kvalitní beletrii, její prodej v knihkupectvích klesl a nakladatelé ji méně vydávali. Prodej spotřebních paperbacků v novinových stáncích mezitím vzrostl. Stát chtěl podporovat kvalitní literaturu a chtěl dosáhnout toho, aby se tato literatura dostala k lidem, kteří nejsou zvyklí číst. Proto navrhl vytvoření nakladatelství, které by vydávalo v masovém měřítku cenově dostupnou kvalitní literaturu. Tímto nakladatelstvím se stalo En bok för alla (Kniha pro každého), které vzniklo roku 1976 pod nadací Litteraturfrämjandet.⁴⁰ (Arleskär, nedatováno)

Aby mohly kvalitní pockety nakladatelství En bok för alla soutěžit se spotřebními paperbacky, musely konkurovat nižší cenou, již bylo možné dosáhnout díky státnímu grantu. Knihy se prodávaly v knihkupectvích, obchodních domech, v novinových stáncích Pressbyrån, skrze obchodní zástupce na pracovištích a v 80. letech i skrze předplatné. (Furuland 2018, En bok för alla)

Tituly vycházely zpočátku v nákladu okolo 50 000 výtisků a stály 5 švédských korun.⁴¹ Tento obchodní model byl úspěšný a brzy se na trhu začaly objevovat další levné a kvalitní pocketové edice.

Nadace Litteraturfrämjandet ukončila činnost v roce 1992 a En bok för alla se proměnila na neziskovou akciovou společnost. Roku 2007 se stát rozhodl svou podporu ukončit. Nakladatelství přesto funguje dál se stejným cílem, i když v mnohem menším rozsahu – vydává méně knih ročně, prodává je za vyšší cenu a soustředí se převážně na literaturu pro děti a podporu čtenářství. (Arleskär, nedatováno)

2.1.3 Nakladatelské spektrum

Státní šetření v oblasti literatury z roku 2012 označuje nakladatelské spektrum za velmi roztržštěné, jelikož zde existuje velké množství velmi malých nakladatelství, která soupeří s malým počtem velkých vydavatelských koncernů. Koncerny zároveň menší nakladatelství skupují, tím se zvětšují a trh se více monopolizuje. Státní šetření dělí nakladatelství podle velikosti obrátu na:

⁴⁰ Nadace byla vybrána, protože mezi její zakladatele patřilo několik odborů a družstev, což mělo pomoci dostat knihy k široké vrstvě potenciálních čtenářů.

⁴¹ Ujala se přezdívka *femkronorsboken*, tzv. pětikorunovka.

- velká nakladatelství/koncerny s obratem přes sto milionů švédských korun ročně,
- středně velká nakladatelství s obratem mezi deseti a 99 miliony švédských korun,
- malá nakladatelství s obratem mezi jedním a devíti miliony švédských korun,
- mikro nakladatelství/občasná nakladatelství s obratem pod milion švédských korun nebo sporadickým vydáváním knih.

(SOU 2012:65, s. 233)

Mezi velká nakladatelství tzv. *allmänlitteratur*⁴² řadí Bonnier Group, Norstedts Förlagsgrupp, Forma Publishing Group, Natur & Kultur a dánský Egmont Kärnan. Následující podkapitoly podrobněji představí většinu největších nakladatelství *allmänlitteratur* i učebnic a dvě významná středně velká nakladatelství.

2.1.3.1 Bonnier Group

Koncern Bonnier Group na rozdíl od mnoha jiných nakladatelství, která během tohoto období měnila majitele, zůstal vlastněný rodinou Bonnier. Na začátku 70. let na něj dopadla vydavatelská krize, kterou s pomocí knižních klubů překonal. I nadále byl jedním z největších nakladatelských subjektů v zemi a sdružoval pod sebou mnohá dceřiná nakladatelství a nakladatelské značky, které pokrývaly široké spektrum zaměření. Od roku 2002 koncern všechny své nakladatelské činnosti soustředil pod divizi Bonnier Books. Některá nová nakladatelství a značky v tomto období byly:

- Bonnier Pocket (1982, vydává pockety),
- Wahlström & Widstrand (akvírováno v roce 1985, soustředí se převážně na švédskou i překladovou beletrii),
- Bonnier Carlsen (vzniklo 1993 sdružením Bonnier Juniorförlag a Carlsen, vydává knihy pro děti),
- Bonnier Utbildning (zaměřeno na učebnice),
- Bonnier Audio (1999, vzniklo skrze akvizici Kassettboksförlaget Iris, vydává audioknihy),
- Semic (komiksy),
- Rebus (literatura pro předškolní děti),

⁴² Termín *allmänlitteratur* je zastřešující pojem pro beletrii, literaturu faktu a literaturu pro děti a mládež.

- Max Ström (2001, obrazové publikace literatury faktu),
- Reseförlaget (2005, zaměřeno na turistické průvodce),
- Bonnier Fakta (2008, obrazové publikace literatury faktu),
- Kartago (pod Bonnier spadalo v letech 2009–2019, vydávalo komiksy),
- 2244 (2011, soustředilo se na literaturu z oblasti kolem Černého moře),
- Mix (2011, bylo zaměřeno na čtenáře ve věku 17 až 27 let).

(SOU 2012:65, s. 238)

Bonnier také roku 2004 koupil největší švédské internetové knihkupectví Adlibris, čímž jeho vliv na švédském trhu opět značně posílil, a v průběhu popisovaného období akvíroval také nakladatelství v zahraničí – ve Velké Británii, ve Francii, v Německu nebo Finsku (Bonnierförlagen, Om oss). Roku 2009 pak Bonnier spustil web Boktipset, který poskytoval prostor pro vytváření knižní komunity. Nabízel diskuzní fóra, možnost sdílet názory o přečtených knihách formou blogu, a hlavně přečtené knihy hodnotit. Hodnocení na pětihvězdičkové škále bylo propojené s Adlibris, kde se pak u daných knih zobrazovalo. (Perfekt, 2016)

Dceřiná nakladatelství fungovala jako nezávislé subjekty s vlastním vedením, redakcí a marketingovým oddělením a navzájem si konkurovala. Tato decentralizovaná struktura byla roku 2008 nahrazena novou centralizovanou strukturou. Několik dceřiných nakladatelství, knihkupectví Adlibris a distribuční firma Samdistribution, kterou koncern částečně vlastnil, byly sdruženy pod firmu Bonnierförlagen. Tu vedl jeden generální ředitel a marketingová a informační oddělení byla společná pro téměř všechna nakladatelství. (Sundin 2012, s. 291)

Před rokem 2005 se nakladatelství ve Švédsku snažila pokrýt co nejširší spektrum vydávání knih, pak ale svou strategii změnila, začala se soustředit na své hlavní činnosti a odprodávat ty okrajové. Bonnier se rozhodl roku 2011 prodat finskému koncernu Sanoma své nakladatelství Bonnier Utbildning, které patřilo ke čtyřem největším nakladatelstvím učebnic v zemi. To pak změnilo svůj název na Sanoma Utbildning a dále na švédském trhu působilo. Téhož roku Bonnier od koncernu Sanoma odkoupil největší finské nakladatelství *allmänlitteratur* WSOY, a tak obě nakladatelství posílila své pozice v oblastech hlavní činnosti. (Sundin 2012, s. 289)

Kromě nakladatelství vlastnil koncern několik velkých knižních klubů, největší internetové knihkupectví ve skandinávských zemích Adlibris, řetězec

knihkupectví Pocket Shop a alespoň částečně vlastnil důležité distributory Pocketgrossisten a Samdistribution. (SOU 2012:65, s. 237)

2.1.3.2 Norstedts Förlagsgrupp

Nakladatelství několikrát změnilo majitele, mezi majiteli byly například firmy Esselte a Wolters Kluwer, které odprodaly různé části nakladatelství jako Norstedts Juridik, jež vydávalo právní publikace. Roku 1997 nakladatelství koupila firma KF, která vlastnila také obchodní řetězec Coop a řetězec knihkupectví Akademibokhandeln. Spojením s nakladatelstvími, které KF akvírovala už dříve, vznikla skupina P. A. Norstedt & Söner, později Norstedts Förlagsgrupp. (Steiner 2018, *Finanskris och digitala effekter*). Pod Norstedts Förlagsgrupp spadala v tomto období nakladatelství:

- Rabén & Sjögren (literatura pro děti),
- Tiden,
- Prisma,
- PAN (pockety),
- Gammafon (2005, audioknihy),
- Eriksson & Lindgren (2006).

(SOU 2012:65, s. 239)

2.1.3.3 Forma Publishing Group

Koncern působil ve Švédsku, Finsku a v Baltických státech a vlastnila její společnost Hakon Invest AB, která působila v oblasti obchodů s potravinami a pod kterou spadal jeden z největších řetězců supermarketů, ICA. Forma Publishing Group byla také významným vydavatelem časopisů a novin. Nakladatelskou činnost soustředila pod divizi Forma Books, kam patřila nakladatelství:

- B. Wahlströms Bokförlag (knihy pro děti a mládež),
- Damm Förlag (zábavná literatura),
- ICA Bokförlag (literatura faktu),
- Ponto Pocket (pockety).

(SOU 2012:65, s. 240)

2.1.3.4 Natur & Kultur

Nakladatelství Natur & Kultur se stalo roku 1947 nadací, která ve svých stanovách uvádí, že „se bude stavět proti totalitním myšlenkám a státům a bude podporovat

ekonomickou a politickou svobodu,⁴³ což se odráží v její publikační politice (SOU 2012:65, s. 240). Nakladatelství bylo významným nakladatelem *allmänlitteratur* i učebnic a do roku 2011 vlastnilo podíl v internetovém knihkupectví Adlibris. Od roku 2007 vlastnilo podíl také v distribuční firmě Förlagssystem a spadala pod něj nakladatelství:

- Biblioteksförlaget,
- Legenda,
- LT's förlag,
- Storyside (audioknihy).

(SOU 2012:65, s. 240)

2.1.3.5 Esselte

Ve 40.–60. letech byla společnost SLT nesourodým koncernem, který tvořilo více než 60 dceřiných společností. Jejich hlavními činnostmi bylo tištění, vydávání a vázání knih a výroba papíru, kancelářských potřeb a obalů. V 70. letech se SLT přejmenovaly na Esselte a koncern byl rozdělen na různé divize. (Norstedts Juridik, 2020) Skrze svou divizi Esselte Studium koncern dominoval trhu s učebnicemi. Již mnoho let vlastnil nakladatelství Norstedts, ale v 70. letech svou pozici upevnil akvizicí dalších nakladatelství, včetně Svenska Bokförlaget, které bylo důležitým vydavatelem učebnic od konce 20. let. V 70. letech Esselte Studium ovládalo 50 % švédského trhu s učebnicemi a mělo silný vliv na trh v Dánsku a dalších zemích (Hermansson 1995, s. 14). Roku 1990 zrušil koncern Esselte svou nakladatelskou divizi a prodal ji nakladatelství Liber.

2.1.3.6 Liber

Nakladatelství má své kořeny ve státním nakladatelství učebnic Utbildningsförlaget a až do roku 1993 spadalo pod stát. Podle Sundina (2012) byl Liber už dlouhou dobu největším aktérem na trhu s učebnicemi a v 70. letech se rozrostl díky akvizicím a fúzím (s. 294). Akvírovalo například nakladatelství Gleerups, jedno z předních nakladatelství učebnic, a přestalo učebnice pod touto značkou vydávat. V roce 1990 od Esselte koupilo Norstedts a Almqvist & Wiksell, velké nakladatelství učebnic. Tento krok kritizoval ombudsman pro svobodu podnikání, jelikož vedl k monopolnímu postavení nakladatelství Liber na trhu s učebnicemi. (IT Pedagogen,

⁴³ „ska motverka totalitära idéer och statsskick samt främja ekonomisk och politisk frihet“

2021) Aby k tomu nedošlo, byl Liber nucen prodat několik oddělení Gleerups koncernu Verbum⁴⁴, který vydávání pod značkou Gleerups obnovil a od roku 2000 je nové nakladatelství Gleerups zaměřené převážně na digitální výukové materiály. (Steiner 2018, Stora förlagsfusioner och småförlag)

V roce 1993 byl Liber skrze akvizici nizozemským koncernem Wolters Kluwer privatizován a dále jej v roce 2007 odkoupila společnost Infinitas Learning. Liber vydává učebnice pro všechny stupně vzdělání, od předškolního až po univerzitní, a v roce 2010 jeho obrat odpovídal přibližně 40% podílu na trhu s učebnicemi. (Sundin 2012, s. 295)

2.1.3.7 Piratförlaget

Nakladatelství zaměřené na vydávání švédských a dalších skandinávských autorů založili v roce 1999 spisovatelé Ann-Marie Skarp a Jan Guillou. Bylo známé kvůli svému prohlášení, že bude vydávat pouze díla, která se budou prodávat ve velkém množství, a kvůli faktu, že spisovatelům neplatilo standardní honorář, ale dělilo si s nimi zisk z prodeje. (Steiner 2018, Finanskris och digitala effekter)

Od roku 2006 se Piratförlaget stalo částečným vlastníkem nakladatelství Pocketförlaget (Andersson 2006), které vydávalo spotřební paperbacky a do roku 2010 bylo velmi úspěšné. V roce 2010 koupilo nakladatelství Norstedts druhý největší podíl v Pocketförlaget, kterému ale kvůli proměně trhu začal klesat obrat (Pocketförlaget, 2010).⁴⁵ Piratförlaget také roku 2011 založilo nakladatelství pro děti Lilla Piratförlaget (Piratförlaget, nedatováno).

2.1.3.8 Månpocket

Nakladatelství bylo založeno roku 1980, k čemuž byli jeho zakladatelé⁴⁶ inspirováni nakladatelstvím En bok för alla. Cílem bylo prodávat kvalitní pockety i skrze jiné distributory než kamenná knihkupectví. V podstatě se jednalo o reakci komerčních vydavatelů na En bok för alla. Nakladatelství Månpocket znovu vydávalo úspěšná díla z backlistu, švédskou i překladovou literaturu. Ročně vydalo průměrně 90 titulů. (Furuland 2018, Månpocket på en förändrad marknad)

Od roku 1985 začalo nakladatelství tisknout doporučenou cenu na své knihy, proti čemuž vystoupila knihkupectví, kterým se tím snížila marže. Za účelem

⁴⁴ Koncern Verbum se roku 2006 přejmenoval na Berling Meda.

⁴⁵ Norstedts pak v roce 2017 prodal svůj podíl nakladatelství Piratförlaget, které se o pár měsíců později rozhodlo činnost nakladatelství Pocketförlag ukončit.

⁴⁶ Nakladatelství Bonnier, Wahlström & Widstrand a Prisma.

stabilizace cen podepsaly v roce 1987 SFF a Svaz švédských knihkupců dohodu o stanovování výše doporučené ceny u pocketů. Problém nastal opět v roce 1999, kdy začala i ostatní nakladatelství tisknout doporučené ceny na své knihy, což bylo podle knihkupců proti systému volných cen knih. Věcí se zabýval soud, který rozhodl, že doporučené ceny musí z knih zmizet. Místo toho bylo zavedeno označování pocketů písmenem, které určuje cenovou skupinu, do které daná kniha spadá. Skupiny odpovídají konkrétním nákupním cenám s doporučenou prodejní cenou. (Furuland 2018, Månpocket på en förändrad marknad) Nákupní cenu, a tedy i cenovou skupinu, určují nakladatelé sami. V roce 2007 škálu cenových skupin označovala písmena A až G, přičemž A byla nejlevnější skupina. Se zvyšujícími se náklady na výrobu knih byly přidávány další cenové skupiny. U každé nové cenové skupiny se nákupní cena zvedala o 2–3 švédské koruny a levnější skupiny se užívat přestaly.⁴⁷

2.1.3.9 Ostatní nakladatelství

Již zmíněná nakladatelství vydávala v případě překladové literatury převážně literaturu anglofonní či přeloženou z jazyků ostatních skandinávských zemí. Překlady z jiných jazyků se věnovala často menší nakladatelství, například Skewa, Thorén & Lindskog, Akvilon, Ersatz a Elisabeth Grate (Steiner 2012, s. 30), Rámus, Tranan nebo nakladatelství Aspekt, které se zaměřovalo na vydávání českých knih ve švédském překladu.

Státní šetření v oblasti literatury z roku 2012 v kategorii středně velkých nakladatelství k těm největším řadilo Pocketförlaget, Piratförlaget, Harlequin, Svenska Historiska Media, Goboken Sandviks a Tukanen AB. Dále se v kategorii středně velkých nakladatelství nacházelo mnoho kvalitních nakladatelství, která byla oproti výše jmenovaným mnohem menší, ale stále do této kategorie velikostí obrátu patřila:

⁴⁷ V roce 2023 označovalo nejdražší cenovou skupinu písmeno M, které bylo do roku 2022 užívané jen zřídka. Na začátku roku 2022 chtěl Bonnier tyto cenové skupiny zrušit, nakonec ale od záměru, který byl ostře kritizován, upustil. (Laxgård 2022) Místo toho se rozhodl zavést nový formát pocketů (viz podkapitola 3.7.5).

- SNS-Förlag,
- Alfabeta Bokförlag,
- Ordfront Förlag,
- Bokförlaget Lind & Co,
- Brombergs Bokförlag,
- Bokförlaget Opal,
- Leopard Förlag,
- Bokförlaget Atlantis,
- Earboks,
- Berghs Förlag,
- Bazar Förlag,
- Kabusa Böcker,
- Schibsted Förlag.

(SOU 2012:65, s. 241)

Z malých a mikro nakladatelství považuje státní šetření za kulturně významná:

- Brutus Östlings Bokförlag,
- Svante Weyler Bokförlag,
- Daidalos,
- Modernista,
- Ersatz,
- Bakhåll,
- Nya Doxa,
- Vertigo,
- Ellerströms,
- Tranan & Trasten,
- Elisabeth Grate Bokförlag,
- h:ström – Text & Kultur.

(SOU 2012:65, s. 242)

Nakladatelství Storytel a Massolit, která byla založena mezi lety 2005 a 2010, nabyla velké důležitosti až v období po roce 2012.

Co se týče vydávání knih pro děti a mládež, snížení DPH na knihy (viz podkapitola 2.5) přispělo ke vzniku nových významných nakladatelství, jako byla například Argasso, X-Publishing a Nypon. Tři ze čtyř největších nakladatelství vydávající knihy pro děti a mládež patřila k největším už od 50. let a své pozice se jim podařilo udržet. V roce 2010 ovládala čtyři největší nakladatelství 42 % trhu s literaturou pro děti a mládež. Jednalo se o:

- Rabén & Sjögren (vlastněno firmou KF),
- Bonnier Carlsen (vlastněno firmou Bonnier),
- B. Wahlströms (mezi lety 2006 a 2013 vlastněno firmou Forma Publishing Group),
- Egmont Kärnan⁴⁸.

(Sundin 2012, s. 297–298)

⁴⁸ Později pod názvem Egmont Kids Media Nordic, od roku 2013 Egmont Publishing a od roku 2021 Story House Egmont.

2.1.4 Profesní organizace

Po roce 1970 se radikálně proměnila role SFF, který měl do té doby zásadní postavení na knižním trhu. Ztratil pravomoc rozhodovat o zřizování nových knihkupectví a proměnil se na zájmovou a lobbistickou organizaci. Jeho novým cílem se stalo hájit a prosazovat zájmy svých členů, chránit autorské právo a svobodu slova a také analyzovat knižní trh a vydávat o něm zprávy. Od roku 1973 sbírá svaz data od svých členů a vydává každoroční statistiku vydávání a prodeje⁴⁹ *allmänlitteratur*.

Statistika SFF, která data získává pouze od svých členů, nezahrnuje například učebnice, Bible, zpěvníky nebo spotřební paperbacky, jejichž nakladatelé většinou členy svazu nejsou. Statistiky se navíc každý rok účastní jiný počet nakladatelů, v závislosti na tom, kolik členů se ke svazu přidá nebo z něj odejde. Statistika svazu proto neposkytuje úplný obraz o knižním trhu, dává nám však alespoň představu o jeho vývoji. (Warnqvist 2018, Svenska förläggareföreningens branschstatistik)

V reakci na nízké prodeje beletrie v 80. letech začal SFF roku 1989 udílet literární cenu Augustpriset. Cena byla inspirována zahraničními cenami Oscar a Booker Prize a měla za cíl přitáhnout pozornost médií, a tím zvýšit prodej knih. (Määttä 2018, Inledning) Od roku 1994 pořádá SFF soutěž Lilla Augustpriset pro mladé spisovatele ve věku od 16 do 20 let (Svenska Förläggareföreningen, Om Förläggareföreningen). SFF dále spolupracoval roku 1985 na konání prvního ročníku Bokmässan, významného knižního veletrhu, a důležitou roli hrál i v rozhodnutí o snížení DPH na knihy v roce 2002 (viz podkapitola 2.5.1).

Nakladatelé také měli možnost sdružit se například ve Föreningen Svenska Läromedelsproducenter⁵⁰ (Svaz švédských vydavatelů učebnic), který se roku 1974 oddělil od SFF, a Nordiska oberoende förlags förening (Svaz nezávislých severských nakladatelů), který byl založen roku 1995.

⁴⁹ Jedná se o prodej knih, které nakladatelství prodají knihkupectvím a dalším distributorům.

⁵⁰ Od roku 2003 pod názvem Föreningen Svenska Läromedel. V průběhu let se pravděpodobně přetřansformoval na organizaci Svenska Läromedel, která od roku 2018 funguje pod jménem Läromedelsföretagen.

2.2 Knihkupci

Od 70. let je trendem snižující se počet knihkupectví a monopolizace, přičemž stále více knihkupectví spadá pod knihkupecké řetězce. Tento vývoj je srovnatelný s vývojem v ostatních evropských zemích, přesto má svá specifika.

Knížní obchod zde byl formován faktem, že Švédsko má malý počet obyvatel a velké vzdálenosti mezi městy, ale ekonomické podmínky v kombinaci s absencí rozsáhlejší ochrany nebo podpory od státu vedly k jiné struktuře prodeje knih než v jiných zemích. To znamená, že máme méně knihkupectví, silnou koncentraci řetězců, ale také silný tlak na ceny knihy, a tedy levné knihy.⁵¹ (Steiner 2016, s. 445–446)

Zrušením komisního systému skončila také stará dohoda mezi nakladateli a knihkupci. Od roku 1970 platila nová dohoda, která byla během 70. let několikrát upravována. Pojem „komisionář“ nahradil nový pojem „*fackbokhandel*“ („odborné knihkupectví“), který byl definován jako knihkupectví, jež má v nabídce více než 4 000 titulů *allmänlitteratur*. Vztahy mezi knihkupci a nakladateli byly napjaté – knihkupci nebyli spokojeni s podmínkami, které dohoda stanovovala, a s tím, jak velké slevy dostávají knihní kluby. Proto roku 1980 od dohody odstoupili. Strany se nemohly shodnout na nových podmínkách, a tak byl Ministerstvem školství⁵² dosazen vyšetřovatel, který měl pomoci ke konsenzu. Nová dohoda platila od roku 1981, roku 1991 však Bonnier oznámil, že od ní odstupuje. Ostatní nakladatelství zprvu tvrdila, že v dohodě chtějí pokračovat, když však na přelomu let 1991 a 1992 skončila její platnost, nestalo se tak a nakladatelství si začala stanovovat vlastní prodejní podmínky. (Sjögren 2003a, s. 15–18)

Knížní kluby, jejichž popularita v 70. letech stále rostla, knihkupectví silně konkurovaly. Měly ohromné slevy na knihy, se kterými knihkupectví nemohla soupeřit. Roku 1982 ombudsman pro svobodu podnikání rozhodl, že knihní kluby mohou poskytovat maximálně 25% slevu a nesmí ve svých reklamách srovnávat své ceny s těmi v knihkupectví. Rozhodnutí konflikt mezi kluby a knihkupectvími trochu uklidnilo. (Sjögren 2003a, s. 17)

⁵¹ „Bokhandeln har här formats av en liten befolkning och stora avstånd, men de ekonomiska villkoren kombinerade med avsaknad av något mer omfattande skydd eller stöd från staten har lett till en annan struktur på bokförsäljningen än andra länder har. Det betyder att vi har få bokhandlar, stark kedjekoncentration, men också hård prispress på böcker och därmed billiga böcker.“

⁵² Do roku 1991 a pak v letech 2004–2006 pod Ministerstvo školství spadaly i kulturní otázky, které od roku 2007 spadají pod Ministerstvo kultury (Riksarkivet, nedatováno a Nationalencyklopedin, nedatováno).

Už před rokem 1970 měly obchodní domy svá knižní oddělení, od konce 70. let pak začaly knihy prodávat i supermarkety, které lákaly čtenáře na vánoční výprodeje a velké slevy. Obchodní dům Åhléns Stockholm city roku 1984 otevřel své knižní oddělení a inspirován americkými řetězci nabízel bestsellery. Brzy se z něj stal jeden z největších prodejců v zemi, otevíral nové obchodní domy a konkuroval místním knihkupectvím, k čemuž se později přidaly další obchodní domy a supermarkety, které začaly Åhléns a jeho prodej knih napodobovat. (Olsson 2018, Varuhusen 1970–2001)

Švédsko nikdy nemělo v porovnání s ostatními evropskými zeměmi velký počet knihkupectví, nejvyššího počtu dosáhlo v 60. letech, kdy evidovalo 524 knihkupectví, a od té doby počet klesá (Steiner 2017, s. 17–18). V 70. letech nemělo knihkupectví 13 % z 290 samosprávných obcí,⁵³ v roce 2010 chybělo ve 32 % samosprávných obcích. (Olsson 2018, Allmänbokhandeln geografiska spridning) V 70. letech skoro pětina knihkupectví zavřela – nevyznala se v nákupu za pevnou cenu, měla plné sklady neprodaných knih, dostala se do platební neschopnosti nebo se jednalo o menší knihkupectví v malých městech (Olsson 2018, Övergripande förändringar inom bokhandeln 1970–2001). Ke zhoršení pozic kamenných knihkupectví přispělo i to, že po uvolnění cen začaly školy nakupovat učebnice přímo u nakladatelů a objevili se noví distributoři, kteří se specializovali na učebnice a nabízeli nižší ceny než knihkupectví (Olsson 2018, Skolböcker efter 1970). Konkurenci ze strany knižních klubů a obchodních domů se knihkupectví bránila zakládáním řetězců. Konkurovat nízkou cenou knih začala až ke konci 80. let.

Nezávislá knihkupectví, která nebyla součástí řetězců, se často specializovala na učebnice, odbornou literaturu, křesťanskou literaturu nebo konkrétní žánr knih (například nakladatelství SF-Bokhandeln se zaměřuje na knihy žánru sci-fi) (Sjögren 2006, s. 11). V maloobchodním sektoru byla od 90. let nejvlivnější firma KF, která vlastnila největší knihkupecký řetězec Akademibokhandeln, internetové knihkupectví Bokus a také prodávala knihy prostřednictvím řetězce supermarketů Coop. Firma ovládala zhruba 25 % maloobchodního trhu. (Steiner 2012, s. 35–36)

⁵³ Ve Švédsku jsou samosprávné obce (*kommuner*) základní územní jednotkou, která obvykle zahrnuje město a vesnice v jeho okolí. Samosprávné obce jsou odpovědné za místní správu a poskytování veřejných služeb na svém území.

2.2.1 Řetězce

Během 70. let se začala knihkupectví sdružovat do dvou typů řetězců:

- 1) řetězec, který má mnoho poboček a jednoho vlastníka (Akademibokhandeln);
- 2) řetězec několika samostatných knihkupectví, která se rozhodla spolupracovat (Bokia, JB-Gruppen).

(Sjögren 2006, s. 7–8)

Od 70. let skupovala firma Esselte nejenom nakladatelství, ale i knihkupectví, a zaměřovala se na prodej odborných knih, převážně univerzitám a nemocnicím. Když řetězec Esselte Bokhandeln v roce 1990 koupila firma Konsum Stockholm, vlastnil řetězec 15 obchodů. (Sjögren 2006, s. 9)

Studenty vlastněný řetězec Academus otevřel první knihkupectví Akademibokhandeln v polovině 70. let. Studenti se nejprve zaměřovali na prodej učebnic za levnou cenu, později začali prodávat i ostatní literaturu. Roku 1987 ale byli nuceni řetězec prodat firmě Konsum Stockholm, která sloučením Academus a Esselte Bokhandel založila řetězec Nordiska Bokhandelsgruppen. Ten byl později koupěn firmou KF a tím vznikla roku 1992 skupina Akademibokhandelsgruppen. Prodejny řetězce měly původně různé názvy a nízké zisky, změna názvu byla součástí rozsáhle restrukturalizace, během které docházelo i ke snižování počtu zaměstnanců, uzavírání prodejen a investicím do nového systému. Restrukturalizace byla úspěšná a v roce 2006 měl řetězec 56 prodejen, z toho 17 specializovaných na učebnice, a odhaduje se, že v témž roce pokrýval zhruba 30 % maloobchodního prodeje knih, což z něj činilo největší řetězec v zemi. (Sjögren 2006, s. 8–9)

V roce 1986 se spojily dvě skupiny knihkupců, Sydvästgruppen a Boksam, do řetězce Bokia, který se skládal z 80 členů. Bokia měl problém získat potřebný kapitál k otevírání nových knihkupectví, ale v roce 2003 našel řešení, přeměnil se v akciovou společnost a jeho členové se stali akcionáři s podíly úměrnými jejich velikosti. Oproti Akademibokhandeln byly obchody Bokia menší a prodej byl zaměřený na *allmänlitteratur* a papírenské zboží. (Sjögren 2006, s. 9–10)

Dalšími významnými řetězci, které se skládaly ze spolupracujících knihkupectví, byly JB-Gruppen a Ugglan. JB-Gruppen vznikla v 80. letech, v roce 2006 se skládala z 51 poboček a knihkupectví vystupovala pod vlastními názvy. Skupina neměla zájem o rozšiřování své členské základny a sloužila hlavně k vyjednávání s dodavateli. Ugglan vznikla roku 1994 spojením 37 knihkupců za

účelem získání lepší vyjednávací pozice. Roku 2006 měla 55 poboček, které se nacházely v menších městech, kde měly monopol. (Sjögren s. 10–11)

Roku 1989 se na stockholmském nádraží otevřelo knihkupectví Pocket Shop zaměřené na knihy formátu pocket. Stalo se tak chybou úředníka, který otevření schválil a nevěděl o monopolu Pressbyrån na prodej knih na nádraží. Pressbyrån požadovala odstranění Pocket Shopu, nakonec však knihkupectví zůstalo a bylo velmi úspěšné. Časem otevřelo další pobočky na letištích a nádražích ve Švédsku i v zahraničí. Od roku 2012 Pocket Shop spadá pod koncern Bonnier. (Olsson 2018, Pocket Shop)

Největší hráči v knihkupeckém sektoru, řetězce Bokia a Akademibokhandeln, spolu neustále soupeřili. Od roku 2009 zažívala knihkupectví ve Švédsku krizi a oba řetězce vykazovaly ztráty. Proto v roce 2012 oznámily úmysl sloučit oba řetězce pod značku Akademibokhandeln. (Olsson 2018, Akademibokhandeln och Bokia)

2.2.2 Internetová knihkupectví

Internetová knihkupectví od začátku konkurovala kamenným prodejnám velmi nízkou cenou, širokým výběrem titulů a dále poskytovala švédským zákazníkům přístup k anglickým knihám, o které byl velký zájem (Steiner 2017, s. 19). Časem se také začaly učebnice prodávat téměř výhradně v internetových knihkupectvích.

Nejdůležitější internetová knihkupectví byla ve Švédsku vždy jen dvě, Bokus a Adlibris. Ostatní brzy po založení opět zanikala. Obě knihkupectví vznikla roku 1997 a byla postavená na modelu amerického Amazonu. Hned roku 1998 koupila Bokus firma KF, Adlibris zase od roku 2004 vlastnilo částečně nakladatelství Natur & Kultur a majoritní podíl akcií vlastnil Bonnier. Ten roku 2011 Natur & Kultur vyplatil a stal se jediným vlastníkem Adlibris. (Olsson 2018, Adlibris och Bokus)

Internetová knihkupectví přispěla ke zhoršení pozice kamenných knihkupectví a odhaduje se, že od roku 2012 prodávají více knih než kamenná. (Svedjedal 2018a, 1995–) Oproti tomu byl odhadovaný podíl internetových knihkupectví v Česku ve stejném roce 12–15 %. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 427) Důvodem k tomuto rozdílu může být fakt, že v Česku, které je rozlohou zhruba šestapůlkrát menší, existuje mnohem hustší síť kamenných knihkupectví.⁵⁴

⁵⁴ Srovnání aktuálních počtů knihkupectví v Česku a Švédsku viz podkapitola 3.2.

2.2.3 Profesní organizace

Knihkupci měli i nadále možnost sdružovat se ve Svazu švédských knihkupců. Svaz šíří informace o knihách, snaží se vytvářet podmínky pro širokou síť knihkupců ve Švédsku, hájí zájmy svých členů, snaží se o posílení role knihkupectví v prodeji knih a vyjednává s dodavateli i ostatními svazy. Spolu s SFF bojoval za snížení DPH na knihy a několikrát s SFF vyjednával podmínky knižního trhu.

Ve Svazu švédských knihkupeckých pomocníků (Svenska Bokhandelsmedhjälpareföreningen) se sdružují zaměstnanci knihkupectví. Byl založen už v roce 1888 za účelem prosazování společných zájmů a klíčovým tématem pro něj bylo vzdělávání zaměstnanců knihkupectví. Roku 1905 společně se Svazem švédských knihkupců založili Švédskou knihkupeckou školu, kde bylo možné se vzdělávat. (BMF, BMF Historia)

2.3 Distributoři

Po Bokcentralen, která od 40. do 70. let zajišťovala distribuci pro komisionáře B, převzala její činnost firma Seelig, jež plnila funkci velkoobchodu. Bokcentralen zanikla roku 1973. (SOU 1974:5, s. 190–191) V období od 70. let do roku 2012 mezi nejdůležitější distributory patřily firmy Seelig, Förlagssystem, Förlagsdistribution, Liber Distribution a Samdistribution. (Sjögren 2006, s. 12)

Firma Seelig zastávala na švédském trhu dlouho ústřední roli – byla jediným velkoobchodem, distribuovala knihy pro některé nakladatele a od roku 2001 zaštiťovala zásilky od jiných distributorů do knihkupectví. Firma také poskytovala informační služby (spravovala centrální katalog zásob) a vyvinula nástroje pro správu zásob a nákupů knihkupectví. V roce 1998 se majitelem Seelig stala firma Bibliotektjänst, která zaměřovala svou činnost na knihovny, a roku 2006 byla firma Seelig odkoupena firmou Förlagssystem. (Sundin 2006, s. 11–12)

Firma Förlagssystem byla založena roku 1989, nejdříve zajišťovala distribuci několika knižním klubům a nakladatelstvím, v roce 2006 už i díky akvizici firmy Seelig poskytovala služby stu nakladatelstvím (Sjögren 2006, s. 12). O rok později koupilo nakladatelství Natur & Kultur 40 % akcií Förlagssystem. Dále převzala firma Förlagssystem distribuční firmu Förlagsdistribution a v roce 2011 koupila Liber Distribution od firmy KF, která získala místo v představenstvu Förlagssystem.

Förlagssystem ovládal téměř dvě třetiny logistiky *allmänlitteratur* a jeho jediným velkým konkurentem byla firma Samdistribution, již vlastnil koncern Bonnier. (Sundin 2012, s. 298)

Knihy pro masový trh nejdříve distribuovala firma Presam, která spadala pod Pressbyrån, ta ale po restrukturalizaci v 90. letech přestala knihy distribuovat. Distribuci spotřebních paperbacků dál zajišťovaly firmy Tidsam, Interpress⁵⁵, Pocketstället a Pocketgrossisten. (Furuland 2018, Pocketmarknadens ändrade villkor)

Firma Pocketgrossisten byla založena roku 1992 za účelem distribuce pocketů pro knihkupectví Pocket Shop a brzy začala knihy dodávat i do supermarketů (Pocketgrossisten, Om oss). Od roku 2010 firmu vlastnil koncern Bonnier a od roku 2011 distribuoval knihy i do obchodních domů Åhléns a více než 500 poboček supermarketu ICA (Sundin 2012, s. 299).

Firma Pocketstället zahájila činnost roku 1998 a dodávala pockety do obchodů s potravinami. Spolupracovala s předními nakladateli a knihy distribuovala do zhruba 1 000 obchodů. (Lindahl, P Pocketstället AB får ny ägare)

Některá velká nakladatelství (Bonnier, Liber, Natur & Kultur) měla vlastní sklady a distributory. Ve snaze vyhnout se poplatkům distributorům se mnoho malých nakladatelství rozhodlo si distribuci řídit samo, taková nakladatelství však byla roku 2003 nejvíce postižena zrušením tzv. kulturního poštovního.⁵⁶ (Sjögren 2006, s. 11)

Nejvýznamnějším distributorem e-knih a audioknih do knihoven a internetových knihkupectví byla společnost Elib. Roku 2000 ji založila nakladatelství Bonnier, Natur & Kultur, Norstedts a Piratförlaget. Elib se primárně zaměřovala na půjčování e-knih skrze knihovny. Kromě Elib distribuují e-knihy také například společnost Publit, jež mimo distribuci e-knih nabízí také print-on-demand nebo digitalizaci knih. (SOU 2012:65, s. 250)

Nakladatelství Bonnier, Natur & Kultur, Norstedts a distributor Förlagssystem společně založili roku 2004 databázi Bokrondellen⁵⁷, která měla za cíl zefektivnit obchod s knihami. Do databáze mohli nakladatelé vkládat informace o vydání, cenách a zásobách. Bokrondellen obsahovala také obálky knih, anotace, doplňovala předmětová hesla a zprostředkovávala objednávky. Využívaly ji téměř

⁵⁵ Interpress byl roku 2016 akvírován firmou Tidsam, která distribuuje převážně periodický tisk a knižní sérii Harlequin (Tidsam, nedatováno).

⁵⁶ Jednalo se o zlevněné poštovné na knihy.

⁵⁷ Dnes pod názvem Bokinfo.

všechna švédská knihkupectví, která po nakladatelích požadovala, aby své knihy v databázi registrovali. (SOU 2012:65, s. 251)

2.4 Regulace a podpora knižního trhu

2.4.1 Státní regulace

Stejně jako v Česku je i ve Švédsku vydávání knih podmíněno pouze živnostenským oprávněním, které může získat fyzická i právnická osoba. Obsah a šíření textů je regulováno ústavou – ta je tvořena čtyřmi tzv. základními zákony (*grundlag*), z nichž dva se týkají právě obsahu a šíření textů. Tím prvním je Zákon o svobodě tisku přijatý roku 1949, který má své kořeny v prvním zákoně o svobodě tisku z roku 1766. Tím druhým je Základní zákon o svobodě projevu z roku 1991. Oba zákony obsahují výjimky (například pro reklamy) a uvádí možná přestoupení tohoto zákona (podněcování k rasové nenávisti, šíření pomluv...).

Učebnice ve Švédsku na rozdíl od Česka od 90. let nepodléhají schvalovacímu procesu. Ve 30. letech Švédsko zavedlo vyšetřovací komisi, která měla za úkol zkontrolovat a odstranit „nevhodné“ učebnice, později byla zřízena státní komise Statens läroboksnämnd, která prověřovala kvalitu a cenu učebnic a přezkoumávala je z hlediska obsahu, formy a souladu s osnovami. Od roku 1945 do 1974 fungovala jako samostatný orgán a rozhodovala o tom, které učebnice se na základních a středních školách mohly používat. Od roku 1983 už komise učebnice neměla schvalovat, nebo zamítat, ale pouze k nim vydávat stanoviska. Tím byli pověřeni vždy dva recenzenti, kteří zkoumali, jestli se učebnice zabývá tématem objektivně a v souladu s osnovami. Roku 1991 rozhodl parlament, že státní kontrola učebnic má být ukončena, byla ale ponechána možnost příležitostných kontrol. Ty smí provádět od roku 2008 Školní inspekce, pod kterou byla převedena odpovědnost za kontrolu kvality školského systému a dohled nad ním. (SOU 2021:70, s. 86–92)

2.4.2 Státní podpora

Opuštění pevných cen s sebou přineslo potřebu silnější podpory literatury od státu. Ta se týkala téměř všech článků knižního trhu.

Kromě odměny autorům za půjčování knih knihovnami, která se vyplácela od 50. let, byla nově roku 1972 zavedena tzv. zaručená autorská odměna.⁵⁸ Jedná se o dlouhodobě vyplácenou odměnu, o jejímž udělení rozhoduje Sveriges Författarfond (Švédský spisovatelský fond), který určuje její výši každý rok. O odměnu mohou žádat spisovatelé, překladatelé nebo ilustrátoři, pro její získání jsou stanovené minimální požadavky⁵⁹ a příjemce odměny nesmí být současně zaměstnán déle než půl roku. Fond každých pět let monitoruje činnost a finanční situaci držitelů odměny a její vydání může být pozastaveno. Vydávání odměny končí s odchodem do důchodu příjemců, nejpozději však v 70 letech. (Sveriges författarfond, Särskild biblioteksersättning)

Nakladatelství od roku 1975 mohla žádat o finanční podporu na konkrétní knihu. Podpora nebyla určena jen švédským knihám, bylo možné ji získat i na překlad do švédštiny nebo menšinových jazyků země a rozhodujícím kritériem pro přiznání podpory byla literární kvalita.⁶⁰ Aby stát co nejméně zasahoval do rozhodování nakladatelství, o podporu knihy mohlo nakladatelství žádat až po jejím vydání. Podmínky podpory byly několikrát změněny a od 90. let zahrnovaly i podporu distribuce knihy. Malá nakladatelství, která získala podporu na knihu, měla totiž problém knihu prodat. Díky podpoře distribuce byl určitý počet výtisků knihy zaslán do veřejných knihoven a několika knihkupectví.⁶¹ Stát v letech 1985–1996 podporoval také vydávání klasiků pro školy a velmi důležitým projektem bylo státně podporované nakladatelství En bok för alla (viz podkapitola 2.1.2). (Rönström 2003, s. 48–49)

Podporu knihkupectví stát realizoval od 70. do 90. let skrze úvěry pro knihkupectví v malých a středních městech, které měly sloužit k vylepšení obchodních prostor nebo investici do zásob. Od roku 1985 stát také poskytoval podporu na nákup nového sortimentu pro menší knihkupce, kteří neměli smlouvu s nakladateli. Cílem bylo zvýšit dostupnost kvalitní literatury a udržet a posílit knihkupeckou síť. (Rönström 2003, s. 50–51) Roku 2002 měla být podpora na nákup sortimentu zrušena, a to kvůli pozitivnímu vývoji trhu způsobenému snížením DPH

⁵⁸ Později přejmenovaná na speciální odměnu za půjčování.

⁵⁹ Příjemce odměny musí například být deset let aktivní ve svém oboru a být autorem alespoň pěti knih.

⁶⁰ Specifika udělení podpory v tomto období se nepodařilo dohledat, pravděpodobně se však moc nelišily od těch platných v roce 2022. O nich více viz podkapitola 3.4.1.

⁶¹ V případě zasílání knih do knihkupectví stát nakladateli proplatil polovinu z výrobní ceny. Povinnost posílat výtisky do vybraných knihkupectví skončila roku 2002.

na knihy (viz podkapitola 2.5), nakonec ale byla tato podpora malým knihkupectvím ponechána až do roku 2010. (SOU 2012:65, s. 283)

Když se v 90. letech snížil počet výpůjček knih pro děti a mládež, zavedl stát dotaci na nákup knih pro veřejné a školní knihovny a od roku 1997 na podporu čtenářství u mládeže. (Rönström 2003, s. 49) Stát dále financoval Švédský institut knih pro děti, který se zaměřuje na výzkum dětských knih a diskuzi o nich (například pořádáním konferencí nebo vydáváním článků a monografií) (SOU 2012:65, s. 135–136).

Od roku 2007 má Statens kulturråd (Švédská umělecká rada) za úkol podporovat internacionalizaci v oblasti kultury. Od roku 2008 uděluje vládní grant na překlady švédské literatury do jiných jazyků a na literární akce v zahraničí. Také se zabývá propagací švédské literatury v zahraničí nebo se účastní mezinárodních knižních veletrhů. (SOU 2012:65, s. 344)

2.4.3 Literární ceny

K nejvýznamnějším literárním cenám ve Švédsku z hlediska výše peněžní odměny nebo mediální pozornosti patří především:

- Nobelova cena za literaturu: mezinárodní cena, kterou od roku 1901 uděluje Švédská akademie. Součástí ceny je i peněžní odměna deset milionů švédských korun.
- Astrid Lindgren Memorial Award: mezinárodní cena za dětskou literaturu udělovaná od roku 2002 spisovatelům, ilustrátorům nebo organizacím. Jejím cílem je posílit zájem o knihy pro děti a mládež. Peněžitá odměna pěti milionů švédských korun z ní činí největší cenu pro děti a mládež na světě. (SOU 2012:65, s. 350)
- Augustpriset: udělovaná od roku 1989 Svazem švédských nakladatelů. Byla založena s cílem přitáhnout pozornost médií a zvýšit prodej knih. Od roku 2009 má webové stránky, od roku 2012 je aktivní na dalších sociálních médiích, skrze které sdílí zprávy, rozhovory, statistiky a přímé přenosy tiskových konferencí či předávání cen.

(Määttä 2018, Medialt genomslag)

Mezi nejprestižnější literární ceny řadí Söderlund také:

- Nordiska rådets litteraturpris (Literární cena Severské rady),

- Svenska Akademiens nordiska pris (Severská cena Švédské akademie),
- De Nios stora pris (Velká cena Devíti),
- Övralidspriset,
- Stiftelsen Selma Lagerflöfs litteraturpris (Literární cena Selmy Lagerlöfové).

(Söderlund 2018, Litterära prisbelöningar – en viktigt inkomstkälla)

Švédská akademie uděluje mnoho dalších literárních cen a grantů, stejně jako některé svazy (například Svaz švédských spisovatelů) nebo nakladatelství (Natur & Kultur, Bonnier a další). Ceny jsou udíleny i za konkrétní žánry, například Svenska Deckarakademin (Švédská akademie detektivní literatury) každoročně uděluje několik cen za detektivní romány.⁶² Počet literárních cen se mezi lety 2000 a 2012 zvýšil, v roce 2012 bylo uděleno okolo 140 cen v kategorii beletrie pro dospělé (SOU 2012:65, s. 160).

2.4.4 Knižní veletrhy a festivaly

Nejdůležitější skandinávskou literární akcí je Bokmässan, knižní veletrh konaný v Göteborgu od roku 1985. Tehdy vznikl s cílem poskytnout další vzdělání knihovníkům prostřednictvím seminářů. Jednalo se o čistě odbornou akci a první rok se konal pod názvem Bibliotek '85. Akce byla úspěšná, za tři dny svého konání ji navštívilo 5 000 účastníků a vzbudila velký zájem médií. Následující rok byli pozváni i zástupci nakladatelského, vzdělávacího a kulturního sektoru. Veletrh se v dalších letech konal pod názvem Bok & Bibliotek a trval čtyři dny, přičemž dva z nich byly vyhrazeny pro veřejnost. (Bokmässan, Bokmässans historia) Po čase se pro veletrh začal používat název Bokmässan. Každý rok se veletrh zaměřuje na geografický region nebo na konkrétní témata a počet návštěvníků se od roku 2000 pohybuje okolo 100 000 ročně.

V popisovaném období vznikly například tyto literární festivaly:

- Bok & Bild: festival umění a literatury konaný od roku 1994 v Luleå,
- Kristianstad bokfestival: největší literární festival v regionu Skåne konaný od roku 1999,
- Bokdagar i Dalsland: literární festival v provincii Dalsland konaný od roku 2001,

⁶² Do roku 2020 byla do češtiny přeložena více než polovina knih, kterým byla udělena cena za nejlepší švédský detektivní román, jak zmapovala Andrea Všečeková (2020, s. 23–24).

- Littfest: největší literární festival konaný od roku 2007 v Umeå,
- Nordiska Novelldagarna: mezinárodní festival povídek konaný od roku 2007,
- Stockholm läser: záměrem festivalu je, aby co nejvíce obyvatel Stockholmu četlo stejnou knihu a mluvilo o ní. Každý rok se vybere jedna kniha a pořádají se čtenářské kroužky, besedy s autory a další akce spojené s knihou.

2.5 Ekonomická specifika

Pevné ceny knih byly zrušeny roku 1970. Několik málo hlasů požadovalo jejich opětovné zavedení, většina aktérů se ale s volnými cenami spokojila. V Evropě bylo po přelomu století trendem pevné ceny spíše zavádět, výjimkou bylo Dánsko, které přešlo roku 2011 k volným cenám. K zemím s pevnými cenami knih patřily například Norsko, Německo, Francie, Nizozemí, Španělsko a Itálie. V některých zemích, které pevné ceny opustily, se vedla debata o jejich znovuzavedení, ve Švédsku ale jen zřídka. (Bohlund 2012, s. 28–29)

2.5.1 Daň z přidané hodnoty

Roku 1941 byla zavedena obecná spotřební daň, aby pomohla během druhé světové války financovat náklady státu na obranu. Po válce byla zrušena, ale v roce 1960 byla opět zavedena ve výši 4 % kvůli nevyrovnanému státnímu rozpočtu. Spotřební daň vzrostla na 10 % a roku 1969 ji nahradila daň z přidané hodnoty ve výši 11 %. Časopisy a noviny byly od daně osvobozeny, knihy podléhaly základní sazbě. (Ahlinder 2018, *En kort svensk varuskatthistoria*) Švédsko bylo mezi několika prvními státy v Evropě, které DPH zavedly. Následující tabulka ukazuje přehled vývoje sazeb DPH ve Švédsku,⁶³ které se v roce 1996 ustálily na 25, 12 a 6 %, na nichž zůstávají dodnes:

⁶³ V České republice bylo DPH zavedeno roku 1993 se základní sazbou 23 %. Jeho výše se v následujících letech pohybovala v rozmezí 19–22 %, od roku 2013 zůstává ve výši 21 %. Snížená sazba 5 % byla zavedena roku 2004 a postupně se zvyšovala až dosáhla roku 2013 výše 15 %, na které zůstává. Od roku 2015 byla zavedena druhá snížená sazba 10 %, kterou se daní knihy. (Evropská komise 2021, s. [17])

Rok	Základní sazba v %	Snížená sazba v %	Druhá snížená sazba v %
1969	11,11	6,38	2,04
1971	17,65	9,89	3,09
1977	20,63	11,43	3,54
1980	23,46	12,87	3,95
1981	21,51	11,88	3,67
1983	23,46	12,87	3,95
1990	25	13,64	4,17
1992	25	18	-
1993	25	21	12
1996	25	12	6

Tabulka 1: Vývoj sazeb DPH ve Švédsku. (Evropská komise 2021, s. [22])

Na knihy se až do konce roku 2001 vztahovala základní sazba, tedy 25 %, která patřila k jedné z nejvyšších sazeb na knihy v Evropě. Za snížení DPH na knihy bojovali aktéři knižního trhu již několik let, v čele s SFF. Ten už v 80. letech argumentoval například nižšími sazbami v ostatních zemích, nespravedlivým rozdílným daněním různých druhů tiskovin a také tím, že snížení DPH povede ke snížení ceny a bude stimulovat knižní trh. K SFF se připojily i Svaz švédských spisovatelů a Svaz švédských knihkupců. Po vstupu do Evropské unie roku 1995 začala na noviny platit druhá snížená sazba DPH ve výši 6 %, DPH na knihy zůstalo 25 %.⁶⁴ (Ahlinder 2018, Vidare arbete med momsfrågan) V roce 1998 se SFF rozhodl intenzivněji věnovat otázce snížení, nebo zrušení DPH na knihy a zahájil celostátní kampaň, kterou vedl společně se Svazem švédských knihkupců a Svazem švédských knihoven (tamtéž, Bokmomskampanjen inleds).

Snížení DPH na knihy se podařilo prosadit od roku 2002, což mělo na trh pozitivní vliv – zvedl se prodej i počet vydaných titulů a otevírala se nová

⁶⁴ V roce 2000 se jednalo o druhou nejvyšší DPH na knihy (po Francii), zatímco například v Norsku, Velké Británii a Polsku byly knihy od DPH osvobozeny úplně.

knihkupectví. V období mezi lety 2002 a 2009 se otevíralo více knihkupectví, než se zavíralo. Od roku 2009 jejich počet opět klesá. V roce 2003 se obrat kamenných knihkupectví zvýšil o více než 10 %, u internetových knihkupectví se ale jednalo o ještě větší zvýšení, a to o více než 50 %. (Olsson 2018, Perioden 2002–2017)

Když Švédsko snížilo DPH na knihy, snížilo zároveň i DPH na audioknihy. Evropská unie ale poukázala na to, že to její směrnice neumožňuje. SFF intenzivně lobbovalo za možnost uplatnit sníženou sazbu u audioknih a roku 2010 Evropská unie směrnici změnila podle švédského modelu a umožňovala uplatnit sníženou sazbu na knihy na všech typech fyzických nosičů. SFF se od roku 2010 snažil zasadit o to, aby se snížená sazba týkala i e-knih a audioknih bez fyzických nosičů.⁶⁵ (Ahlinder 2018, Nuläget)

2.6 Knihovny

Mezi lety 1965 a 1997 ve Švédsku neexistoval žádný zákon regulující knihovny. Až roku 1997 vešel v platnost Zákon o knihovních službách, který platí pro knihovny financované z veřejných prostředků. Podle něj musí mít každá samosprávná obec veřejnou knihovnu a tyto veřejné knihovny musí půjčovat literaturu zdarma.⁶⁶ (Thomas 2010, s. 127)

Kungliga biblioteket uvádí tyto typy knihoven placených z veřejných prostředků:

- 1) *Folkbibliotek* (veřejná knihovna): má být přístupná všem, podporovat čtení a přístup k literatuře a zvyšovat informační gramotnost;
- 2) *Forskningsbibliotek* (vědecká knihovna): jedná se o univerzitní a některé další speciální knihovny, nejčastěji je zřizuje stát;
- 3) *Sjukhusbibliotek* (nemocniční knihovna): poskytuje zdravotnickým pracovníkům a studentům odbornou literaturu včetně nejnovějších výzkumů, některé nemocniční knihovny nabízí knihy i pacientům a jejich rodinám;
- 4) *Skolbibliotek* (školní knihovna): podle Školského zákona z roku 2010 mají mít žáci základních a středních škol přístup ke školní knihovně, a to přímo v budově školy nebo v přiměřené vzdálenosti od školy;

⁶⁵ To se podařilo roku 2019.

⁶⁶ V 90. letech se kvůli napjatým obecním rozpočtům staly poplatky za půjčování knih aktuálním tématem. Zpoplatnění bylo ale mnohými vnímáno jako ohrožení základní myšlenky veřejných knihoven – rovného přístupu k informacím. (Hedemark, Börjeson 2014)

- 5) *Specialbibliotek* (speciální knihovna): knihovny tohoto typu jsou zaměřeny na konkrétní cílovou skupinu a zaměřují se na specializované informace, často jsou spojeny s orgány veřejné správy, archivy nebo muzei.

(Kungliga biblioteket 2022c)

Sdružení švédských knihoven uvádí dva další typy knihoven:

- 6) *Regional biblioteksverksamhet* (krajská knihovna): má se nacházet v každém kraji⁶⁷ a podporovat spolupráci, rozvoj a kvalitu veřejných knihoven v daném kraji;
- 7) *Fängelsebibliotek* (vězeňská knihovna): zřizovatelem je Švédská vězeňská služba, ale neexistuje zákon, který by vězeňské knihovny nařizoval, vedení věznic se může samo rozhodnout, zda ji zřídit, nebo ne.

(Svensk biblioteksforening, nedatováno)

2.6.1 Povinný výtisk

Právo povinného výtisku ve Švédsku upravuje zákon z roku 1993. Ten staví mimo jiné na nařízení z roku 1661, které ukládalo tiskařům povinnost zasílat výtisk do archivu a Kungliga biblioteket. Roku 1707 byl počet povinných výtisků zvýšen na šest a nově musely být posílány také do čtyř univerzitních knihoven. (Thomas 2010, s. 125–126) Od roku 1949 se povinný výtisk vztahuje i na knihy vytištěné švédským vydavatelem v zahraničí, od roku 1979 na audiovizuální dokumenty a od roku 1995 na počítačové hry a interaktivní média. (Kungliga biblioteket 2022d) Od roku 1997 archivuje Kungliga biblioteket švédské webové stránky a od roku 2005 začala masově digitalizovat audiovizuální média (Kungliga biblioteket 2022b). Zákon z roku 1993 ustanovil sedm povinných výtisků, po jednom do Kungliga biblioteket a do univerzitních knihoven v Umeå, Uppsale, Stockholmu, Linköpingu, Göteborgu a Lundu (Kungliga biblioteket 2022d). Pouze Kungliga biblioteket a Lundská univerzitní knihovna musí povinný výtisk uchovávat, ostatní knihovny mohou exempláře povinného výtisku z fondu vyřadit.

Za účelem uchování zvukových dokumentů vznikla původně roku 1958 Národní fonotéka,⁶⁸ a když se začal povinný výtisk vztahovat i na audiovizuální dokumenty, proměnila se na Arkivet för ljud- och bild (Archiv pro zvuk a obraz)

⁶⁷ Švédsko je rozděleno na 21 krajů.

⁶⁸ V Česku taková instituce dosud neexistuje, více viz HOROVÁ, Iva a kol., 2022. *Archiv, který nebyl*.

a od roku 2009 je součástí Kungliga biblioteket pod názvem Oddělení audiovizuálních médií. (Kungliga biblioteket 2022b)

2.6.2 Profesní organizace

Svaz švédských veřejných knihoven se v roce 2000 spojil se Spolkem švédských knihovníků (Svenska Bibliotekariesamfundet), který sdružoval pracovníky univerzitních knihoven. Společně nyní tvoří Svaz švédských knihoven (Svensk Biblioteksörening), který šíří povědomí o činnostech knihoven a pokračuje ve vydávání knihovnického čtvrtletníku *Biblioteksbladet*. (Thomas 2010, s. 127) Kromě Svazu švédských veřejných knihoven existuje levicové sdružení pracovníků knihoven Bibliotek i Samhälle, které vzniklo v roce 1969 a které vydává knihovnický čtvrtletník *bis*.

Dále je většina knihovníků členem SACO (Švédské odborové konfederace) a s ní spojené odborové organizace DIK, která hájí zájmy zaměstnanců v kultuře (Thomas 2010, s. 128).

2.7 Tituly a knižní žánry

2.7.1 Tituly

Určit počet vydaných knih ve Švédsku není jednoduché. Statistiku poskytují jen SFF, který sleduje vydávání knih pouze u svých členů, nebo Kungliga biblioteket, která sice vychází z povinného výtisku, ale i tak se v jejích statistikách objevují nepřesnosti a různé metodologie obou institucí vedou k rozdílným výsledkům.

Statistika SFF uvádí, že členové svazu v 90. letech vydávali okolo 3 000–3 500 tištěných titulů ročně. Důsledkem snížení DPH na knihy v roce 2002 se počet vydaných titulů zvýšil. Od roku 2004 členská nakladatelství ročně vydávala přes 4 000 titulů a v souladu s celoevropským trendem tento počet rostl až do roku 2007, kdy dosáhl svého maxima. (Svenska Förläggareföreningen 2022a, s. 20) Stejný vývoj můžeme sledovat i v Česku. V dalších letech počet vydaných tištěných titulů u členských nakladatelství SFF klesal a v roce 2011 byl zhruba na stejné úrovni jako před snížením DPH v roce 2002. Nejvíce se snížilo vydávání překladové literatury – z 367 titulů roku 2007 na 198 titulů roku 2011. Mezi důvody pro toto snížení byla

stagnace knižních klubů, které často překladovou literaturu prodávaly, a také zvýšení prodeje knih v originálním jazyce, hlavně v angličtině. (Bohlund 2012, s. 22) Naopak počet titulů v digitálních formátech od roku 2002 stále rostl a v roce 2011 tvořil pětinu vydaných titulů.

Počet vydaných titulů u členů SFF sice klesal, počet titulů vydaných ve Švédsku ale podle Bolunda (2012) ve statistice Kungliga biblioteket mírně stoupal, a to z 9 300 nových titulů v roce 2005 na 10 400 v roce 2011. Statistika pouze nově vydané beletrie také ukazuje oproti roku 2007 nárůst, včetně stabilního růstu překladové literatury. Do statistiky Kungliga biblioteket byla započítána i malá a zájmová nakladatelství, vydání vlastním nákladem, učebnice, knihy vydané institucemi i disertační práce. Kvůli měnícím se pravidlům katalogizace se ve statistice také mezi jednotlivými lety nacházejí prudké nárůsty či poklesy nových knih, a tak není jednoduché porovnávat mezi sebou ani zprávy Kungliga Biblioteket. (Bohlund 2012, s. 24) Obecně ale lze říci, že snížení DPH vedlo k nárůstu titulů a že počet tištěných titulů v průběhu dalších let rostl, i když na růstu měly pravděpodobně podíl nakladatelství stojící mimo SFF. Stejně tak rostl počet titulů v digitálním formátu.

2.7.2 Překlady do švédštiny

V 80. a 90. letech byly velmi populární knihy přeložené z angličtiny a po roce 2000 začaly žebříčkům dominovat švédské originály, převážně detektivky.⁶⁹ Vydávání i prodej překladové literatury členů SFF se postupně snižovaly, podle statistiky svazu tvořily překlady v roce 2000 více než 58 % prodaných knih, roku 2011 jen 25 %. (Svenska förläggareföreningen 2012, s. 3) V žebříčcích nejprodávanějších knih z roku 2010 obsadily švédské originály 70 míst ze 100 (Steiner 2012, s. 29).

Snížilo se převážně množství knih přeložených z angličtiny, ostatní jazyky mírně posílily. Oproti statistice SFF tvrdí Kungliga biblioteket, že překlady v letech 2002–2012 tvořily zhruba 40 % vydané beletrie. Kromě angličtiny, z níž bylo

⁶⁹ V Česku byly detektivky populární už za socialismu, v 90. letech nastal útlum a k oživení zájmu o ně došlo právě s nástupem severských detektivek a série Stiega Larssona, která se stala mezinárodním bestsellerem a vedla ke zvýšené popularitě detektivek celosvětově. Stejně jako ve Švédsku se i v Česku spisovatelé detektivek umísťovali na nejvyšších příčkách žebříčků prodeje nebo popularity. (Šimeček a Trávníček 2015, s. 440—401)

přeloženo téměř 80 % knih,⁷⁰ byly dominantními zdrojovými jazyky překladu v sestupném pořadí norština, francouzština a němčina. (SOU 2012:65, s. 331)

2.7.3 Překlady ze švédštiny

Švédská literatura bývala exportována primárně do ostatních skandinávských zemí nebo Německa. V 70. letech na mezinárodním trhu prorazila švédská literatura pro děti a mládež, která od 70. do 90. let tvořila 60 % exportované literatury. Po roce 2000 s příchodem literárních agentů prudce narostl počet překladů švédských detektivek. (Hedberg 2019, s. 16–17)

Dominantními zdrojovými jazyky pro překlad knih ve světě jsou angličtina, francouzština, němčina a ruština. Ve sledovaném období tvořily celosvětově přibližně tři čtvrtiny všech překladů. Švédština patří, spolu s například češtinou a španělštinou, ke středně velkým zdrojovým jazykům, ze kterých se často překládá do malých zdrojových jazyků právě skrze dominantní jazyky. (Heilbron 1999, s. 434) Podle databáze národní knihovny Kungliga biblioteket bylo v letech 2006–2010 přeloženo přes 3 300 švédských knih do jiných jazyků. Mezi nimi měla největší procentuální zastoupení dánština a němčina, které často zprostředkovávaly překlady švédských knih do dalších jazyků.

Jazyk	Procentuální zastoupení	Jazyk	Procentuální zastoupení
Dánština	14,7 %	Nizozemština	6,3 %
Němčina	13 %	Polština	4,9 %
Norština	10,8 %	Ruština	4,3 %
Finština	8,2 %	Francouzština	4 %
Angličtina	7,1 %	Italština	2,6 %

Tabulka 2: Deset jazyků s největším procentuálním zastoupením v překladech knih ze švédštiny v letech 2006–2010. (SOU 2012:65, s. 325)

Literatura pro děti a mládež měla i po roce 2000 na zahraničním trhu silnou pozici, ve Svedjedalově (2012) seznamu nejprekládanějších spisovatelů za období 2006–2010 tvořili spisovatelé pro děti a mládež téměř polovinu. Velkou část

⁷⁰ Včetně knih, které byly přeloženy z anglického překladu originálního jazyka.

seznamu obsadili spisovatelé detektivek a zbytek tvoří několik málo klasiků (Elsa Beskow, Selma Lagerlöf) nebo autorů „kvalitní beletrie“ (Per Olov Enquist).

Spisovatel/ka	Počet přeložených titulů	Spisovatel/ka	Počet přeložených titulů
Astrid Lindgren	304	Ulf Stark	46
Henning Mankell	201	Lin Hallberg	46
Stieg Larsson	117	Per Olov Enquist	45
Håkan Nesser	106	Selma Lagerlöf	43
Martin Widmark	85	Mari Jungstedt	36
Åke Edwardson	81	Camilla Läckberg	36
Åsa Larsson	63	Arne Dahl	35
Måns Garthou	52	Barbro Lindgren	34
Sven Nordqvist	52	Liza Marklund	35
Pija Lindenbaum	48	Elsa Beskow	32

Tabulka 3: Dvacet nejprekládanějších švédských autorů v letech 2006–2010. (Svedjedal 2012, s. 243)

2.7.4 Žánry

Už v 90. letech zažíval ve Švédsku rozmach žánr dystopie/antiutopie, který se v celém popisovaném období stabilně držel. Po roce 2000 na švédském trhu nejvíce expandovaly detektivky, japonské (a později korejské) komiksy manga, fantasy a young adult.

Největší kvantitativní dopad na vydávání měl nárůst popularity mangy, která byla často vydávána jako rozsáhlé série.⁷¹ Mezi lety 2002 a 2006 vzrostlo vydávání komiksů o více než 400 % a téměř celý tento nárůst byl způsoben vydáváním mangy. Trend začal v roce 2007 upadat a v roce 2012 mangu vydávalo už jen málo

⁷¹ Například série *Dragonball* měla 42 dílů.

nakladatelů. Trend ovlivnil i vydávání literatury faktu, kde se začaly objevovat knihy s návody, jak kreslit stylem manga. (Warnqvist 2012, s. 339)

Zvýšená popularita žánru fantasy, kterou lze pozorovat na začátku 21. století i v Česku, byla způsobena nejprve vydáním série *Harry Potter*, zfilmováním série *Pán Prstenů* a později vydáním série knih *Stmívání*.⁷² Ta pravděpodobně ovlivnila trend vydávání knih s hororovou nebo upířskou tematikou, který přišel o několik let později. Young adult se začalo označovat za nový žánr roku 2004, i když knihy tohoto žánru vydávala nakladatelství již několik let. (Warnqvist 2012, s. 339–340)

2.7.5 Formáty

První audioknihy začal SFF ve svých statistikách vydaných knih uvádět roku 2000, tehdy tvořily 2 % vydaných knih. Jejich popularita dosáhla vrcholu v roce 2009, kdy se jejich počet vyšplhal až na 13 %. (Svedjedal 2018a, 1995–) Největším vydavatelem audioknih bylo nakladatelství Bonnier Audio (Sundin 2012, s. 305).

Nástup e-knih byl ve Švédsku pomalý, stejně jako v ostatních zemích Evropy. Jedním z důvodů, proč se e-knihám nedařilo na trhu prosadit, byly cenově dostupné pockety, které byly ve Švédsku populární (Steiner 2017, s. 18). V roce 2003 zastávali spisovatelé názor, že e-knihy nemají budoucnost, a počet prodaných e-knih klesl oproti roku 1998 o 80 %. V té době se jednalo hlavně o prodej slovníků, jazykových učebnic a encyklopedií. E-knihy, které měly být čteny na čtečkách, se začaly vydávat kolem roku 2000, zájem o ně měly ale téměř výhradně jen vědecké knihovny. (Sjögren a Hehrne 2003, s. 44) SFF ve svých statistikách uvádí e-knihy až od roku 2007.⁷³ V roce 2011 bylo vydaných 499 nových titulů, ale prodej⁷⁴ činil stále méně než 1 % z celkového prodeje knih, z toho tvořily knihovny 90 % zákazníků. Počet prodaných e-knih se sice oproti předchozímu roku zdvojnásobil, ale ani v roce 2012 e-knihy ve velkém měřítku na trh stále neprorazily. (Svenska Förläggareföreningen 2012, s. 3) Nové tituly v elektronických formátech byly obvykle vydávány spolu s fyzickým vydáním, digitalizace backlistu byla méně častá. Jako e-knihy se běžně

⁷² První díl *Harryho Pottera* byl švédsky vydán roku 1999, *Stmívání* roku 2006.

⁷³ V České republice se začaly e-knihy více vydávat okolo roku 2008. Do roku 2011 byl jejich podíl na trhu „neměřitelný“, největší meziroční nárůst prodeje pak e-knihy zaznamenaly mezi lety 2011 a 2012. (Redakce Deníku, 2018)

⁷⁴ Jedná se o prodej členských nakladatelství SFF distributorům.

vydávala beletrie i literatura faktu. Méně často se vydávaly překlady, a to kvůli dlouhodobým problémům s právy.⁷⁵ (SOU 2012:65, s. 228)

Počet výpůjček e-knih ve veřejných knihovnách se také zvyšoval, přesto jejich počet v roce 2011 tvořil 1 % všech výpůjček, výpůjčky audioknih tvořily 7 %. (SOU 2012:65, s. 116)

Ve fyzických formátech byl novinkou formát *storpocket* („velký pocket“) zavedený roku 2005 nakladatelstvím Norstedts. Mělo se jednat o jakýsi cenový mezistupeň mezi pocketem a vázanou knihou. Šlo o paperbackové vydání, které se velikostí 135 × 210 mm podobalo vázaným knihám a nespadlo do cenových skupin, jako tomu bylo u pocketů. (Svensk Bokhandel, 2005) V roce 2007 se kniha ve formátu *storpocket* vydávala 4–8 měsíců po vydání vázané knihy, pocket po 6–18 měsících. (Grah 2007, s. 18–19)

2.8 Autoři

Po uvolnění cen bylo potřeba přepracovat standardní smlouvu mezi nakladateli a autory, která se od pevných cen odvíjela. Na rámcové smlouvě včetně dohody o honoráři se svazy dohodly až v roce 1983. Nově měl honorář činit 27,5 % z nákupní ceny knihy. Smlouva se několikrát přepracovávala, svazy spolu neustále vyjednávaly a nakonec, jelikož nebyly schopny se shodnout na digitálních právech, roku 1995 SFF smlouvu vypověděl. Od té doby mají jednotlivá nakladatelství vlastní smlouvy s autory nebo s celým Svazem švédských spisovatelů. (Söderlund 2018, Normalkontraktet och den digitala revolutionen)

Podle Sundina (2012) spisovatelé běžně spolupracovali s nakladatelstvím dlouhodobě a bylo tradicí, že se nakladatelství nesnažila přilákat k sobě spisovatele, kteří už spolupracovali s jiným subjektem. To se změnilo s nakladatelstvím Piratförlaget, které na přelomu století spisovatelům bestsellerů slíbilo lepší podmínky, než které nabízela ostatní nakladatelství, a tím začalo být běžnější měnit nakladatelství. (s. 302) Thomasová (2010) nicméně tvrdí, že švédští autoři měli problém se psaním uživit, jelikož psali pro malé publikum a i nejpobulárnější knihy vycházely v omezených nákladech (s. 119).

⁷⁵ Na konci roku 2011 SFF a Svaz švédských spisovatelů uzavřely standardní smlouvu o překladech, která zahrnovala práva na překlady v digitálních formátech.

2.8.1 Ochrana práv

Ochranu autorských práv upravuje Autorský zákon 1960:729 (Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk), který je průběžně novelizován.

V roce 1973 vznikla nezisková organizace BONUS⁷⁶, která se stará o kolektivní správu autorských práv. Téhož roku uzavřela první licenční smlouvu na kopírování děl pro užití ve školách, později licenční smlouva zahrnula i užití na pracovištích. BONUS vybrané peníze rozděluje svým členským organizacím, které je pak dále různými způsoby distribuují, nejčastěji formou grantů na podporu spisovatelské nebo nakladatelské činnosti. (Bonus Copyright Access, nedatováno) Takto odměnu rozděluje například Spisovatelský kopírovací fond (Författarnas fotokopieringsfond) pod Svazem švédských spisovatelů nebo Společnost Larse Salvia (Lars Salviusföreningen), založena Svazem švédských spisovatelů, SFF a Švédskou asociací vydavatelů časopisů. Oproti tomu se v České republice kopírovací poplatky rozpočítávají mezi konkrétní autory a nakladatele, tedy skutečné držitele práv k dílům.

Od roku 1982 organizace Copyswede poskytuje licence na opakované použití televizních a rozhlasových pořadů a spravuje výběr poplatků za soukromé kopírování (Copyswede, nedatováno).

2.8.2 Agenturní zastoupení

Literární agenti byli využíváni především nakladatelstvími k prodeji práv do zahraničí. Od poloviny 90. let, po vypovězení smlouvy mezi SFF a Svazem švédských spisovatelů, jejich význam vzrostl a objevil se nový typ agenta, který zastupuje spisovatele a vyjednává s nakladatelstvími. (Sundin 2012, s. 302)

Velké koncerny si po roce 2000 založily vlastní agentury – Bonnier Group Agency a Norstedts Agency. Mezi důležité agentury zastupující spisovatele patřily například Salomonsson Agency, Nordin Agency nebo Grand Agency. (SOU 2012:65, s. 328)

2.8.3 Profesní organizace

Svaz švédských spisovatelů (Sveriges Författarförbund) byl roku 1971 restrukturalizován a sloučil se se třemi dalšími organizacemi – sdružení Minerva

⁷⁶ Od roku 2014 pod názvem Bonus Copyright Access.

(spisovatelé odborných a populárně-naučných děl), Sveriges Ungdomsförfattarförening (Svaz švédských spisovatelů pro děti a mládež) a Svenska Översättarförbundet (Svaz švédských překladatelů). V 70. letech se Svazu podařilo s SFF vyjednat minimální honoráře pro překladatele, v 80. letech minimální honoráře pro spisovatele. V roce 2004 vydal vzorové smlouvy pro spisovatele a dohodl se s SFF na nové standardní smlouvě pro překlady. (John Erik Forslund, nedatováno) Svaz hájí autorská práva, vyjednává s politiky a dalšími svazy, poskytuje poradenství, uděluje granty a literární ceny a od svého vzniku vydává čtvrtletník *Författaren*. Součástí svazu je také Biblioteksrådet (Knihovní rada), která svazu radí v otázkách týkajících se knihoven. Svaz usiluje o ochranu služeb, které poskytují veřejné knihovny a také se snaží rozvíjet školní, nemocniční a další knihovny. (Sveriges Författarförbund, nedatováno)

Dále existuje sdružení Författarcentrum nebo zájmová skupina Läromedelsförfattarna (Autoři výukových materiálů),⁷⁷ která zastupuje autory učebnic a výukových materiálů, vydává čtvrtletník *Manus*, vyjednává smlouvy a uděluje granty (Läromedelsförfattarna, Om oss).

⁷⁷ Obě sdružení měla v roce 2022 téměř 1 700 členů.

3 Současný švédský trh (2012–2022)

Polarizace mezi velkými a malými aktéry na trhu po roce 2012 dále pokračovala. Velké firmy vlastní mnoho menších nakladatelství, nakladatelských značek i knihkupectví. Nakladatelské spektrum tvoří tři ohromná nakladatelství, známá již z přechodných období – Bonnier, Norstedts (Storytel) a Natur & Kultur – dále několik málo středních nakladatelů a velká skupina malých nezávislých nakladatelství a samovydavatelů. Firma KF, jeden z největších hráčů knižního trhu z předchozího období, se rozhodla více zaměřit na svou hlavní činnost v oblasti maloobchodu s potravinami, prodala druhé největší nakladatelství Norstedts Förlagsgrupp i největší knihkupecký řetězec Akademibokhandeln a z knižního trhu odešla (Strömberg, 2016 a Dahlgren, 2015).

Trend uzavírání knihkupectví pokračuje, stejně jako rostoucí monopolizace kamenných knihkupectví, která byla umocněna spojením dvou největších řetězců. V dnešní době mají největší podíl na prodeji knih internetová knihkupectví a na druhém místě jsou nově vzniklé tzv. streamovací služby (Svenska Förläggareföreningen 2022b, s. 17). Ty začaly na trh prorážet okolo roku 2015 a jejich popularita rychle stoupala. Tyto služby fungují na bázi předplatného, přičemž čtenář za měsíční poplatek získá různě omezený přístup ke katalogu streamovaných audioknih a e-knih. Z knih v digitálním formátu to byly hlavně audioknihy, které se staly velmi důležitou částí knižního trhu. E-knihy jsou ve Švédsku i nadále primárně půjčovány z knihoven a tvoří jen malé procento celkových příjmů z prodeje, i když to stále mírně stoupá. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 16)

Sociální média nabývají čím dál většího významu při propagaci knih. Nakladatelství i knihkupectví jsou aktivní na vícero platformách sociálních médií, kde se formují také vlastní skupiny čtenářských komunit. Knižní tiktoková komunita Booktok narostla do nevídané velikosti a ovlivňuje prodej knih. V únoru 2023 měla videa pod hashtagem #booktok celkem téměř 113 miliard zhlédnutí (Tiktok 2023a). Internetové knihkupectví Bokus ve spolupráci s TikTokem v roce 2022 vytvořilo pro švédské publikum hashtag #bokstället, kam knihkupectví samo každý týden přidává tipy na knihy (Von Friesen, 2022). Video pod hashtagem #bokstället měla v únoru

2023 téměř 19 milionů zhlédnutí (TikTok, 2023b), hashtag #svenskabooktok 14,6 milionu (TikTok, 2023c) a #swedishbooktok 34 milionů (TikTok, 2023d). Nakladatelé také spolupracují s influencery, a to skrze propagaci knih nebo vydání knih napsaných influencery.

Pandemie covidu-19 napomohla k přesunu do digitálního prostředí a urychlila trendy, které lze pozorovat posledních několik let. Restrikce nejhůře zasáhly kamenná knihkupectví a návštěvnost knihoven, zatímco pozitivně ovlivnily prodeje skrze internetová knihkupectví a streamovací služby. Většina festivalů se během let 2020–2021 nekonala nebo musela přistoupit k digitální formě. Přesto v roce 2021 dosáhl švédský knižní trh rekordního obrátu v prodeji knih. Stejně jako další evropské trhy byl i ten švédský v posledních letech ovlivněn válkou na Ukrajině, nedostatkem papíru, inflací, zdražováním nákladů na výrobu a přepravu knih a celkovým zpomalením mezinárodní ekonomiky. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 9)

3.1 Nakladatelé

Seznam největších nakladatelů *allmänlitteratur* v roce 2015 zůstal stejný jako v roce 1945, s nakladatelstvími Bonnier, Norstedts a Natur & Kultur na prvních příčkách (Svedjedal 2018, 1943–2017: *Handelser och tendenser*). Trend zvyšující se monopolizace trhu a soustředění moci stále pokračuje a zahraniční subjekty mají oproti předchozímu období na trhu větší podíl.

Nakladatelství se musí přizpůsobovat přesouvání formátu od tištěného k digitálnímu. Mezi lety 2011 a 2012 se zdvojnásobil počet vydaných e-knih a spolu s audioknihami jejich počet každoročně roste. Od roku 2014 rychle stoupá prodej nakladatelství streamovacím službám, které za poplatek umožňují poslouchat audioknihy nebo číst e-knihy. Známkou přesunu ekonomické síly se stal rok 2016, kdy bylo nakladatelství Norstedts, jedno z nejstarších a největších švédských nakladatelství, odkoupeno streamovací službou Storytel. (Svedjedal 2018a, *Bokens samhälle i förändring*)

Důležitým tématem pro švédská nakladatelství je udržitelnost a mnohá z nich se snaží o snížení své uhlíkové stopy. Například tři největší nakladatelské skupiny,

Bonnier, Norstedts a Natur & Kultur, tisknou veškeré knihy na papír s FSC certifikátem. Za účelem zmapování a snížení uhlíkové stopy knižního průmyslu byla založena Bokbranschens klimatinitiativ (Iniciativa knižního trhu pro klima), která spolupracuje s aktéry napříč knižním trhem. Klimatická krize se také stala hlavním tématem veletrhu Bokmässan v roce 2022.

Zpráva o činnosti SFF za rok 2021 uvádí, že ve Švédsku odhadem působí 200–300 profesionálních nakladatelství, z nichž většina jsou malá nakladatelství (Svenska Förläggareföreningen 2022b, s. 16). Podle statistiky z obchodního rejstříku bylo v roce 2022 registrovaných nakladatelství 2 405.⁷⁸ Statistika je dělí podle počtu zaměstnanců:

Počet zaměstnanců	Počet nakladatelství
Nad 200	2
20–199	21
10–19	21
5–9	41
1–4	254
0	2 056

Tabulka 4: Počet nakladatelství podle počtu zaměstnanců v roce 2022. (Statistikmyndigheten, 2022a)

Můžeme vidět, že více než 85 % registrovaných nakladatelství nemá momentálně jediného zaměstnance, lze tedy předpokládat, že nejsou aktivní. V souladu s výše zmíněným odhadem SFF z roku 2021 tvoří malá nakladatelství naprostou většinu ze zbylých 339 nakladatelství s více než jedním zaměstnancem a nad deset zaměstnanců má pouze 13 % nakladatelství. Následující podkapitoly představí vývoj těch největších nakladatelství v posledních deseti letech.

V roce 2022 měl SFF 66 členských nakladatelství, organizace Svaz nezávislých severských nakladatelů přes 120 členských nakladatelství (někteří nakladatelé jsou členy obou skupin). Do Svazu švédských vydavatelů učebnic patřilo 18 nakladatelství.

⁷⁸ Jediné údaje o počtu nakladatelů v Česku nabízí Národní agentura ISBN, která v roce 2021 evidovala 8 108 oprávnění k vydavatelské činnosti. Z toho vydává aktivně knihy zhruba třetina (SČKN 2022, s. 15). Podle Šimečka a Trávníčka (2015) dlouhodobě alespoň deset knih ročně vydá okolo 250 nakladatelů (s. 404).

Pod SFF a Svaz švédských knihkupců spadal od roku 1952 časopis *Svensk Bokhandel*, který informuje o knižním trhu a který vznikl spojením časopisů *Svensk Bokhandelstidning* (vydávány SFF) a *Bokhandlaren* (vydávány Svazem švédských knihkupců). Časopis svazy společně vlastnily až do roku 2021, kdy jej koupili vydavatelé Thomas Peterssohn a Christer Björkin (Svenska Förläggareföreningen 2021).

3.1.1 Bonnier Group

Dnes je Bonnier mediálním koncernem, který své nakladatelské aktivity vede pod divizí Bonnier Books, přičemž švédská nakladatelství spadají pod firmu Bonnierförlagen. Díky mezinárodním akvizicím se Bonnier stal globálním hráčem, v roce 2016 působil v 15 zemích a v žebříčku největších nakladatelství na světě se umístil na 21. místě. (Steiner 2018, Stora och mellanstora förlag på en polariserad marknad)

Bonnier stále pokračuje v akvizici nových nakladatelství a k březnu 2023 pod Bonnierförlagen patřilo 17 nakladatelství a nakladatelských značek, dva knižní kluby, internetový časopis o knihách a služba nabízející knižní předplatné. Mimo to Bonnier v roce 2015 založil Bookbeat, streamovací službu pro audioknihy a e-knihy (Bonnier Books, nedatováno), a stále vlastní Adlibris, jedno ze dvou největších internetových nakladatelství ve Švédsku. Pod Adlibris sdružuje také specializované internetové knihkupectví učebnic Campusbokhandeln, řetězec Pocket Shop a největší švédskou internetovou knižní komunitu Boktipset (viz podkapitola 3.2.2).

V roce 2017 se Bonnier na několik let opět zařadil i mezi nakladatele učebnic, když založil Bonnier Lära a o rok později koupil nakladatelství Clio zaměřené na digitální výukové materiály. Clio ale Bonnier prodal roku 2021 dánskému Egmontu, Bonnier Lära v roce 2022 zase nakladatelství Studentlitteratur. (Bonnierförlagen, Bonnierförlagens historia) V letech 2015–2020 Bonnier vlastnil nakladatelství Type & Tell, v němž bylo možné vydávat knihy vlastním nákladem (Dahlgren, 2020a).

Bonnier se v roce 2017 stal výlučným vlastníkem knižního klubu Månadens Bok a nakladatelství Mån-pocket (Dahlgren, 2017a). Knižní kluby Bonnier Bokklubb a Månadens Bok, jedny z největších ve Švédsku, pak byly spojeny pod Bonniers Bokklubbar a společně každoročně udělují cenu Årets bok (Kniha roku). V roce 2021 spustil Bonnier subskripční službu Bookie, která funguje podobně jako knižní

kluby. Čtenář má možnost vybrat si předplatné na určité období a pak musí každý měsíc objednat alespoň jednu z pěti vybraných knih. Bookie se zaměřuje na ženy, které rády čtou, ale mají málo času. Jako svou přednost služba vyzdvihuje, že čtenářům šetří čas, který by jinak strávili výběráním knih, a místo toho jim předkládá pečlivě vybraný seznam knih. (Bonnierförlagen, 2021)

Bonnier vlastní také internetový knižní časopis *SelmaStories*, který byl založen v roce 2012. Je aktivní na několika sociálních médiích, vede facebookový čtenářský klub Kollektivitet a vydává knižní podcast Samtal om böcker. Nakladatelství Älska pocket, jež vzniklo sloučením pocketových nakladatelství Bonnier Pocket a Månpocket, vydává zase knižní podcast Pocketpodden.

V roce 2023 pod Bonnierförlagen spadala nakladatelství a nakladatelské značky:

- Albert Bonniers Förlag,
 - Gondol (2020, zaměřeno na zahraniční beletrii);
- Älska pocket (2016, založeno sloučením Bonnier Pocket a Månpocket, jehož vlastníkem se Bonnier ve stejném roce stal; zaměřeno na pockety);
- Bazar (akvizice švédské části norského nakladatelství Strawberry Publishing roku 2020);
- Bokförlaget Forum,
 - Bonnier Fakta (jako imprint od 2020, publikace zaměřené na zdraví, životní styl a osobnostní rozvoj),
 - Lovereads (2017, romány);
- Bokförlaget Semic;
- Bonnier Audio;
- Bonnier Bookery (2017, nakladatelství digitálních knih);
- Bonnier Carlsen;
- Fenix förlag (2018, dětská literatura v arabštině a somálštině);
- Historiska Media (akvizice roku 2022, zaměřeno na literaturu faktu, historické romány a detektivky);
- Max Ström;
- Reseförlaget;
- Romanus & Selling (2019, švédská beletrie a feministicky zaměřená literatura faktu);

- Wahlström & Widstrand.

(Bonnierförlagen, Bonnierförlagens historia)

3.1.2 Norstedts Förlagsgrupp (Storytel)

Norstedts Förlagsgrupp vlastnila firma KF až do roku 2016, kdy jej odkoupila streamovací služba Storytel (Strömberg, 2016). Koncern Storytel se už o rok dříve spojil se skupinou Massolit Förlagsgrupp (Storytel, 2015), která vznikla v roce 2013 poté, co nakladatelství Massolit akvírovalo mnohem větší nakladatelství Forma Books (Branscholl, 2013). Po restrukturalizaci byla většina nakladatelské činnosti koncernu Storytel soustředěna pod divizi Storytel Books. Mimo divizi stojí nakladatelství audioknih Storyside⁷⁹, jež vydává také originální audioknihy určené ke streamování. Pod Storytel Books v roce 2023 patřila nakladatelství a nakladatelské značky:

- Lind & Co (od roku 2021 vlastní Storytel 70 % nakladatelství),
 - Dar Al-Muna (2022, nakladatelství arabských knih);
- Norstedts Förlagsgrupp,
 - Brombergs Bokförlag (2020),
 - B. Wahlströms (2018, zaměřené na knihy pro děti a mládež),
 - Norstedts,
 - Massolit,
 - Printz Publishing (2018, zaměřené na překladovou literaturu a romány),
 - Rabén & Sjögren,
 - Tiden.

Dále Norstedts Förlagsgrupp vlastní knižní kluby Böckernas klubb a Barnens bokklubb, což je největší knižní klub pro děti ve Švédsku.

Storytel od roku 2015 převzal udílení ceny pro audioknihy Stora ljudbokspriset, pro kterou se používá také název Storytel Awards. Koncern akvíroval několik severských nakladatelství a v roce 2018 představil vlastní čtečku knih Storytel Reader, jež umožňuje i poslouchání audioknih (o streamovací službě Storytel více v podkapitole 3.2.3) (Storytel, 2018). Čtečky nicméně nikdy nebyly ve Švédsku populární a e-knihy se čtou na telefonech nebo tabletech.

⁷⁹ Storyside patřilo do roku 2013 pod nakladatelství Natur & Kultur (Strömberg, 2013).

3.1.3 Natur & Kultur

Nakladatelství Natur & Kultur si stále drží své místo mezi největšími švédskými nakladatelstvími. V roce 2015 akvírovalo dvě nakladatelství, která se zaměřovala na kvalitní beletrii, a to Weyler förlag (Lundberg, 2015) a Atlantis (Paterson, 2015). V roce 2017 odkoupilo nakladatelství Digilär, pod nímž stále vydává digitální výukové materiály pro základní a střední školy (Dahlgren, 2017b).

Kromě vydávání knih je nakladatelství známé také pro svou rozsáhlou podporu literatury a kultury. Nakladatelství je také nadací a každoročně věnuje část svého zisku jednotlivcům a organizacím, které podporují vzdělání a demokratický rozvoj společnosti. V roce 2021 věnovalo na podporu literatury skrze ceny, granty a spolupráce s různými organizacemi přes 16,9 milionu švédských korun (Natur & Kultur, 2022). Nakladatelství vydává také několik podcastů s kulturními a společenskovědními tématy. Od roku 2021 spolupracuje s nakladatelstvím En bok för alla na projektu, který se snaží zvýšit zájem o četbu u žáků druhých stupňů základních škol v oblastech se socioekonomickými problémy. Za účelem podpory četby také společně s Rabén & Sjögren, Bonnier Carlsen a Adlibris vyhlásilo v roce 2021 čtenářskou soutěž pro žáky čtvrtých ročníků základních škol (více viz podkapitola 3.4.3). (Den stora läsutmaningen, nedatováno)

3.1.4 Studentlitteratur

Nakladatelství vzniklo v 60. letech, a ač už v dřívějších obdobích mělo silné postavení na trhu, v posledních deseti letech se stalo jedním z největších nakladatelství učebnic a literatury faktu. Toho dosáhlo postupným akvírováním jiných nakladatelství. Studentlitteratur vydává knihy od učebnic pro předškolní vzdělávání po literaturu pro profesní rozvoj odborníků. V roce 2022 se Studentlitteratur rozhodlo pro akvizici nakladatelství učebnic Bonnier Lära z koncernu Bonnier, čímž dále posílilo svou pozici. V roce 2018 akvírovalo nakladatelství Nypon förlag a Vilja förlag a v březnu roku 2023 Bokförlaget Hedvig, které dříve spadalo pod Bonnier Group. Těmito akvizicemi se nakladatelství Studentlitteratur stalo největším vydavatelem švédské zjednodušené četby pro děti i dospělé. (Studentlitteratur, nedatováno)

3.1.5 Liber

Nakladatelství Liber stále patří k největším nakladatelstvím s učebnicemi, které působí ve Švédsku. Spadá pod nizozemskou skupinu Infinitas Learning, jež pod sebou soustředí také nakladatelství s učebnicemi v Belgii a Nizozemí.

3.1.6 Sanoma Utbildning

Nakladatelství spadá pod firmu Sanoma Learning, jež pod sebou sdružuje nakladatelství učebnic působící ve více než deseti zemích Evropy. Finský koncern Sanoma v roce 2011 koupil od Bonnier Group nakladatelství učebnic Bonnier Utbildning, čímž vzniklo nakladatelství Sanoma Utbildning. To dnes ve Švédsku patří mezi čtyři největší nakladatele učebnic a má 20% podíl na trhu s učebnicemi (Sanoma Learning, nedatováno).

3.1.7 Berling Media

Koncern je vlastněn Svenska kyrkan (Švédskou církví) a Eumeniakyrkan (Ekumenickou církví) (Verbum, 2023) a spadají pod něj nakladatelství:

- Gleerups (zaměřeno na učebnice),
- Gothia kompetens (zaměřeno na rozvoj kompetencí pro pracovníky ve školách nebo zdravotnických a pečovatelských zařízeních),
- Verbum (zaměřeno na křesťanskou literaturu).⁸⁰

3.1.8 Ostatní nakladatelství

Internetový časopis *Boktugg* sestavil v roce 2019 seznam největších švédských nakladatelství podle výše obratu. Kromě již zmíněných obsahoval seznam také například:

- Norstedts Juridik (nakladatelství právnické literatury, které dříve spadalo pod nakladatelství Norstedts, ale skrze několik změn majitelů bylo nakladatelství odděleno a zůstalo pod nizozemským nakladatelstvím Wolters Kluwers. Od roku 2019 spadá pod dánskou firmu Karnov Group.),
- HarperCollins Nordic (severská část nakladatelství HarperCollins Publishers, které patří k největším nakladatelstvím na světě),

⁸⁰ Na začátku roku 2023 nakladatelství Verbum oznámilo akvizici Votum Media, pod které patří nakladatelství Votum, Gullers a Speja.

- Björn Lundén (nakladatelství vydává knihy s ekonomickým zaměřením pro podnikatele),
- Tukan (zaměřeno na literaturu faktu pro děti i dospělé),
- Piratförlaget.

(Dahlgren, 2019c)

3.2 Knihkupci

Vývoj na trhu v posledních deseti letech vedl k dalšímu úbytku kamenných knihkupectví. Mezi lety 2012 a 2019 ubylo 79 knihkupectví a v roce 2019 se ve Švédsku nacházelo méně než 300 knihkupectví. Z toho patřilo dvěma největším řetězcům 65 % prodejen. Dále se v roce 2019 nacházelo více než jedno kamenné knihkupectví pouze ve 14 % samosprávných obcí, a to ve 41 samosprávných obcích z celkového počtu 290.⁸¹ (Dahlgren, 2019a) Trend uzavírání knihkupectví stále pokračuje jak ve Švédsku, tak i v Česku, kde se však v roce 2019 nacházelo přibližně 600 kamenných knihkupectví, tedy dvojnásobný počet v porovnání se Švédskem. Řetězce v Česku v roce 2019 provozovaly zhruba 260 knihkupectví, což činí necelých 44 %. Ovšem dva řetězce s největším počtem prodejen, Kanzelsberger a Levné knihy, dohromady vlastnily pouze 20 % všech knihkupectví. (SČKN 2020, s. 16–17). V porovnání se Švédskem zatím není v Česku monopolizace knihkupectví tak velká, ale trend uzavírání nezávislých knihkupectví zrychluje. V Česku se také nachází větší pestrost v rámci řetězců, které mají v počtu prodejen menší podíl než Akademibokhandeln nebo Ugglan. V roce 2019 vlastnil Kanzelsberger necelých 11 % knihkupectví, Levné knihy 9,5 % a Dobrovský, Kosmas a Luxor pak každý okolo 6 % (SČKN 2020, s. 16).

Internetová knihkupectví prodávají ve Švédsku zhruba od roku 2012 více knih než knihkupectví kamenná a velmi posilují streamovací služby, jejichž podíl na trhu se od roku 2016 více než ztrojnásobil. Těmto trendům přispěla v posledních letech také pandemie covidu-19, při které se většina nákupů knih přesunula na internet a podíl internetových prodejních kanálů se ještě zvýšil. Od roku 2021 kamenná knihkupectví opět trochu posilují, ale zatím se nedostala na úroveň před

⁸¹133 samosprávných obcí, ve kterých se nenachází ani jedno knihkupectví, patří k obcím s nejnižším počtem obyvatel. V těchto obcích žije zhruba 15 % obyvatel Švédska. (Olsson 2018, Allmänbokhandeln geografiska spridning)

pandemií. V roce 2022 se v kamenných knihkupectvích prodalo 34 % všech tištěných knih. (Svenska Bokhandlareföreningens och Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 24) Následující tabulka ukazuje podíly různých prodejních kanálů na knižním trhu a jejich vývoj v posledních letech:

Kanál	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kamenná knihkupectví	35,1 %	32,6 %	29,1 %	27,6 %	20,5 %	20,1 %	21,8 %
Internetová knihkupectví a knižní kluby	48,8 %	49,1 %	49,6 %	46,5 %	50,9 %	49,3 %	45,3 %
Supermarkety	7,5 %	6,4 %	5,7 %	5,1 %	4,6 %	4,4 %	4,1 %
Streamovací služby	8,5 %	12,2 %	15,5 %	20,8 %	24 %	26,2 %	28,8 %

Tabulka 5: Podíly prodejních kanálů na trhu. (Svenska Förläggareföreningen 2022b, s. 17 a Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 67)

Pro kamenná i internetová knihkupectví je stále důležitý každoroční výprodej knih Bokrean. Vznikl na konci 20. let 20. století a všechna knihkupectví ve Švédsku mají stejné datum začátku výprodeje, který se koná na konci února. I přesto, že počet prodaných knih při Bokrean pomalu klesá, se jedná o druhé nejdůležitější prodejní období po tom předvánočním.

3.2.1 Kamenná knihkupectví

Od roku 2013 se sloučily dva největší řetězce Akademibokhandeln a Bokia, které dále působí pod jménem Akademibokhandeln. O rok později se pod Akademi-bokhandeln přesunulo jedno z největších internetových knihkupectví Bokus. Firma KF, jež řetězec vlastnila, se rozhodla soustředit na oblast maloobchodu s potravinami a prodala roku 2015 svůj podíl investiční firmě Accent Equity, což podle Steinerové (2016) znamenalo velkou kulturní změnu. (s. 449) V roce 2017 Akademibokhandeln koupila skupina Volati a v roce 2021 se zformovala Bokusgruppen, která funguje jako mateřská společnost pro Akademibokhandeln a Bokus (Bokusgruppen, nedatováno)

Další dva významné řetězce, JB-Gruppen a Ugglan, se v roce 2018 spojily do jednoho a dále působí pod jménem Ugglan. V roce 2019 pod řetězce

Akademibokhandeln a Ugglan patřilo 65 % knihkupectví v zemi. Akademi-bokhandeln měl 75% podíl na prodeji fyzických knihkupectví a Ugglan 16%, podíl ostatních knihkupectví byl menší než 10 %. (Dahlgren, 2019a) Mezi nezávislá knihkupectví, která nespádají pod žádný řetězec, patří například Uppsala Bokhandel, Näsby Parks Bokhandel nebo Hedengrens. To v roce 2015 kvůli konkurenci internetových knihkupectví hrozilo, že bude muset zavřít. Věrní zákazníci ale iniciovali záchrannou akci a knihkupectví se podařilo zachránit. (Olsson 2018, Övriga kedjor och boklådor)

Řetězce se stále snaží přicházet s inovacemi, které přilákají nové zákazníky a udrží ty stálé. Již několik let provozují oba řetězce kampaň, v níž mají zákazníci možnost si za roční poplatek určené knihy z knihkupectví půjčovat. Kampaně Låna & Läs pod Akademi-bokhandeln a Läslustan pod Ugglan fungují stejně – zákazník se stane členem klubu, zaplatí poplatek a může si vybrat z 55 knih, které si zadarmo po určité období po jedné půjčuje. Knihu může vrátit a půjčit si novou v jakékoliv pobočce řetězce a může ji číst, jak dlouho chce. Období končí vždy v srpnu a knihu, kterou si zákazník půjčil jako poslední, si může nechat. (Akademi-bokhandeln, nedatováno a Ugglan Bokhandel, nedatováno) Akademi-bokhandeln dále od konce roku 2022 v některých svých pobočkách experimentuje se samoobslužnými pokladnami, jež mají zákazníkům ušetřit čas (Butikstrender, 2023).

3.2.2 Internetová knihkupectví

Internetová knihkupectví se stala největším prodejním kanálem knih a hlavními knihkupectvími už od 90. let zůstávají Adlibris a Bokus. Mnoho kamenných knihkupectví má nyní i webové stránky, kde je možné knihy koupit. K internetovým knihkupcům se také přidali knihkupci prodávající pouze e-knihy a audioknihy, jako jsou například Bokon nebo Sesamy.

Pod Adlibris, které vlastní koncern Bonnier, spadá také řetězec s pockety Pocket Shop a také Campusbokhandeln, knihkupectví zaměřené na učebnice a skripta. To nabízí knihy nové nebo z druhé ruky a umožňuje studentům prodávat své učebnice. Součástí Adlibris je také knižní komunita Boktipset, kde mohou čtenáři knihy hodnotit a získávat další tipy na čtení. Průměrné hodnocení knih se pak objevuje v internetovém knihkupectví Adlibris. Knihkupectví od roku 2019 uděluje cenu Adlibrispriset, kde mají čtenáři možnost hlasovat pro nejlepší knihy roku v devíti kategoriích.

V roce 2020 na švédský knižní trh vstoupil Amazon. Již mnoho let se spekulovalo o tom, co tento vstup přinese a mnoho aktérů se ho obávalo. Půl roku poté knihkupectví Bokus nezaznamenalo žádný rozdíl v chování svých zákazníků a zdá se, že Amazon zatím stále není velkou konkurencí švédským internetovým knihkupectvím. (Wichman 2021)

3.2.3 Streamovací služby

Kolem roku 2015 začaly na švédském trhu prorážet tzv. streamovací služby, jejichž podíl na trhu rychle stoupal a stále roste. Momentálně se jedná o druhý největší prodejní kanál. Streamovací služby nabízí několik druhů předplatného, které umožňuje poslouchat audioknihy a číst e-knihy za měsíční poplatek, čtenář ale knihy nevlastní. Druhy předplatného jsou omezeny počtem knih nebo hodin, po které může čtenář poslouchat. Na švédském trhu jsou nejdůležitější čtyři streamovací služby: Storytel, Nextory, Bookbeat a Bokus Play.

Storytel je nejstarší a počtem subskripcí největší švédskou streamovací službou. V roce 2022 měl celosvětově více než dva miliony subskripcí, z toho 1,1 milionu v severských státech (Storytel, 2023), a působil ve 28 zemích. V roce 2022 akvíroval streamovací službu Audiobooks.com, čímž vstoupil na americký knižní trh (Storytel, 2022a). Po vypuknutí války na Ukrajině Storytel dočasně pozastavil své působení na ruském trhu (Storytel, 2022b). Už od roku 2016 vydává pod značkou Storytel Original audioknihy napsané speciálně pro Storytel. Jedná se většinou o knižní série o několika dílech, které překládá také do jazyků ostatních trhů, na nichž působí.

Streamovací služba Nextory vznikla v roce 2015 (Nextory, nedatováno), ve stejném roce založil Bonnier svou službu Bookbeat a obě služby expandovaly na další evropské trhy.⁸² Čtvrtou největší streamovací službou je Bokus Play založená roku 2018, která spadá pod Bokusgruppen (Bokusgruppen, nedatováno). Na švédském trhu působí i americká služba Audible vlastněná Amazonem, zatím ale není tolik populární. Dále vznikají i streamovací služby zaměřené speciálně na dětské publikum, například Lylli nebo Boksy.

V českém prostředí streamovací služby audioknih a e-knih zatím neprorazily. Na bázi předplatného zde fungují Bookport, Klub Audiolibrix a Audioteka Klub.

⁸² Bookbeat působí i v Česku, zatím však nabízí pouze pár desítek knih přeložených do češtiny.

Bookport vlastněný Gradou nabízí pouze e-knihy. Klub Audiolibrix umožňuje zákazníkovi poslouchat jednu, nebo dvě knihy měsíčně v závislosti na druhu předplatného, ale nabídka se nevztahuje na celý jejich katalog. Oproti tomu Audioteka Klub v rámci předplatného nabízí pouze speciální členský obsah a slevu na svůj katalog audioknih.

Streamovací služby představují jednu z výzev současného švédského knižního trhu. Na jednu stranu platí spisovatelům nižší honoráře, než jaké by dostali z fyzických knih, na druhou stranu ale vytváří digitální backlisty, které mohou spisovatelům přinášet odměny dlouhodobě. (Söderlund 2018, Självpublicering) V roce 2022 se Storytel Books nemohl se službou Nextory dohodnout na výši odměn, a proto se rozhodla své tituly z Nextory stáhnout. Následkem toho služba Nextory na začátku roku 2023 podala žádost o přezkoumání situace na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Jako důvod uvedla: „Společnost Storytel je dominantním hráčem na švédském trhu streamovacích služeb a zneužívá svého postavení tím, že požaduje odměny v nepřiměřené výši.“⁸³ (Källén 2023) Výsledek přezkoumání zatím není znám.

3.3 Distributoři

Jedním z nejdůležitějších distributorů zůstává Förlagssystem, i když od něj od roku 2020 odešlo několik nakladatelství, včetně HarperCollins Nordic (Laxgård, 2021). Stále však zajišťuje import anglických knih pro Akademibokhandeln a většinu dalších švédských kamenných i internetových knihkupectví. Některá nakladatelství přešla k firmě Samdistribution, kterou dříve vlastnil Bonnier a která byla největším konkurentem Förlagssystem v předchozím období. Samdistribution Bonnier v roce 2018 prodal logistické společnosti Speed Group, pod jejímž jménem od té doby působí. Tato společnost distribuuje mimo jiné knihy pro dva největší nakladatele, Bonnier a Norstedts. Konkurencí pro Förlagssystem je kromě Speed Group i distribuční společnost StjärnDistribution.

Zdá se, že distribuce aktuálně funguje na principu komisního prodeje. Z dostupných informací lze zjistit, že Förlagssystem si jako distribuční rabat účtuje

⁸³ „Storytel är en dominerande aktör på den svenska strömningsmarknaden och de utnyttjar sin ställning genom att rikta orimliga ersättningskrav.“

20 % z nákupní ceny (Förlagssystem, 2019). StjärnDistribution nabízí několik druhů smluv, přičemž smlouva bez fixních poplatků udává 20% distribuční rabat a ostatní smlouvy, které zahrnují poplatky za skladování, udávají distribuční rabat mezi 8–12 % (StjärnDistribution, nedatováno).

V oblasti distribuce pocketů do supermarketů se stal nejdůležitějším distributorem Pocketgrossisten, když jeho konkurent Pocketstället na začátku roku 2014 zkrachoval. V návaznosti na to se Bonnier, který Pocketgrossisten vlastnil, rozhodl firmu rozdělit na velkoobchodní a distribuční část, kterou od roku 2014 vlastnil společně s nakladatelstvími Pocketförlaget⁸⁴ a Tukan. (Bonnierförlagen, 2014)

V roce 2015 koupila společnost Axiell Media většinový podíl v distribuční firmě Elib, jež se zaměřovala na distribuci e-knih do knihoven a měla na půjčování e-knih monopol až do roku 2018, kdy americká firma Overdrive podepsala dohodu o půjčování elektronických knih s některými knihovnami (Laxgård, 2018). Axiell Media distribuuje také audioknihy, například streamovací službě Bokus Play. V komerčním sektoru distribuce e-knih je i nadále významným hráčem firma Publit, která je dominantní i v oblasti print-on-demand. V posledních letech se v distribuci e-knih začala angažovat také firma Bokinfo (Laxgård, 2020).

3.4 Podpora knižního trhu

3.4.1 Granty

Švédská kulturní politika silně podporuje autory a nakladatelství a velký důraz klade na podporu knihoven a škol. Momentálně stát nijak nepodporuje komerční distribuci či prodej, během pandemie covidu-19 však několikrát uděloval tzv. krizovou podporu, kterou kromě obdržela i některá knihkupectví (Dahlgren, 2020b).

Švédská umělecká rada obvykle uděluje státní granty:

- knihovnám na podporu zájmu dětí a mládeže o četbu skrze lepší přístup k literatuře,
- obcím na zvýšení rozsahu a dostupnosti služeb knihoven,
- organizacím na aktivity podporující četbu a literaturu,

⁸⁴ Po ukončení jeho činnosti v roce 2017 na jeho místo nastoupilo nakladatelství Piratförlag.

- překladatelům na překlady švédské literatury do dalších jazyků,
- nakladatelstvím na knihy již vydané nebo plánované k vydání.

Aby nakladatelství mohlo obdržet podporu na již vydanou knihu, musí se jednat o první vydání knihy či opětovné vydání klasického díla, kniha musí být vydaná v posledních šesti měsících, mít švédské ISBN⁸⁵ a nesmí vyjít více než 5 000 výtisků. Výše podpory závisí na počtu stran knihy, v případě digitální knihy na výrobních nákladech. O udělení podpory rozhodují pracovní skupiny, které se skládají z odborníků v oblastech beletrie, literatury faktu, literatury pro děti a mládež, obrazových publikací a komiksů. Knihy s touto podporou zároveň obdrží distribuční podporu, což znamená, že 286 výtisků knihy Švédská umělecká rada distribuuje do vybraných knihoven. (Kulturrådet, Litteraturstöd) Zdá se, že Švédsko podporuje vydávání knih v mnohem větší míře než Česko. Za rok 2022 podpořilo Ministerstvo kultury v Česku zhruba 60 knih, zatímco Švédská kulturní rada zhruba 650. (Ministerstvo kultury, nedatováno a Kulturrådet, Beviljat distributionsstöd)

Švédsko, stejně jako Česko, je zapojené do projektu Evropské unie Kreativní Evropa, v rámci kterého je možné žádat o podporu na oběh evropských literárních děl, tedy na podporu překladu, vydání, propagaci a distribuci beletristických děl.

Podporu literatury ve formě grantů spisovatelům či překladatelům uděluje ve Švédsku mnoho nadací, organizací i nakladatelství (mj. Natur & Kultur a Bonnier). Velmi důležitou pozici má Svaz švédských spisovatelů a k němu náležející Švédský spisovatelský fond. Ten uděluje pracovní stipendia, odměnu za půjčování knih knihovnami a speciální odměnu za půjčování. Výše odměny se odvíjí od počtu výpůjček, v roce 2022 činila 1,20 švédské koruny za výpůjčku pro spisovatele a 0,60 koruny pro překladatele.⁸⁶ Minimální hranice pro odměnu je 2 400 švédských korun, což odpovídá 2 000 výpůjčkám. Spisovatel, jehož dílo nedosáhne tohoto počtu výpůjček, na odměnu nemá nárok. Pravidla udělování individuální odměny za půjčování knih určuje vláda a parlament. (Sveriges författarfond, Individuell biblioteksersättning)

SFF, Svaz švédských knihkupců a Svaz švédských knihkupeckých pomocníků společně řídí nadaci Bokbranschens Understöds- och Utbildningsfond, která uděluje granty na různé účely v oblasti knižního trhu, ale převážně seniorům,

⁸⁵ ISBN bezplatně uděluje Kungliga biblioteket.

⁸⁶ Zhruba 2,5 a 1,3 české koruny. V Česku do ledna 2023 stát vyplácel 0,5 Kč za výpůjčku, aktuální znění zákona uvádí, že odměna za půjčování činí 1,7 Kč (Zákon č. 121/2000 Sb.).

dlouhodobě nemocným a nezaměstnaným osobám, které dříve pracovaly v knihkupectví nebo nakladatelství.

3.4.2 Knižní ceny, festivaly a veletrhy

Po roce 2012 založili nové literární ceny například nakladatelství Natur & Kultur a koncern Bonnier. Ceny Natur & Kultur jsou udělovány porotou, vážou na sebe peněžní odměny a slouží tak zároveň k podpoře další činnosti. Jedná se o ceny:

- Populärvetenskapligt pris za práci v populárně naučné oblasti,
- Årets översättning za překlad knihy do švédštiny a
- Ingvar Lundbergpriset za zásluhy v oblasti podpory čtenářství a gramotnosti.

(Natur & Kultur, nedatováno)

Oproti tomu nové ceny koncernu Bonnier jsou čtenářskými cenami, jejichž cílem je, kromě získání prestiže, podpora prodeje knihy. Cena Årets Bok knižních klubů Bonniers Bokklubbars se uděluje jedné knize roku, zatímco Adlibrispriset, cena knihkupectví Adlibris, se uděluje knihám v devíti kategoriích. Knihy na nominaci určuje porota složená ze zaměstnanců Adlibris podle prodejnosti a „potenciálu“ knihy. Obě ceny jsou udíleny podle hlasování čtenářů.

Literární festivaly a veletrhy se konají ve více než polovině regionů ve Švédsku, kromě těch zaměřených obecně na literaturu vznikají také festivaly zaměřené na konkrétní žánry. Příkladem takových festivalů jsou Svenska deckarfestivalen zaměřený na detektivky, Feelgood-festivalen zaměřený na knihy žánru feelgood (viz podkapitola 3.7.4) nebo Uppsala Comix a Malmö Seriefest zaměřené na komiksovou tvorbu. V roce 2020 se většina festivalů kvůli pandemii covidu-19 nekonala. Největší švédský veletrh Bokmässan se konal online a následující rok v hybridní formě, kdy mohl veletrh navštívit omezený počet návštěvníků a program byl nabízen i digitálně skrz vysílání služby Bokmässan Play (Von Friesen, 2021). Podobnou strategii zvolily i další evropské veletrhy. V reakci na akce konané v online prostředí kvůli pandemii také vznikl festival Stockholms bokhelg (Stockholmský knižní víkend), který se snaží přenést literární akce do ulic Stockholmu. Festivalu se účastní více než stovka nakladatelů, knihkupců, muzeí a institucí a součástí je například den otevřených dveří v nakladatelstvích, setkání s autory, přednášky a besedy, nebo také festival dětské knihy.

3.4.3 Podpora čtenářství

Podpora čtenářství je dlouhodobě součástí švédské kulturní politiky. V šetření PISA, konaném u patnáctiletých žáků, se výsledky čtenářské gramotnosti od roku 2000 zhoršovaly a v roce 2012 Švédsko dosáhlo svého nejhoršího výsledku, který byl pod průměrem zemí OECD. V roce 2018 se výsledky čtenářské gramotnosti přibližovaly úrovni z roku 2000, ale postoj žáků ke čtením se zhoršil. Data z roku 2018 ukazují, že podíl žáků ve Švédsku, kteří čtou, jen když musí, činí přibližně 57 %, přičemž průměr OECD je 49 %, kterému odpovídá i výsledek v Česku. Studentů, kteří považují čtení za ztrátu času, je ve Švédsku i Česku okolo 38–40 %, průměr v zemích OECD je 28 %. (Skolverket 2019, s. 45 a Blažek a kol. 2019, s. 48–49)

Švédsko se snaží financovat projekty a pořádat akce na podporu čtenářství. Läsrörelsen (Hnutí za čtení), které se na podporu čtenářství zaměřuje, v roce 2015 na veletrhu Bokmässan představil kampaň Läslov (čtecí prázdniny). Švédsko už od 40. let 20. století nazývá jarní prázdniny Sportlov (sportovní prázdniny) a stát při nich podporuje různé sportovní aktivity. Cílem hnutí, ve spolupráci s dalšími aktéry na knižním trhu, bylo nahradit název podzimních prázdnin čtecími prázdninami a podpořit tak u dětí touhu číst. Premiér tento návrh v létě 2016 podpořil, a i když se zatím úplné nahrazení názvu nepodařilo, během podzimních prázdnin pořádají státní instituce a další organizace akce na podporu čtenářství. (Läsrörelsen, nedatováno)

Dalším projektem, který se snaží podpořit čtenářství u dětí, je projekt Den stora läsutmaningen (Velká čtecí výzva), který spolu pořádají nakladatelství Rabén & Sjögren, Bonnier Carlsen, Natur & Kultur a knihkupectví Adlibris. Projekt, který začal v roce 2021, má za cíl zvýšit čtenářské návyky dětí čtvrtých tříd. Jedná se o každoroční soutěž, již vyhrává třída, která během prvního pololetí přečte nejvíce knih. (Den stora läsutmaningen, nedatováno)

3.5 Ekonomická specifika

V polovině roku 2019 povolila Evropská unie uplatňovat sníženou sazbu DPH na digitální publikace, tedy na audioknihy a e-knihy. Toho Švédsko společně s mnoha dalšími evropskými zeměmi využilo a DPH snížilo na sazbu, kterou se daní ostatní knihy, tedy 6 %. Toto snížení bylo důležité mimo jiné pro švédské streamovací služby Bookbeat, Storytel a Nextory, jež se etablovaly na knižních trzích v dalších

zemích Evropské unie. Snížení DPH ale ke snížení cen digitálních publikací nevedlo. (Dahlgren, 2019b)

SFF a Svaz švédských knihkupců společně vydávají každoroční statistiku prodeje knih, ve níž uvádí i průměrnou cenu knih. Průměrné ceny, které jsou ve zprávách uvedeny, jsou nicméně vypočteny na základě obratu trhu a počtu prodaných výtisků, uvedené ceny tedy neodráží skutečné ceny knih, ale jsou ovlivněny tím, kolik levnějších či dražších knih zákazníci koupili. Dále jsou ceny ovlivněny výprodeji a slevovými akcemi, přičemž formát pocket bývá často prodáván v akcích 3+1 nebo 4+1 zdarma. Zprávy o prodeji knih z let 2016–2022 uvádějí u různých formátů knih tyto průměrné ceny bez DPH:

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Vázaná	139	140	142	144	146	150	154
Pocket	61	60	62	64	61	63	69
Ostatní vazby	141	147	145	149	159	164	156
Digitální audioknihy	94	83	92	-	88	88	-
Fyzické audioknihy	152	160	138	80	166	164	-
E-knihy	65	67	68	-	72	78	-
Streamované knihy	-	39	36	37	37	31	31

Tabulka 6: Vývoj průměrných cen knih v letech 2016–2022 ve švédských korunách. (Wikberg, 2018–2022 a Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen, 2023)

Průměrná cena formátu pocket zůstávala v průběhu posledních let přibližně stejná a až v roce 2022 se zvýšila výrazněji. Průměrná cena vázaných knih se každoročně zvyšovala a s pandemií covidu-19 došlo k ještě rychlejšímu zvýšení. Veliké snížení ceny fyzických audioknih v roce 2019 bylo způsobeno pravděpodobně rozsáhlými slevami v rámci přesunu sortimentu do digitálního prostředí. Průměrná cena streamovaných knih vyjadřuje průměrný příjem na jeden poslech nebo přečtení knihy.

Tabulka 6 uvádí ceny bez DPH, pokud tedy DPH přičteme, průměrné ceny za rok 2022 budou zhruba 163 švédských korun za vázanou knihu, 73 za pocket a 165 za ostatní vazby. V porovnání s uvedenými průměrnými cenami ze statistiky prodeje jsou skutečné ceny knižních novinek na začátku roku 2023 vyšší, obzvláště ceny vázaných knih. Knihy v internetových knihkupectvích se vždy prodávaly levněji, což lze vidět v tabulce 7, která srovnává odhadované nejčastější rozpětí cen beletrie v největších internetových knihkupectvích Adlibris a Bokus a v největším řetězci Akademibokhandeln. Je třeba uvést, že k cenám tištěných knih v internetových knihkupectvích je nutno připočítat minimálně 30 švédských korun poštovného, zároveň ale obě knihkupectví nabízí poštovné zdarma při nákupu nad určitou částku. Ceny v tabulce jsou uvedeny ve švédských i českých korunách a můžeme vidět, že formát pocket, který má dlouhou tradici nízkých cen, je v porovnání s vázanými knihami stále velmi levným formátem. Kategorie „ostatní vazby“ není zahrnuta, jelikož se v ní nachází více druhů vazeb, jejichž cenové rozpětí se velmi liší.

	Adlibris	Bokus	Akademibokhandeln
Vázané	179–259 (*379–549)	149–259 (*316–549)	279–329 (*591–697)
Pocket	69–79 (*146–167)	79 (*167)	99 (*209)
Digitální audioknihy	81–183 (*171–388)	69–179 (*146–379)	-
E-knihy	87–141 (*184–299)	79–149 (*167–316)	-

Tabulka 7: Ceny knih v obchodech Adlibris, Bokus a Akademibokhandeln v únoru 2023 ve švédských a *českých korunách.

Švédský statistický úřad uvádí poslední průměrnou měsíční mzdu z roku 2021, která činila 37 100 švédských korun, tj. zhruba 78 674 korun českých (Statistikmyndigheten, 2022b). Průměrná mzda v Česku ve stejném roce činila 37 839 korun českých (Český statistický úřad, 2022), byla tedy dvakrát nižší. Pokud by tento rozdíl ve výši průměrných mezd platil i pro začátek roku 2023, dalo by se usoudit, že knihy jsou pro Švédy podstatně levnější.

Přestože pandemie covidu-19 negativně zasáhla kamenná knihkupectví, celkový prodej knih během let 2020–2021 nevidaně vzrostl, převážně zásluhou

streamovacích služeb. Podle statistiky prodeje knih byl obrat trhu v roce 2021 rekordních 5,1 miliardy švédských korun bez DPH (Wikberg 2022, s. 8). Objem s DPH činil 5,4 miliardy švédských korun, tj. zhruba 11,45 miliardy korun českých. Zpráva o českém knižním trhu odhaduje objem knižního trhu za rok 2021 na cca 8,6 miliardy korun včetně DPH. (SČKN 2022, s. 12) Oba tyto obraty jsou nejvyšší za posledních deset let. Digitální audioknihy a e-knihy tvořily ve Švédsku 1,25 miliardy švédských korun bez DPH, tj. 2,8 miliardy českých korun s DPH (Wikberg 2022, s. 34). V porovnání činil obrat audioknih a e-knih na českém trhu ve stejném roce odhadem asi 435 milionů korun, tedy šestkrát méně (SČKN 2022, s. 23). Podíl streamovacích služeb ve Švédsku mezi lety 2016 a 2022 vzrostl z 8,5 % na 28,8 % z celkového obratu. Tento segment na trhu nadále roste, ale růst zpomaluje.

3.6 Knihovny

V roce 2012 byl představen zákon, který dával Kungliga biblioteket možnost shromažďovat elektronický materiál a v roce 2015 vstoupil v platnost v plném rozsahu (Kungliga biblioteket 2022d). Dnes platí povinnost povinného výtisku pro elektronický materiál, pokud je vydaný pouze v elektronické podobě. Pokud byla kniha vytištěna, povinnost zasílat e-knihu odpadá.⁸⁷ Zákon také platí jen pro profesionální nakladatele. (Kungliga biblioteket 2021, s. 7). Podle Kungliga biblioteket se za profesionální nakladatelství považují taková, jejichž činnost má „nezanedbatelný rozsah“, je vykonávána trvale a za účelem zisku. Zákon týkající se povinného výtisku pro elektronická díla se většinou nevztahuje na soukromé osoby, neziskové organizace a společnosti, které se zabývají jinou než nakladatelskou činností a poskytují elektronické materiály související s jejich výrobky. (Kungliga biblioteket, 2023)

Knihovny se momentálně řídí knihovnickým zákonem z roku 2013. Podle něj mají věnovat zvláštní pozornost osobám se zdravotním postižením, národnostním menšinám a osobám s jiným mateřským jazykem. To znamená, že musí mimo jiné nabízet literaturu v jazycích národnostních menšin Švédska, v dalších jazycích i ve zjednodušené švédštině. (Svensk biblioteksforening, nedatováno) V roce 2022 spustila Kungliga biblioteket aplikaci Bläddra, v níž se nacházejí e-knihy

⁸⁷ Výjimkou jsou orgány státní správy, které musí elektronický povinný výtisk zaslat i v případě, že dříve dokument vydala tištěně.

v minoritních jazycích – meänkieli, romštině a sámštině. Dlouhodobým cílem je, aby zahrnovala i finštinu a jidiš. (Kungliga biblioteket, 2022a)

Počet veřejných knihoven se ve Švédsku, stejně jako v Česku, od druhé poloviny 90. let snižuje. Oproti české síti knihoven má ale ta ve Švédsku velmi nízkou hustotu. Přestože je rozloha Švédska více než šestapůlkrát větší, počet knihoven je pětkrát nižší. Knihovnická síť v České republice je nicméně neobvykle hustá.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Švédsko	1187	1168	1156	1145	1132	1120	1109	1091	1080	1080
Česko	5401	5381	5360	5354	5354	5339	5317	5307	5296	5273

Tabulka 8: Vývoj počtu veřejných knihoven ve Švédsku a Česku v letech 2012–2021. (Ranemo a Mattsson 2022, s. 19 a Národní knihovna ČR, 2022)

Nízký počet knihoven v porovnání s rozlohou země Švédsko kompenzuje dopravními prostředky. Ty rozvázejí publikace a umožňují přístup k nim osobám, které nebydlí v blízkosti žádné knihovny nebo kterým v návštěvě knihovny brání například zdravotní stav. Knihovny měly v roce 2021 k dispozici 90 knižních autobusů, jednu knižní loď a 245 knižních aut či kol. (Ranemo a Mattsson 2022, s. 21)

I přes nižší počet knihoven je ve Švédsku téměř dvojnásobný počet aktivních čtenářů ve veřejných knihovnách – tedy těch, kteří si půjčí alespoň jednu knihu ročně. V Česku je to 1,1 milionu čtenářů a ve Švédsku 2,1, což je 20 % obyvatelstva. Z toho činí ženy 62 % čtenářů. V obou zemích byl počet aktivních čtenářů v letech 2016–2019 poměrně stabilní, ve Švédsku kolem 2,8 milionu, v Česku kolem 1,37 milionu. S pandemií covidu-19 se počty snížily. (Ranemo a Mattsson 2022, s. 8 a Národní knihovna ČR, 2022)

Pandemie covidu-19 negativně ovlivnila počet fyzických výpůjček ve veřejných knihovnách, i když trend snižujících se výpůjček byl zřejmý už před pandemií. Přesto se mezi lety 2019 a 2021 snížil počet výpůjček o téměř stejný počet, jako se snížil mezi lety 2012 a 2019. V Česku se počet výpůjček snižuje rychlejším tempem než ve Švédsku.

	2012	2019	2021
Švédsko	67,3	56,4	45,3
Česko	66	51,2	34,9

Tabulka 9: Srovnání počtu fyzických výpůjček ve veřejných knihovnách ve Švédsku a Česku v letech 2012–2021. (Ranemo a Mattsson 2022, s. 50 a Národní knihovna ČR, 2022)

Celkově klesá počet fyzických výpůjček ve všech typech švédských knihoven placených z veřejných prostředků (viz typy knihoven v podkapitole 2.6), a to z 74,5 milionu v roce 2016 na 58 milionů v roce 2021. Také se mírně snižuje počet fyzických médií ve fondu knihoven a zvyšuje počet e-knih. Počet elektronických výpůjček dlouhodobě pomalu stoupal, v roce 2012 přesáhl milion a v roce 2018 dva miliony. Uzavření knihoven během pandemie způsobilo velký nárůst elektronických výpůjček, který v roce 2020 přesáhl tři miliony, ale o rok později opět mírně klesl. (Ranemo a Mattsson 2022, s. 54) Půjčování e-knih však knihovny vychází draž než půjčování tištěných knih, jelikož za e-knihy musí zaplatit při každé výpůjčce. Knihovny proto omezují počet e-knih, který je možný si v daném období půjčit. Například městská knihovna ve Stockholmu dovoluje stáhnout si tři e-knihy (včetně audioknih) za týden.

3.7 Tituly a knižní žánry

3.7.1 Tituly

Přesný počet titulů vydaných ročně ve Švédsku se stále určuje velmi těžko. Opřít se můžeme, stejně jako v předchozím období, pouze o dvě statistiky – statistiku národní bibliografie Kungliga biblioteket a nakladatelskou statistiku SFF. Každá však vykazuje své vlastní problémy.

Statistika Kungliga biblioteket zahrnuje pouze knihy, které byly daný rok do národní bibliografie zaregistrovány, nikoliv ty, které daný rok opravdu vyšly. Takové knihy často knihovně chodí se zpožděním i následující roky. Dále musí být kniha určena k veřejnému šíření, aby mohla být zařazena do národní bibliografie. Složitá situace je s audioknihami – knihovna katalogizuje audioknihy na fyzických nosičích a platí, že pokud má audiokniha nejprve fyzický nosič a až později vyjde digitálně,

nemá nakladatel povinnost ji jako povinný výtisk zasílat. Momentálně také platí elektronický povinný výtisk pouze pro díla, která jsou vydána profesionálním nakladatelstvím a která jsou vydána jen elektronicky, ne v tištěné nebo analogové formě. Statistika tedy neuvádí digitální audioknihy a e-knihy. Statistika však do roku 2020 zahrnovala také disertace, které musí být v rámci elektronického povinného výtisku orgánů státní správy do Kungliga biblioteket zasílány a kterých bylo zhruba 3 000 ročně. To ovlivňovalo celkový počet publikací, počet odborné literatury i jazyků vydání, jelikož velká část disertací vycházela v angličtině. (Kungliga biblioteket 2021, s. 3–7)

Nakladatelská statistika SFF zase zahrnuje pouze *allmänlitteratur* vydanou členy svazu. Počet členů se také v průběhu let mění a s ním i data ve statistice. V roce 2012 dostala databáze Bokinfo za úkol vybudovat systém, z něhož by bylo možné čerpat data prodeje knih. V roce 2015 statistika prodeje zahrnovala asi $\frac{2}{3}$ prodeje, v roce 2018 asi $\frac{3}{4}$. Problém s touto statistikou ale spočívá v tom, že zahrnuje vše, co má přiděleno číslo ISBN. Tedy nejenom knihy, ale například i omalovánky a hračky, které obsahují publikaci s vlastním ISBN. (Warnqvist 2018, Förläggareföreningens och Bokhandlareföreningens gemensamma statistik)

Kungliga biblioteket registruje každoročně do národní bibliografie okolo 12 000 knih, od roku 2018 má počet knih lehce sestupnou tendenci.⁸⁸ V roce 2020 tvořily knihy vydané vlastním nákladem zhruba 20 %. Literatura faktu má lehce nadpoloviční zastoupení, ale podíl beletrie stoupá. (Kungliga biblioteket 2022e) Statistika SFF z roku 2021 odhadovala, že se ve Švédsku vydává přes 10 000 titulů v různých formátech a Bokinfo daný rok zaregistrovala 16 000 nových čísel ISBN. (Svenska Förläggareföreningen 2022b, s. 16) Každý formát knihy má většinou vlastní ISBN, jeden titul tak může mít přiřazených několik ISBN. Statistika SFF ukazuje, že počet titulů vydaných členskými nakladatelstvími stoupá a v roce 2021 činil přes 8 000 titulů. Nárůst se ale týká převážně digitálních publikací – členská nakladatelství vydala v roce 2021 jen o 200 tištěných titulů více než v roce 2012. Zato počet audioknih oproti roku 2012 stoupl z 423 titulů na 2 258 a počet e-knih z 1 131 na 2 205. Digitální formáty tvořily v roce 2021 55 % všech nových titulů vydaných členy SFF. (Svenska Förläggareföreningen 2022b, s. 20)

⁸⁸ Podle České národní bibliografie odhaduje SČKN, že v roce 2021 bylo v Česku vydáno 14 200 titulů a oproti roku 2012 jejich počet výrazně poklesl (SČKN 2022, s. 10).

Jelikož neexistuje žádný národní registr audioknih, nikdo neví, kolik audioknih se ve Švédsku celkově vydá, a jediným ukazatelem tak zůstává statistika SFF. Podle zprávy o trhu audioknih v České republice i zde narůstá popularita audioknih, i když se s jejich popularitou ve Švédsku zatím nemůže měřit. Nových titulů ve formátu audioknihy bylo v Česku za rok 2021 vydáno 579, což je více než triapůlkrát méně než ve stejný rok ve Švédsku. (Asociace vydavatelů audioknih 2022, s. 5)

Průměrné náklady SFF zveřejňoval jen do roku 2014. Tehdy vycházely tištěné knihy v průměrném nákladu 10 500 výtisků beletrie, 5 900 výtisků literatury pro děti a mládež a 5 300 výtisků literatury faktu (Svenska Förläggareföreningen 2015, s. 17–19).

3.7.2 Překlady do švédštiny

Podle statistiky SFF se v posledních deseti letech počet knih vydaných členy svazu, které byly přeloženy z cizího jazyka, pohybuje kolem 30–49 %. Největší podíl překladové literatury je pak mezi beletrií, kde se pohybuje mezi 56–73 %. (Svenska Förläggareföreningen 2022, s. 18–20) Jedinou další statistiku o zastoupení překladových knih v celkové produkci poskytuje Kungliga biblioteket, jež vychází z počtu knih, které jsou za daný rok zkatologizovány. Podle ní tvoří překlady do švédštiny od roku 2012 zhruba 20 % celkové produkce (Kungliga biblioteket 2017, s. 14), v roce 2020 stoupl jejich počet na 23 %. V Česku se překlady v posledních letech pohybují stabilně kolem 37 % (SČKN 2022, s. 11).

Mezi zdrojovými jazyky stále výrazně dominuje angličtina, z níž bylo v období 2015–2020 podle statistiky Kungliga biblioteket přeloženo 11 222 knih. Za ní následuje s velkým rozestupem francouzština (955), norština (870), němčina (760) a dánština (704). (Kungliga biblioteket 2021, s. 19 a Kungliga biblioteket 2018, s. 10) Stejně i mezi překlady do češtiny dominuje angličtina a za ní následují němčina, francouzština, slovenština a španělština. Překlady z angličtiny u nás mají ještě větší zastoupení než ve Švédsku, kde bylo za rok 2020 z angličtiny přeloženo 1 922 titulů, zatímco v Česku 2 947. Také se v Česku mnohem více překládá z němčiny – za rok 2020 bylo z němčiny v Česku přeloženo 760 titulů, oproti švédským 155 titulům. (SČKN 2021, s. 5)

3.7.3 Překlady ze švédštiny

Nejdůležitějšími cílovými jazyky pro překlad ze švédštiny byly v posledních deseti letech hlavně angličtina, němčina a dánština. V letech 2006–2010 tvořilo prvních deset cílových jazyků 75,9 % všech překladů ze švédštiny a toto procento v letech 2012–2021 kleslo na 66,8 %. Procentuální zastoupení angličtiny se zdvojnásobilo a ta nahradila dánštinu, která byla v minulém období na prvním místě. Procenta překladů do téměř všech ostatních jazyků klesla. Kromě nejhojněji zastoupených jazyků uvedených v tabulce byly dalšími častými cílovými jazyky španělština, estonština a čínština. Překlady do češtiny tvořily 2,3 % z celkového počtu.

Jazyk	Procentuální zastoupení	Jazyk	Procentuální zastoupení
Angličtina	14,1 %	Francouzština	4,9 %
Němčina	10,5 %	Polština	4,8 %
Dánština	9,3 %	Ruština	3,7 %
Norština	6,7 %	Nizozemština	3,3 %
Finština	6,6 %	Italština	2,9 %

Tabulka 10: Deset jazyků s největším procentuálním zastoupením v překladech knih ze švédštiny v letech 2012–2021. (Suecana extranea, nedatováno)

V exportu knih jsou dominantní detektivky a literatura pro děti a mládež. To odráží i seznam dvaceti nejpřekládanějších autorů v letech 2012–2021. V seznamu je pouze jediná spisovatelka, Selma Lagerlöfová, která je součástí švédského literárního kánonu. Sedm z uvedených spisovatelů píše literaturu pro děti a mládež, deset detektivky a zbylé dva, Backmana a Jonassona, řadí Hedberg (2019) mezi spisovatele tzv. feelgood žánru (viz následující podkapitola) (s. 21).

Spisovatel/ka	Počet přeložených titulů	Spisovatel/ka	Počet přeložených titulů
Astrid Lindgren	846	David Lagercrantz	205
Camilla Läckberg	427	Ulf Stark	183

Martin Widmark	410	Stieg Larson	171
Sven Nordqvist	403	Selma Lagerlöf	158
Lars Kepler	285	Jonas Jonasson	155
Håkan Nesser	250	Michael Hjorth	154
Henning Mankell	249	Jukka Wieslander	149
Fredrik Backman	238	Helena Bross	143
Kristina Ohlsson	232	Arne Dahl	137
Åsa Larsson	218	Rose Lagercrantz	130

Tabulka 11: Dvacet nepřekládanějších švédských autorů v letech 2012–2021. (Suecana extranea, nedatováno)

3.7.4 Žánry

Statistika prodeje knih, kterou vydává SFF a Svaz švédských knihkupců, rozděluje knihy do několika kategorií. Ty dlouhodobě nejpopulárnější, alespoň v počtu prodaných výtisků, jsou v kategorii literatura pro děti a mládež, beletrie a „deckare och spänning“ (detektivky a napětí), do které spadají detektivky, thrillery, fantasy a sci-fi. Největší podíl z celkového objemu trhu má literatura faktu.

	Podíl na objemu trhu	Podíl v počtu prodaných výtisků
Beletrie	15 %	15,8 %
Deckare och spänning	18 %	20,6 %
Literatura faktu	24,5 %	12,4 %
Literatura pro děti a mládež	15,4 %	23,8 %
Zahraniční vydání	16,4 %	13,1 %

Tabulka 12: Podíly žánrů na knižním trhu v roce 2022. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 71–74)

V posledních letech posiluje kategorie „Utländsk utgivning“ (zahraniční vydání), což jsou knihy s ISBN, které není švédské. Prodej těchto zahraničních knih

stoupá a nejvíce se prodávají skrze internetová knihkupectví. Většinu prodaných knih tvoří knihy z backlistu a prodeji naprosto dominují anglické knihy. Prodej zahraniční beletrie stoupl od roku 2020 o 300 tisíc výtisků, na čemž má pravděpodobně velký podíl tiktoková komunita Booktok. Mezi nejprodávanějšími knihami v kategorii zahraničních vydání jsou právě knihy populární na Booktoku. Zároveň se mezi nimi nenachází žádné detektivky, ale spíše romány pro ženy a young adult literatura. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 55) Každá pátá tištěná beletrie se v roce 2022 prodala v jiném jazyce než švédštině (Tamtéž, s. 73).

Zajímavé je rozdělení prodeje podle různých kanálů – v kamenných knihkupectvích se nejvíce prodává literatura pro děti a mládež a beletrie, v internetových knihkupectvích vede literatura faktu, v supermarketech literatura pro děti a mládež a ve streamovacích službách jsou nejpopulárnější detektivky. (Wikberg 2022, s. 49–55)

Detektivky, které byly ve Švédsku vždy oblíbené, také odráží stav společnosti a její vývoj. Již delší dobu se v nich objevují témata organizovaného zločinu a uprchlictví, v posledních letech jsou také aktuální témata změna klimatu, lesní požáry, pandemie, transsexualita, umělá inteligence a psychické zdraví. (Kungliga biblioteket 2022e)

Už v roce 2014 se objevovaly články o populárním žánru nazývaném feelgood, jehož popularita každoročně roste. Jeho cílem je čtenáři navodit příjemné pocity, je pro něj typické soustředění se na mezilidské vztahy, zobrazování každodenního života a šťastný konec. Příběh se často odehrává v malém městě nebo na venkově, kam se hlavní postava obvykle přestěhuje, a hlavní roli nehrají romantické, ale přátelské či sousedské vztahy. Žánru feelgood se věnovaly literární vědkyně Maria Nilsonová a Piia Posti, které o něm napsaly knihu *Speglingar av feelgood: Genre, etikett eller känsla? (Zrcadlení feelgood: žánr, nálepka nebo pocit?)*. Domnívají se, že částečným vysvětlením vzestupu žánru je „reakce na temnou populární kulturu, která je plná násilných příběhů a bezútěšných pohledů na lidstvo a která dlouho převládala. Důvodem také může být zvýšená potřeba číst knihy, které v nás v neklidné době probouzejí příjemné pocity.“⁸⁹ Žánr feelgood

⁸⁹ „en motreaktion till den mörka populärkultur med våldsamma berättelser och dystera människosyn som länge varit vanlig. Det kan också bero på ett ökat behov att läsa sådant vi mår bra av i oroliga tider.“

nehodnotí literární kritici nejlépe, podle Nilsonové a Posti možná proto, že je tak populární a proto, že jej píše převážně ženy. (Olsson 2022) Termín *feelgood* začaly používat i česká knihkupectví.

Během posledních několika let vzrostla oblíbenost kuchařek, biografií, knih o osobním rozvoji, historických románů, rodinných ság a tzv. „*mysdeckare*“. Jedná se o „útulnou detektivku“, která se odehrává na bezpečném a idylickém místě a kombinuje humor s napětím. (Kitzler Hallqvist 2022) Během pandemie vzrostl prodej knih o cestování vlakem, cestování po Švédsku, péči o zahradu, interiérovém designu a renovaci domů. (Wikberg 2022, s. 16)

3.7.5 Formáty

Od roku 2012 výrazně stoupal počet vydaných e-knih a o rok později začaly být populární streamované audioknihy. E-knihy ale kupovaly téměř výlučně jen knihovny, a i přesto, že tvořily téměř třetinu nově vydaných titulů, příjmy nakladatelství z prodeje tvořily zhruba 2 %. (Svenska Förläggareföreningen 2014, s. 3) Velký nárůst nových digitálních titulů byl způsoben v roce 2015 začátkem digitalizace backlistů a digitálnímu formátu již dominovaly streamované audioknihy (Svenska Förläggareföreningen 2016, s. 2). Od roku 2016 je vidět jasný trend přesunu formátu z tištěného na digitální, přestože z něj nakladatelům plynou nižší příjmy. Statistika prodeje knih se u streamovacích služeb, které nefungují na bázi zakoupení jednotlivých knih, počítá z počtu poslechnutí či přečtení knih. Už v roce 2017 tvořil prodej streamovacích služeb třetinu prodaných výtisků (Wikberg 2018, s. 22), v roce 2022 to bylo 65 %. Zatímco prodej tištěných či stahovatelných digitálních knih klesl mezi lety 2016 a 2022 z 29,5 milionu na 24,3 milionu, počet poslechnutí či přečtení ve streamovacích službách se zvedl z 8 na 45,3 milionu. Z toho většinu tvořily poslechy audioknih, odhadem zhruba 89 %. Podíl e-knih na objemu trhu byl v roce 2022 stále pouze 2,8 %. (Wikberg 2018, s. 22 a Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 16 a 37)

Nakladatelství často vydávají knihy zároveň tištěně i v digitálním formátu. Kromě streamovacích služeb si mohou čtenáři jednotlivé knihy zakoupit a stáhnout, ale pokud se podíváme na statistiku, v popularitě se stahovatelné knihy se streamovanými nemohou měřit. Stahovatelných e-knih bylo v roce 2021 prodáno 306 tisíc kusů, zatímco streamovaných e-knih bylo přečteno 7,3 milionu. U audioknih je rozdíl ještě vyšší. (Wikberg 2022, s. 34 a 36) Audioknihy na

fyzických nosičích se již téměř neprodávají a prodej stahovatelných audioknih v roce 2022 odpovídal odhadem 2,5 % obratu ze streamovacích služeb. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 51) Oproti tomu v Česku tvoří prodej audioknih na fyzických nosičích stále více než jednu třetinu celkového prodeje audioknih. (Asociace vydavatelů audioknih 2022, s. 3)

Podle Pera Almgrena, výkonného ředitele Natur & Kultur, si streamovací služby a tištěné knihy nekonkurují, ale doplňují se. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 46) K podobnému závěru dochází ve své studii i Tattersall Wallinová a Nolin (viz podkapitola 3.8). Počet prodaných tištěných knih se drží více méně na stálé úrovni, a i když v posledních letech mírně klesá, nejedná se o pokles jakkoliv úměrný masivnímu nárůstu streamovacích služeb. Jediný formát, který byl možná přesunem k digitálnímu formátu ovlivněn, je pocket, který je stejně jako audioknihy populárním formátem detektivek.

Počet prodaných výtisků formátu pocket se ze 7,4 milionu v roce 2016 snížil na 5,7 milionu v roce 2021, přičemž největší skok nastal během pandemie covidu-19. (Wikberg 2018, s. 24 a Wikberg 2022, s. 34) Pockety se prodávají převážně ve fyzických knihkupectvích a řetězec zaměřený pouze na pockety, Pocket Shop, má svoje pobočky na nádražích a letištích. Ke snížení prodeje tak mohla přispět karanténa a menší míra cestování. Pocketům se každopádně vždy daří během ekonomických recesí a je pravděpodobné, že jejich prodej opět stoupne v návaznosti na vysokou inflaci a drahé energie. Už v roce 2022 se zvýšil počet prodaných pocketů ve fyzických knihkupectvích o 11,1 % oproti roku 2021. (Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen 2023, s. 81)

Zisk z prodeje výtisků pocketů není vysoký a zvýšení výdajů na tisk způsobilo, že Bonnier, který vydává zhruba polovinu pocketů ve Švédsku, chtěl zrušit cenové skupiny, podle nichž se určuje cena pocketů. Od záměru nakonec ustoupil, ale na začátku roku 2023 oznámil, že zavádí nový, dražší paperbackový formát, tzv. B-formát, který by měl nahradit nynější formát *storpocket*. Má být „luxusnější“ – má mít jiné rozměry, zesílený hřbet, kvalitnější papír a klogy. Navíc oproti pocketu nebude spadat do cenových skupin, a Bonnier tak bude mít možnost většího zisku z prodaných knih. Částečným důvodem pro zavedení nového formátu je údajně i konkurence – B-formát je populární u zahraničních vydání a čtenáři si ho často vybírají, a kupují tak radši knihy v angličtině. Bonnier chce tento formát zavést i u švédských knih. (Swedenmark, 2023)

3.8 Čtenáři

Nordicom (Severské informační centrum pro výzkum médií a komunikace) pod Göteborgskou univerzitou každoročně provádí průzkum přístupu Švédů k různým typům médií a jejich využívání. Podle výzkumu v roce 2021 četlo knihy každý den 45 % dotázaných, z toho 34 % dotázaných četlo tištěné knihy, 13 % audioknihy a 7 % e-knihy (Nordicom 2022, s. 7). Nejdelší doba četby byla u posluchačů audioknih, a to průměrně hodina a 20 minut denně, doba četby tištěných knih činila průměrně 54 minut. Nejvíce času poslechu věnovaly skupiny ve věku 15–24 a 65–85 let. Audioknihy také delší dobu poslouchali lidé s nižším vzděláním či lidé žijící ve venkovských oblastech. (Tamtéž, s. 82) Audioknihy se ve venkovských oblastech poslouchaly častěji, než se četly tištěné knihy, což může být způsobeno horším přístupem ke knihkupectvím, kterých ve Švédsku není mnoho a bývají soustředěna do měst.

Největší zastoupení čtenářů bylo podle průzkumu ve skupině 9–14 let a 65–85 let. V souladu s obecnými světovými trendy ve Švédsku více čtou lidé s vyšším vzděláním, obyvatelé větších měst a ženy. (Nordicom 2022, s. 78)

Tattersall Wallinová a Nolin analyzovali data od streamovací služby Bookbeat za období duben 2017 až duben 2018. Uživatelé služby jsou lidé, kteří jsou zvyklí číst a mají o knihy zájem, proto je množství času, které věnují poslechu knih (hodina a půl denně) odlišné od průměrného času poslechu knih ve Švédsku ve stejném roce (5 minut denně). (Tattersall Wallinová a Nolin 2020, s. 478 a Nordicom 2019, s. 14) Průměrný věk uživatelů činil 38 let, 75 % z toho byly ženy. Zajímavým zjištěním byl fakt, že muži, kteří podle dlouhodobých výzkumů čtenářství obecně tráví čtením méně času, strávili poslechem knih o trochu více času než ženy. (Tattersall Wallinová a Nolin 2020, s. 479)

Další zajímavé zjištění se týkalo denní doby, kdy lidé audioknihy poslouchají. Průměrně nejvíce poslouchali knihy mezi 7–8 hodinou ranní, dále pak okolo jedné a čtvrté odpoledne. Od sedmi do čtyř služba zaznamenávala stabilní poslech, mezi pátou a devátou hodinou odpoledne nastal veliký propad a po deváté hodině večer poslech opět narostl. Dále byl poslech stabilní od pondělí do čtvrtka a přes víkend poklesl. (Tattersall Wallinová a Nolin 2020, s. 480) To znamená, že

lidé pravděpodobně nejčastěji poslouchali, když se ráno chystali do práce, při obědové pauze a cestě zpět z práce, ale také v době, kdy byli v práci či ve škole. Ve volném čase, tedy mezi pátou a devátou hodinou, se věnovali jiným aktivitám. Tattersall Wallinová a Nolin si ve své práci pokládají otázku, zda je poslech audioknih spojený spíše s poslechem při jiných činnostech, obzvláště těch, při kterých je člověk v pohybu – při domácích pracích, dojíždění či cvičení. V takovém případě by poslech audioknih nekonkuroval tištěným knihám, ale spíše poslechu hudby nebo podcastů. (Tamtéž, s. 482) Český Audioknižní průzkum s myšlenkou, že jsou audioknihy poslouchány při jiných činnostech, vždy operoval a do průzkumu každoročně zahrnuje otázku, při jaké aktivitě čtenáři audioknihy nejčastěji poslouchají. Nejvíce respondentů, a sice 21 %, při domácích pracích, 15 % při řízení automobilu, 13 % pak audioknihy poslouchalo při usínání. (Horáková 2023, s. 3) Ve studii týkající se poslechu audioknih zjistily Haveová a Stougaard Pedersenová, že čas, který účastníci dříve považovali za promarněný, například právě čas věnovaný dojíždění do práce, díky poslechu audioknih považovali za kvalitně strávený. (Tattersall Wallinová a Nolin 2020, s. 472–473)

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo popsat švédský knižní trh, a to jeho historický vývoj i současný stav. Tam, kde to bylo účelné, odkazovala práce i na situaci na českém knižním trhu, aby tak zřetelněji vystoupily vzájemné, často historicky podmíněné rozdíly. Z nich je patrné, že odlišnost obou trhů nelze přisuzovat pouze poválečnému vývoji, nýbrž také strukturám sahajícím hluboko do minulosti, které jsou pevně spojeny se specifiky daných zemí.

Švédsko bylo dlouhodobě chudou zemí s velkou rozlohou a nízkou hustotou obyvatelstva. Knižní trh byl dlouho závislý na německých tiskařích, knihvazačích i knihkupcích, kteří ve Švédsku působili, ale také na technologiích a papíru, které se z Německa dovážely. Podobně byl i český trh dlouho závislý na tom německém, zde si ale čeští a němečtí knihkupci mnohem více konkurovali. Ve Švédsku obchod s knihami nejdříve ovládali tiskaři a knihvazači, kteří o svých pravomocích neustále vyjednávali, a zatímco prodej knih v Česku byl díky regulaci ze strany panovníka v rukou knihkupců již v 17. století, ve Švédsku se tak začalo dít až od druhé poloviny 18. století pozvolným vývojem.

Už na přelomu 16. a 17. století se Švédsko přiklonilo k protestantství a cenzura se přesunula pod stát, zatímco v Česku zvítězilo katolictví, které mělo na cenzuru ještě dlouhou dobu vliv. Již na počátku 19. století Švédsko eliminovalo předběžnou cenzuru a svobodu tisku zapsalo do ústavy, v níž zůstává dodnes. Můžeme také pozorovat dřívější nástup čtenářské gramotnosti u švédského obyvatelstva, která byla už od konce 17. století velmi vysoká a nebyla závislá na povinné školní docházce. Za výuku odpovídali rodiče či sousedská komunita a stát začal do vzdělávání zasahovat mnohem později než v Česku.

Švédský trh se obecně vyvíjel v souladu s celoevropskými trendy, které se na něm však projevovaly i o několik let později než na českém trhu. Závislost na Německu, velká rozloha země se složitou a drahou dopravou, chudé obyvatelstvo i cechovní předpisy rozvoji knižního trhu ve Švédsku dlouho bránily. Trh také ovlivňovala roční období, v zimních měsících zamrzaly transportní trasy na řekách a moři a přepravu knih tak znemožňovaly. S příchodem industrializace v druhé polovině 19. století a s ní spojenou výstavbou železnice se sezónnost trhu postupně

vytratila. Skončila také závislost na Německu – nově bylo možné papír vyrábět ze dřeva, což vedlo k zřizování papíren a zrodu papírenské velmoci, kterou je Švédsko dodnes. Technologické změny spojené s industrializací švédský knižní trh zefektivnily a napomohly jeho rozvoji.

V 19. století začala vznikat první profesionální nakladatelství, a to včetně dvou nejvýznamnějších, nakladatelství Norstedts a Bonnier, jež si od druhé poloviny 19. století až dodnes udržela pozice předních nakladatelství v zemi. V tomto smyslu lze ve Švédsku oproti českým zemím sledovat vysokou míru profesní kontinuity. Zároveň byl moderní knižní trh utvářen na půdorysu soupeření těchto dvou hegemonů. Ve 40. letech 19. století vznikl důležitý Svaz švédských nakladatelů, který převzal organizaci knižního trhu a zavedl tzv. komisní systém, který v zemi fungoval až do roku 1970, kdy byl zrušen zákonem proti omezování hospodářské soutěže. Základem komisního systému byly pevné ceny knih v komisních knihkupectvích, o jejichž zřízení rozhodoval právě Svaz švédských nakladatelů. Ten měl, spolu se Svazem švédských knihkupců a Svazem švédských spisovatelů, na trhu do 70. let 20. století zásadní postavení. Pravidla obchodu vyjednávaly svazy převážně mezi sebou a stát intervenoval zřídka. Po zrušení komisního systému se vliv Svazu švédských nakladatelů zmenšil, stále pod sebou však sdružuje nejdůležitější nakladatele, prosazuje jejich zájmy a vydává statistiky o knižním trhu. Po přelomu tisíciletí se svazům podařilo prosadit 6% DPH na knihy, což pozitivně ovlivnilo jejich vydávání i prodej.

Přestože prodejní ceny knih mezi 40. lety 19. století a rokem 1970 určovali hlavně nakladatelé, švédský stát má dlouhou tradici snahy o regulaci ceny knih a podpory kvalitních levných knih. Už v polovině 18. století se snažil zavést maximální prodejní cenu za arch, a tím zabránit příliš vysoké ceně knih. Zrušení pevných cen v roce 1970 vedlo k větší komercializaci trhu, na kterém se posílil segment levných knih včetně triviálnějších žánrů. Na to stát reagoval zvýšeným úsilím o podporu produkce kvalitní literatury, čímž vznikl komplexní systém státní podpory zahrnující téměř všechny články knižního trhu. Silně podporovány jsou také knihovny, a zatímco v Česku jsou nakladatelé chápány jako konkurence a destruktivní prvek trhu, ve Švédsku se z nich skrze dotace na nákup knih a kompenzace za výpůjčky stal stabilizační článek trhu, který nakladatelům zajišťuje vysoký a pravidelný odběr.

Ve 20. století se Švédsko přerodilo v bohatou zemi a moc na knižním trhu se začala koncentrovat do velkých nakladatelských koncernů. Knižní trh nadále pozitivně ovlivňovala industrializace, která zefektivňovala a zlevňovala výrobu i přepravu knih, ale také snahy lidových hnutí o vzdělávání nižších vrstev. Činnost lidově a dělnicky orientovaných hnutí a nakladatelů ve Švédsku nikdy nebyla znevážena a vedla k silnému vnímání sociálních aspektů knižního trhu napříč společností. Tato tradice dodávala legitimitu státním intervencím, čímž se značně liší od českého knižního trhu, na němž bylo vnímání legitimacy státních regulací narušeno komunistickým režimem a v 90. letech tak byly typické snahy minimalizovat zásahy státu.

Během 2. poloviny 20. století se švédský trh vyvíjel zcela odlišně, neboť u nás fungoval centrálně plánovaný trh. Poválečné Česko se snažilo eliminovat brakovou literaturu a kolportážní romány, které vytěsňovalo z literárního pole. Ve Švédsku však měla tato literatura silnou tradici, která vedla k mohutnému prosazení moderních detektivek. Zároveň se díky ní udrželo rozštěpení trhu na vyšší a polygraficky propracovanější literaturu a nižší spotřební paperbacky, na které v 50. letech reagoval nový paperbackový formát s kvalitním obsahem, tzv. *pocketbok*. Popularita levných knih ve formě pocketboků i spotřebních paperbacků ve Švédsku později zpomalila nástup e-knih.

Švédský knižní trh si prošel krizí odbytu v 60. letech, stejně jako český trh ve 30. a 90. letech. Přestože krize nastala v jiné době a za jiných historických okolností, měla velmi podobné spouštěcí mechanismy i průběh – nadprodukcí titulů, růst výrobních nákladů a prodejních cen a nereflekтовanou proměnu čtenářské poptávky. Zdá se tedy, že tyto faktory mají určitou univerzálnost.

V roce 1970 byly s rozhodnutím o deregulaci trhu zrušeny pevné ceny knih. S nimi byl zrušen také komisní systém a trh se musel přizpůsobit novému fungování. S moderním neregulovaným trhem bylo spojeno uzavírání knihkupectví, jejich sdružování do řetězců, další monopolizace trhu a zvýšená potřeba státní podpory literatury. Míra monopolizace je ve Švédsku mnohem vyšší než v Česku, a to i přes silnou státní dotační politiku, která obvykle podporuje diverzitu trhu. Moc je soustředěna ve velkých nakladatelských koncernech, které pod sebou často sdružují i několik distribučních kanálů. Dva největší knihkupecké řetězce vlastní 65 % všech knihkupectví, kterých ve Švédsku nikdy nebylo mnoho a jejich počet stále klesá. Nízký počet knihkupectví a řídké osídlení s sebou přináší potřebu jiných způsobů

prodeje a zviditelňuje problém nákladnosti distribuce a prodeje v kamenných knihkupectvích. Nakladatelé se snaží oba tyto články obcházet, což vede ke konfliktům mezi profesemi a nutnosti státu spory urovnávat.

Po přelomu tisíciletí začaly na důležitosti nabývat audioknihy a detektivky, z nichž se stal celosvětový trend a podstatná část švédského exportu knih. Novým významným prodejním kanálem byla internetová knihkupectví, skrze něž se odhadem ve Švédsku prodává již od roku 2012 více knih než skrze kamenná knihkupectví, zatímco v Česku měla na prodeji knih ve stejném roce asi 12–15% podíl. Internetová knihkupectví mají na současném švédském knižním trhu největší podíl na prodeji knih a na druhém místě jsou nově vzniklé tzv. streamovací služby, které čtenáři za poplatek umožňují přístup k audioknihám a e-knihám. Tyto služby začaly na trh prorážet okolo roku 2015 a jejich popularita rychle rostla. Streamované audioknihy už v roce 2017 tvořily třetinu prodaných knih a v roce 2022 se vyšplhaly na 65 %. Internetová knihkupectví a streamovací služby se v posledních deseti letech staly největšími prodejními kanály, na čemž má jistě nemalý podíl právě nízký počet kamenných knihkupectví a jednoduchá dostupnost knih skrze internet, kterou tyto kanály nabízejí. Obecný celosvětový trend přesunu prodeje na internet byl patrný již před rokem 2020, pandemie covidu-19 jej však urychlila, a to jak ve Švédsku, tak v Česku. I přesto, že kamenná knihkupectví během pandemie utrpěla velké ekonomické ztráty, dosáhl celkový obrat knižního trhu za rok 2021 v obou zemích rekordní výše.

Každý národní knižní trh je do jisté míry unikátní a vychází ze specifických historických okolností. Švédský knižní trh má v dnešní době přibližně stejnou velikost jako ten český a díky globalizaci posledních dvaceti let se v mnohém podobají. Přesto jsou i nadále patrné historické vlivy, které trhy formovaly a odlišovaly. Současný švédský knižní trh je jen málo regulován ze strany profesní komunity a státu, nacházíme zde silnou dotační politiku, výraznou monopolizaci, polarizaci mezi nakladatelstvími a velkou popularitu streamovaných knih.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj sazeb DPH ve Švédsku

Tabulka 2: Deset jazyků s největším procentuálním zastoupením v překladech knih ze švédštiny v letech 2006–2010

Tabulka 3: Dvacet nejprekládanějších švédských autorů v letech 2006–2010

Tabulka 4: Počet nakladatelství podle počtu zaměstnanců v roce 2022

Tabulka 5: Podíly prodejních kanálů na trhu

Tabulka 6: Vývoj průměrných cen knih v letech 2016–2022 ve švédských korunách

Tabulka 7: Ceny knih v obchodech Adlibris, Bokus a Akademibokhandeln v únoru 2023 ve švédských a *českých korunách

Tabulka 8: Vývoj počtu veřejných knihoven ve Švédsku a Česku v letech 2012–2021

Tabulka 9: Srovnání počtu fyzických výpůjček ve veřejných knihovnách ve Švédsku a Česku v letech 2012–2021

Tabulka 10: Deset jazyků s největším procentuálním zastoupením v překladech knih ze švédštiny v letech 2012–2021

Tabulka 11: Dvacet nejprekládanějších švédských autorů v letech 2012–2021

Tabulka 12: Podíly žánrů na knižním trhu v roce 2022

Summary

The aim of this thesis was to describe the Swedish book market – its historical development and current state. The market was occasionally compared with the Czech book market in order to show the historically conditioned differences or similarities between them. It is evident that the differences cannot be attributed only to post-war developments, but also to historical structures which are firmly linked to the specificities of both countries.

Sweden has historically been a poor country spanning over a large area with a low population density, and the book market was long dependent on German printers, bookbinders, and booksellers, as well as on technologies and paper imported from Germany. These factors, along with complicated and expensive transportation system and guild regulations, all hindered the development of the book market in Sweden for a long time. The Swedish book market generally developed in line with European trends, but these trends were usually reflected a few years later than on the Czech book market.

The dependence on Germany ended in the second half of the 19th century with the advent of industrialization, which brought technological changes that made the Swedish book market more efficient and helped its development. The first professional publishers began to emerge, including the two most important ones, Norstedts and Bonnier, which have maintained their position as the country's leading publishers from the second half of the 19th century to the present day. The Association of Swedish Publishers, which was crucial to the book market, was founded in the 1840's and took over the organization of the book market by introducing the so-called commission system, which was in place until 1970. The basis of the commission system were fixed prices for books sold in commission bookstores, the establishment of which was decided by the Association of Swedish Publishers. Although the book prices in the commission system were set by publishers, the Swedish state has a long tradition of trying to regulate the price of books and to promote good quality books. The abolition of fixed prices in the 1970's led to a more commercialised market with strong cheap books segment, including

genre fiction. In response to this the state increased its efforts to promote the production of quality literature, creating a complex system of state support.

In the 20th century was Sweden transformed into a wealthy country and the power on the book market began to concentrate in the hands of publishing concerns. The market continued to be positively influenced by industrialisation, which made the production and transport of books more efficient and cheaper, but also by the efforts of popular movements to educate the lower classes. The activities of these movements as well as of labour-oriented publishers led to a strong sense of the social aspects of the book market and legitimised state interventions.

The tradition of genre fiction and colportage novels led to the popularity of modern detective fiction and at the same time perpetuated a split between expensive “quality literature” and cheap “popular literature”. As a response, a new quality paperback format, the *pocketbok*, emerged in the 1950’s. The popularity of *pocketboks* and mass market paperbacks later delayed the rise of e-books.

The fixed book prices were abolished in 1970 and the modern unregulated market was associated with the closure of bookstores, their consolidation into chains, further monopolization of the market and an increased need for state support for literature. After the turn of the millennium, audiobooks and crime novels began to gain importance, the latter becoming a worldwide trend and a substantial part of Sweden’s book export. Online bookstores emerged as a new important sales channel and it is estimated that more books have been sold through online bookstores than brick-and-mortar bookstores since 2012. Online bookstores have the largest share of book sales on the current Swedish book market, followed by the newly established so-called streaming services that allow readers to access audiobooks and e-books for a fee. These services started to break into the market around 2015 and their popularity grew rapidly, accounting currently for more than half of sold copies in Sweden. The trend of shifting sales to the internet was already evident before 2020, but was accelerated by the covid-19 pandemic. Even though brick-and-mortar bookstores suffered major economic losses during the pandemic, total book market sales in Sweden reached record levels in 2021.

Every national book market is to some extent unique and based on specific historical circumstances. The present day Swedish book market is about the same size as the Czech book market and thanks to the globalisation of the last twenty years they are similar in many ways. Yet the historical influences that have shaped and

differentiated the markets are still evident. The current Swedish book market is only slightly regulated by the professional community as well as the state, but one can see a strong state subsidy policy, significant monopolisation, polarisation between publishers and the popularity of streaming books.

Bibliografie

- Akademibokhandeln. *Låna & Läs 2022/2023* [online]. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.akademibokhandeln.se/lana-las>
- AHLINDER, Kristina, 2003. Branschstatistik under trettio år. In: *Bokbranschen i Sverige: Utvecklingen mellan 1973 och 2003* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 91-970326-5-4. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/12/Bokbranschen-i-Sverige-1973-till-2003-rapport.pdf>
- AHLINDER, Kristina, 2018. Arbetet för att sänka varuskatten på böcker. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- ARLESKÄR, Hans Erik. Historik. In: *En bok för alla* [online]. [cit. 10.1.2023]. Dostupné z: <https://enbokforalla.se/om-oss/historik/>
- Asociace vydavatelů audioknih, 2022. *Zpráva o trhu audioknih a mluveného slova v roce 2021 v České republice* [online]. [cit. 19.3.2023]. Dostupné z: <https://naposlech.cz/Naposlech/media/content/content/Zprava2021.pdf>
- BLAŽEK, Radek; JANOTOVÁ, Zuzana; POTUŽNÍKOVÁ, Eva a BASL, Josef, 2019. *Mezinárodní šetření PISA 2018: Národní zpráva* [online]. Praha: Česká školní inspekce [cit. 15.2.2023]. ISBN 978-80-88087-24-3. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD/PISA_2018_narodni_zprava.pdf
- BMF. *BMF Historia* [online]. [cit. 1.2.2023]. Dostupné z: <https://svbmf.se/bmf-historia/>
- BOHLUND, Kjell, 2012. Kris i bokbranschen?. In: *Bokmarknaden 2012*. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen a Svenska Bokhandlareföreningen. ISBN 987-91-97630-4-4
- Bokmässan. *Bokmässans historia* [online]. [cit. 25.1.2023]. Dostupné z: <https://bokmassan.se/hem/om-bokmassan/historik/bokmassans-historia/>

- Bokusgruppen. *About us* [online]. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.bokusgruppen.com/en/about-us/>
- Bonniers familjestiftelse. *Bonniers bokklubbar* [online]. [cit. 9.1.2023]. Dostupné z: <https://bonniersfamiljestiftelse.se/publication/bonniers-bokklubbar/>
- Bonnierförlagen, 2014. Pocketgrossisten får nya ägare och ny vd. In: *MyNewsdesk* [online]. 18.2.2014. [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <https://www.mynewsdesk.com/se/bonnierforlagen/pressreleases/pocketgrossisten-faar-nya-aegare-och-ny-vd-962545>
- Bonnierförlagen, 2020. *Bokklubben Svalan avvecklas* [online]. 14.1.2020. [cit. 31.10.2022]. Dostupné z: <https://www.bonnierforlagen.se/nyheter/bokklubben-svalan-avvecklas>
- Bonnierförlagen, 2021. *Prenumerationstjänsten Bookie gör det enkelt och roligt att välja bok* [online]. 2.3.2021. [cit. 5.3.2023]. Dostupné z: <https://www.bonnierforlagen.se/nyheter/nya-prenumerationstjansten-bookie-gor-det-enkelt-och-roligt-att-valja-bok/>
- Bonnierförlagen. *Bonnierförlagens historia* [online]. [cit. 9.1.2023]. Dostupné z: <https://www.bonnierforlagen.se/om-bonnierforlagen/bonnierforlagens-historia/>
- Bonnier Books. *BookBeat* [online]. [cit. 25.3.2023]. Dostupné z: <https://bonnierbooks.com/our-businesses/bookbeat/>
- Bonus Copyright Access. *Vår historia* [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.bonuscopyright.se/om-bonus/var-historia/>
- Branscholl, 2013. *Massolit Media förärvar Forma Books av ICA Gruppen* [online]. 27.11.2013. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.branscholl.se/nytt-eu-beslut-skogens-bioenergi-ar-fortsatt-100-fornybart/>
- Butikstrender, 2023. *Akademibokhandeln vill ha snabbkassor* [online]. 30.1.2023. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.butikstrender.se/akademibokhandeln-vill-ha-snabbkassor/>
- BYSTRÖM, Jonas, 2003. Bokklubbarna. In: *Bokbranschen i Sverige: Utvecklingen mellan 1973 och 2003* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 91-970326-5-4. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/12/Bokbranschen-i-Sverige-1973-till-2003-rapport.pdf>
- Copyswede. *Detta är Copyswede* [online]. [cit. 31.12.2022]. Dostupné z: <https://www.copyswede.se/om-copyswede/detta-ar-copyswede/>

- Český statistický úřad, 2022. *Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2021* [online]. 7.3.2022. [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2021>
- DAHLGREN, Sölve, 2015. KF säljer Akademibokhandeln till riskkapitalbolaget Accent. In: *Boktugg* [online]. 8.6.2015. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2015/06/08/kf-saljer-akademibokhandeln-till-riskkapitalbolaget-accent/>
- DAHLGREN, Sölve, 2017a. Bonniers köper ut Norstedts ur Månadens bok och Månpocket. In: *Boktugg* [online]. 19.1.2017. [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2017/01/19/bonniers-koper-ut-norstedts-ur-manadens-bok-och-manpocket/>
- DAHLGREN, Sölve, 2017b. Natur & Kultur köper Digilär i satsning på digitala läromedel. In: *Boktugg* [online]. 26.9.2017. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2017/09/26/natur-kultur-koper-digilar-satsning-pa-digitala-laromedel/>
- DAHLGREN, Sölve, 2019a. Bokhandelsdöden: 102 färre butiker i Sverige på tio år. In: *Boktugg* [online]. 11.6.2019. [cit. 10.2.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2019/06/11/bokhandelsdoden-102-farre-butiker-i-sverige-pa-tio-ar/>
- DAHLGREN, Sölve, 2019b. Idag sänks eboksmomsen i Sverige och flera andra länder. In: *Boktugg* [online]. 1.7.2019. [cit. 19.2.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2019/07/01/idag-sanks-eboksmomsen-i-sverige-och-flera-andra-lander/>
- DAHLGREN, Sölve, 2019c. Sveriges 50 största bokförlag 2019. In: *Boktugg* [online]. 13.12.2019. [cit. 15.2.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2019/12/13/sveriges-50-storsta-bokforlag/>
- DAHLGREN, Sölve, 2020a. Bekräftat: Adlibris lägger ner egenutgivartjänsten Type & Tell ester fem år. In: *Boktugg* [online]. 3.9.2020. [cit. 25.3.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2020/09/03/uppgifter-idag-adlibris-lagger-ner-egenutgivartjansten-type-tell-efter-fem-ar/>
- DAHLGREN, Sölve, 2020b. Ännu mer krisstöd till företag och föreningar i bokbranschen – tar del av 440 Mkr. In: *Boktugg* [online]. 10.12.2020. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2020/12/10/annu-mer-krisstod-till-foretag-och-foreningar-i-bokbranschen-tar-del-av-440-mkr/>

- Den stora läsutmaningen. *Om Den stora läsutmaningen* [online]. [cit. 15.2.2023].
Dostupné z: <https://denstoralasutmaningen.se/om/om-oss>
- Evropská komise, 2021. *VAT rates applied in the Member States of the European Union: Situation at 1st January 2021* [online]. [cit. 24.1.2023]. Dostupné z: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2021-06/vat_rates_en.pdf
- FORSLUND, John Erik. Historia In: *Sveriges författarförbund* [online]. [cit. 30.12.2022]. Dostupné z: <https://forfattarforbundet.se/om-oss/forfattarforbundets-historia/>
- Förlagssystem, 2019. *Kommissionen* [online]. [cit. 9.4.2023]. Dostupné z: https://www.forlagssystem.se/media/1364/kommission_20190515.pdf
- FURULAND, Gunnel, 2018. Billigbokens förändringar 1940-2017 från folkböcker till pocketserier. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- GEDIN, Per, 1977. *Literature in the Marketplace*. First published in Great Britain. Translated by George Bisset. London: Farber and Farber Limited. ISBN 0-571-11053-3.
- GRAHN, Olof, 2007. *Kartläggning och förslag: till en mer effektiv försäljningsprocess mellan förlag och bokhandel* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 7.3.2023]. ISBN 978-91-976255-1-7. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/01/Kartlaggning-och-forslag-till-en-mer-effektiv-forsaljningsprocess.pdf>
- HEDBERG, Andreas, 2019. *Svensk litteraturs spridning i världen* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 20.3.2023]. ISBN 978-91-985733-1-2. Dostupné z: https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/03/svensk_litteraturs_spridning_i_varlden_webb_0.pdf
- HEDEMARK, Åse a BÖRJESON, Lisa, 2014. Att använda en plan – fenomenet biblioteksplaner och begreppet användning problematiserat. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* [online]. 17(1), 93–113 [cit. 20.2.2023]. ISSN 2000-8325. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN2000-8325-2014-01-06>
- HEILBRON, Johan, 1999. Towards a Sociology of Translation: Book Translations as a Cultural World System. *European Journal of Social Theory* [online]. 2(4),

- s. 429-444 [cit. 20.3.2023]. ISSN 1368-4310. DOI: <https://doi.org/10.1177/136843199002004002>
- HERMANSSON, C.-H., 1975. *Mot. 1368 av herr Hermansson m. fl. Om läromedelsproduktionen* [online]. [cit. 16.3. 2023]. Dostupné z: <https://data.riksdagen.se/fil/700FBD77-4ED3-43FE-A9D5-23250797D25C>
- HORÁKOVÁ, Kateřina, 2023. *Velký audioknižní průzkum 2022* [online]. [cit. 19.3.2023]. Dostupné z: <https://naposlech.cz/Naposlech/media/content/content/Audioknizni-pruzkum-2022-prehled-cs.pdf>
- IT-Pedagogen, 2021. *Dagens läromedelsmarknad* [online]. 20.1.2021. [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://it-pedagogen.se/dagens-laromedelsmarknad/>
- JOHANSSON, Egil, 2009. The History of Literacy in Sweden. In: GRAFF, Harvey J.; MACKINNON, Alison; SANDIN, Bengt a WINCHESTER, Ian. *Understanding Literacy in its Historical Contexts* [online]. Lund: Nordic Academic Press, s. 28–59 [cit. 20.2.2023]. ISBN: 978-91-85509-07-2. Dostupné z: <https://www.bokus.com/newsletters/Pdf/9789185509072.pdf>
- JOHNSON, Anders. Konkurrenslagstiftning. In: *Handelns historia* [online]. [cit. 23.11.2022]. Dostupné z: <http://www.handelnshistoria.se/historien/handelns-lagstiftning/konkurrenslagstiftning/>
- KÄLLÉN, Matilda, 2023. Nextory har anmält Storytel till Konkurrensverket. In: *Dagens Nyheter* [online]. 25.1.2023. [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <https://www.dn.se/kultur/nextory-har-anmalt-storytel-till-konkurrensverket/>
- KITZLER HALLQVIST, Isabel, 2022. Så påverkar pandemin litteraturen. In: *Svt nyheter* [online]. 16.2.2022. [cit. 22.2.2023]. Dostupné z: <https://www.svt.se/kultur/pandemi-gangkriminalitet-och-verklighetsflykt-har-ar-varens-storsta-boktrender>
- Kulturrådet. *Beviljat distributionsstöd* [online]. [cit. 23.3.2023]. Dostupné z: <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/litteraturstod/beviljade-distributionsstod/>
- Kulturrådet. *Litteraturstöd* [online]. [cit. 13.2.2023]. Dostupné z: <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/litteraturstod/>
- Kungl. Vetenskapsakademien. *Akademiens historia* [online]. [cit. 25.3.2023]. Dostupné z: <https://www.kva.se/om-oss/akademiens-historia/>

- Kungliga biblioteket, 2017. *Nationalbibliografin i siffror 2016* [online]. Stockholm: Kungliga biblioteket [cit. 20.2.2023]. ISSN: 2002-5971. Dostupné z: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-640>
- Kungliga biblioteket, 2018. *Nationalbibliografin i siffror 2017* [online]. Stockholm: Kungliga biblioteket [cit. 20.2.2023]. ISSN: 2002-5971. Dostupné z: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-45>
- Kungliga biblioteket, 2021. *Nationalbibliografin i siffror 2020* [online]. Stockholm: Kungliga biblioteket [cit. 20.2.2023]. ISSN: 2002-5971. Dostupné z: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-87>
- Kungliga biblioteket, 2022a. *Bläddra – e-böcker på nationella minoritetsspråk* [online]. 23.9.2022 [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.kb.se/bladdra>
- Kungliga biblioteket, 2022b. *Historik* [online]. 13.12.2022 [cit. 29.12.2022]. Dostupné z: <https://www.kb.se/om-oss/historik.html>
- Kungliga biblioteket, 2022c. *Offentligt finansierade bibliotek* [online]. 28.10.2022 [cit. 29.12.2022]. Dostupné z: <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/offentligt-finansierade-bibliotek.html>
- Kungliga biblioteket, 2022d. *Pliktleverans* [online]. 20.6.2022 [cit. 29.12.2022]. Dostupné z: <https://www.kb.se/insamling-och-pliktleverans/sa-samlar-vi-in/pliktleverans.html>
- Kungliga biblioteket, 2022e. *Utgivningspuls 2022* [online]. 7.12.2022 [cit. 22.2.2023]. Dostupné z: <https://www.kb.se/om-oss/det-har-gor-vi/nationalbibliografin/utgivningspuls-2022.html>
- Kungliga biblioteket, 2023. *E-plikt för enskilda aktörer* [online]. 20.1.2023 [cit. 9.4.2023]. Dostupné z: <https://www.kb.se/insamling-och-pliktleverans/e-plikt---steg-for-steg/e-plikt-for-enskilda-aktorer.html>
- LAXGÅRD, Kalle, 2018. Overdrive vinner upphandling om e-litteratur på Svenska bibliotek. In: *Svensk Bokhandel* [online]. 26.6.2018. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.svb.se/nyheter/overdrive-vinner-upphandling-om-e-litteratur-pa-svenska-bibliotek>
- LAXGÅRD, Kalle, 2020. Bokinfo lanserar tjänst för digitala böcker. In: *Svensk Bokhandel* [online]. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.svb.se/nyheter/bokinfo-lanserar-tjanst-digitala-bocker>

- LAXGÅRD, Kalle, 2021. HarperCollins flyttar lagret. In: *Svensk Bokhandel* [online]. 4.2.2021. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
<https://www.svb.se/nyheter/harpercollins-flyttar-lagret>
- LAXGÅRD, Kalle, 2022. Inga slopande prisgrupper – men ny höjning. In: *Svensk Bokhandel* [online]. 9.6.2022. [cit. 13.1.2023]. Dostupné z:
<https://www.svb.se/nyheter/inga-slopade-prisgrupper-men-ny-hojning>
- Läromedelsförfattarna. *Om oss* [online]. [cit. 31.12.2022]. Dostupné z:
<https://www.laromedelsforfattarna.se/om-oss/>
- Läsrorelsen. *Läslov* [online]. [cit. 15.2.2023]. Dostupné z:
<https://www.lasrorelsen.nu/projekt/pagaende-projekt/laslov/>
- LUNDBERG, Rebecca, 2015. Natur & Kultur köper Weyler förlag. In: *Svt nyheter* [online]. 16.11.2015. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
<https://www.svt.se/kultur/bok/natur-och-kultur-koper-weylers-forlag>
- MÄÄTTÄ, Jerry, 2018. Prisade vare böckerna!. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z:
<https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- Ministerstvo kultury. *Podpora vydávání knih* [online]. [cit. 23.3.2023]. Dostupné z:
<https://www.mkcr.cz/podpora-vydavani-knih-cs-1953>
- Nationalencyklopedin. *Utbildnings- och kulturdepartementet* [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/utbildnings-och-kulturdepartementet>
- Natur & Kultur. *Priser* [online]. [cit. 28.3.2023]. Dostupné z:
<https://www.nok.se/priser-stipendier-stod/priser/>
- Natur & Kultur, 2022. *Årsrapport 2021: pristagare, stipendiater, samarbeten* [online]. Stockholm. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
https://www.nok.se/globalassets/stiftelse/arsredovisning/arsrapport-iv-2021_www.pdf
- Národní knihovna ČR, 2022. *Přehled vybraných ukazatelů některých sítí knihoven v ČR (od r. 1993)* [online]. 19.9.2022 [cit. 20.2.2023]. Dostupné z:
https://ipk.nkp.cz/statistika-pruzkumy-dokumenty/statistiky/prehled-vybranych-ukazatelu-nekterych-siti-knihoven-v-cr-od-r.-1993#VK93_2001

- Nextory. *Vår historia* [online]. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://nextory.com/se/about>
- Nordicom, 2019. *Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2018* [online]. Göteborg. [cit. 26.2.2023]. ISBN 978-91-88855-13-8. Dostupné z: <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1534654&dswid=-4175>
- Nordicom, 2022. *Mediebarometern 2021* [online]. Göteborg, 18.5.2022. [cit. 26.2.2023] ISBN 978-91-88855-62-6. DOI: <https://doi.org/10.48335/9789188855626>
- Nordisk Familjebok: konversationslexikon och realencyklopedi, Sjuttonde bandet, V—Väring*, 1893 [online]. Stockholm: Gernandts boktryckeri-aktiebolag [cit. 25.3.2023]. Dostupné z: <http://runeberg.org/nfaq/>
- Nordstedts Juridik, 2020. *Historie om Norstedts Juridik* [online]. 12.11.2020. [cit. 16.3.2023]. Dostupné z: <https://www.nj.se/nyheter/historienomnorstedtsjuridik>
- OLSSON, Anders, 2022. Feelgood-böcker alltmer populära i oroliga tider. In: *Linnéuniversitetet* [online]. 15.6.2022. 19.1.2023 [cit. 22.2.2023]. Dostupné z: <https://lnu.se/mot-linneuniversitetet/aktuellt/nyheter/2022/feelgood-bocker-alltmer-populara-i-oroliga-tider/>
- OLSSON, Leif, 2018. Den svenska bokhandelns struktur 1943–2017. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- PATERSON, Jennifer, 2015. Natur & Kultur tar över Atlantis. In: *Svt nyheter* [online]. 21.12.2015. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.svt.se/kultur/bok/natur-och-kultur-tar-over-atlantis>
- PERFEKT, Sarah, 2016. Hundratals fejkade konton ger böcker toppbetyg på Boktipset.se – och Adlibris. In: *Boktugg* [online]. 3.5.2016. [cit.2.3.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2016/05/03/bluffkonton-ger-bocker-toppbetyg-pa-boktipset-se-och-adlibris/>
- Piratförlaget. *Lilla Piratförlaget* [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.piratforlaget.se/forlaget/lilla-piratforlaget/>
- Pocketförlaget, Norstedts in i Pocketförlaget, 2010. In: *MyNewsdesk* [online]. 10.5.2010. [cit. 12.1.2023]. Dostupné z:

<https://www.mynewsdesk.com/se/pocketfoerlaget/pressreleases/norstedts-in-i-pocketfoerlaget-407046>

Pocketgrossisten. *Om oss* [online]. [cit. 18.1.2023]. Dostupné z: <https://www.pocketgrossisten.se/om-oss/>

RANEMO, Cecilia a MATTSSON, Angelina, 2022. *Bibliotek 2021: offentligt finansierade bibliotek* [online]. Stockholm: Kungliga biblioteket [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-666>

Redakce Deníku, 2018. Dvacet let od první čtečky e-knih. Klasické papírové ale pry' nevytlačí nikdy. In: *Deník* [online]. 25.7.2018. [cit. 31.1.2023]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/ekonomika/dvacet-let-od-prvni-ctecky-e-knih-klasickou-papirovou-pry-nevytlaci-nikdy-20180725.html>

Riksarkivet. *Kulturdepartementet* [online]. 24.4.2012 [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://sok.riksarkivet.se/arkiv/BdCT9xzjZYDTMQxF2DD5W>

RÖNSTRÖM, Thomas. Branschstöd med kulturpolitiska förtecken. In: *Bokbranschen i Sverige: Utvecklingen mellan 1973 och 2003* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 91-970326-5-4. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/12/Bokbranschen-i-Sverige-1973-till-2003-rapport.pdf>

Sanoma Learning. *Sanoma Utbildning* [online]. [cit. 8.2.2023]. Dostupné z: <https://www.sanomalearning.com/en/who-we-are/our-learning-companies/sanoma-utbildning/>

SČKN, 2020. *Zpráva o českém knižním trhu 2019/2020* [online]. Praha: Svaz českých knihkupců a nakladatelů [cit. 19.2.2023]. ISBN 987-80-907020-6-6. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/document/download/f7f483488aef3dd5901034a968b8e359/>

SČKN, 2021. *Zpráva o českém knižním trhu 2020/2021* [online]. Praha: Svaz českých knihkupců a nakladatelů [cit. 27.2.2023]. ISBN 978-80-907020-9-7. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/document/download/7b546bce030538ad07f5315ebd26ea32/>

SČKN, 2022. *Zpráva o českém knižním trhu 2021/2022* [online]. Praha: Svaz českých knihkupců a nakladatelů [cit. 19.2.2023]. ISBN 987-80-90-8778-1-8.

Dostupné z:

<https://www.sckn.cz/document/download/e898e6204b1fd3f95525a1bab838ba19/>

SCHÜCK, Henrik, 1923a. *Den svenska förlagsbokhandelns historia: Förra delen* [online]. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <http://runeberg.org/forlag/1/>

SCHÜCK, Henrik, 1923b. *Den svenska förlagsbokhandelns historia: Senare delen* [online]. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <http://runeberg.org/forlag/2/>

SJÖGREN, P. Jonas, 2003a. Från branschavtal till fri marknad. In: *Bokbranschen i Sverige: Utvecklingen mellan 1973 och 2003* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 91-970326-5-4. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/12/Bokbranschen-i-Sverige-1973-till-2003-rapport.pdf>

SJÖGREN, P. Jonas, 2006. Den svenska bokhandelsmarknaden. In: *Den svenska bokhandeln: En analys* [online]. Stockholm: Bokbranschens Finansieringsinstitut [cit. 17.1.2023]. ISBN 978-91-631-8886-2. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/12/Den-svenska-bokhandeln.pdf>

SJÖGREN, Jonas P. a HEHRNE, Jonas, 2003. Förlagsbranschens utveckling. In: *Bokbranschen i Sverige: Utvecklingen mellan 1973 och 2003* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 91-970326-5-4. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/12/Bokbranschen-i-Sverige-1973-till-2003-rapport.pdf>

Skolverket, 2019. *Pisa 2018: 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap* [online]. Stockholm: Skolverket [cit. 15.2.2023]. Rapporter, 487. ISSN: 1103-2421. Dostupné z: <https://www.skolverket.se/download/18.75bdbbb116e7434ebf8595/1575624399449/pdf5347.pdf>

SOU 1974:5. *Boken: Litteraturutredningens huvudbetänkande* [online]. Stockholm: Statens offentliga utredningar [cit. 18.1.2023]. Dostupné z: <https://lagen.nu/sou/1974:5#PS1>

SOU 2012:65. *Läsandets kultur* [online]. Stockholm: Statens offentliga utredningar. 27.4.2012. 2.4.2015 [cit. 11.1.2023]. Dostupné z:

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2012/09/sou-201265/>

SOU 2021:70. Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap [online]. Stockholm: Statens offentliga utredningar [cit. 21.1.2023]. Dostupné z: <https://www.regeringen.se/contentassets/e13e110fdc30401f9bf4a6ee8fa160a7/la-romedelsutredningen--bockernas-betydelse-och-elevernas-tillgang-till-kunskap-sou-202170/>

SÖDERLUND, Petra, 2018. Mellan bokstäverna och siffrorna. In: SVEDJEDAL, Johan. *Litterära prisbelöningar – en viktigt inkomstkälla*. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen. ISBN 978-91-27-17073-5

Statistikmyndigheten, 2015. *Urbanisering – från land till stad* [online]. 3.3.2015. [cit. 15.3.2023]. Dostupné z: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/>

Statistikmyndigheten, 2022a. *Antal arbetsställen fördelat på bransch (SNI2007) och storleksklass* [online]. [cit. 7.2.2023]. Dostupné z: https://www.scb.se/contentassets/5a2f688bbde24708b969634283d32131/2022-12-07/1_ae_fordelat_pa_5-siffer_sni_och_storlek_2022.xlsx

Statistikmyndigheten, 2022b. *Medellöner i Sverige* [online]. 21.6.2022 [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/medelloner-i-sverige/>

STEINER, Ann, 2012. Läsarnas marknad, marknadens läsare: Reflektioner över litteraturens materiella villkor. In: SOU 2012:10. *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* [online]. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 8.3.2012 [cit. 4.1.2023]. Dostupné z: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2012/03/sou-201210/>

STEINER, Ann, 2016. Bokhandelsdrömmar: Ideal och verklighet i svensk bokhandel. In: *Spänning och nyfikenhet: Festskrift till Johan Svedjedal* [online]. Möklinta: Gidlund, s. 444–456 [cit. 20.2.2023] ISBN 9789178449606. Dostupné z: https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/18481340/SpanningNyfikenhet_Ann_Steiner.pdf

- STEINER, Ann, 2017. The Modern Swedish Book Business, 1800–2000. In: *Oxford Research Encyclopedia of Literature* [online]. Oxford: Oxford University Press [cit. 20.8.2022]. DOI:
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190201098.013.270>
- STEINER, Ann, 2018. En (o)lönsam affär: förlag och bokutgivare. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z:
<https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- STEINER, Ann, 2020. Swedish Book Market Webinar. In: *Youtube* [online]. 14.10.2020. [cit. 15.3.2023]. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=SsIktG-yXE0>. Kanál uživatel Statens Kulturråd
- StjärnDistribution. *Våra avtal* [online]. [cit. 9.4.2023]. Dostupné z:
<https://bokdist.se/vara-avtal/>
- Storytel, 2015. *Massolit Media AB (publ)s förärv av Storytel AG fullföljs* [online]. 14.8.2015. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
<https://investors.storytel.com/sv/massolit-media-ab-publs-forvarv-av-storytel-ag-fullfoljs/>
- Storytel, 2018. *Storytel launching its own e-reader* [online]. 15.5.2018. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://investors.storytel.com/en/storytel-launching-its-own-e-reader/>
- Storytel, 2022a. *Storytel completes acquisition of streaming service Audiobooks.com* [online]. 7.1.2022. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
<https://investors.storytel.com/en/storytel-completes-acquisition-of-streaming-service-audiobooks-com/>
- Storytel, 2022b. *Storytel pauses its Russian operations until further notice* [online]. 4.3.2022. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
<https://investors.storytel.com/en/storytel-pauses-its-russian-operations-until-further-notice/>
- Storytel, 2023. *Storytels streamingintäkter för Q4 och helåret 2022 i linje med prognos* [online]. 9.1.2023. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z:
<https://investors.storytel.com/sv/storytels-streamingintakter-for-q4-och-helaret-2022-i-linje-med-prognos/>

- STRÖMBERG, Niklas, 2013. Storytel köper Storyside. In: *Svensk Bokhandel* [online]. 31.5.2013. [cit. 29.3.2023]. Dostupné z: <https://www.svb.se/nyheter/storytel-koper-storyside>
- STRÖMBERG, Niklas, 2016. Storytel köper Norstedts. In: *Svensk Bokhandel* [online]. 22.6.2016. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://www.svb.se/nyheter/storytel-koper-norstedts>
- Studentlitteratur. *Historia* [online]. [cit. 8.2.2023]. Dostupné z: <https://www.studentlitteratur.se/om-oss/historia/>
- Suecana extranea [online databáze]. Stockholm: Kungliga biblioteket. [cit. 22.2.2023]. Dostupné z: http://libris.kb.se/form_extended.jsp?f=suec
- SUNDIN, Staffan, 2012. Ökad integration och koncentration: Den svenska bokmarknaden i förändring. In: SOU 2012:10. *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* [online]. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 8.3.2012 [cit. 30.12.2022]. Dostupné z: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2012/03/sou-201210/>
- SVEDJEDAL, Johan, 1993. *Bokens samhälle: Svenska Bokförläggareföreningen och svensk bokmarknad 1887–1943*. Stockholm: Svenska Bokförläggareföreningen. ISBN 91-970326-3-8
- SVEDJEDAL, Johan, 2012. Svensk skönlitteratur i världsperspektiv. In: SOU 2012:10. *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* [online]. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 8.3.2012 [cit. 29.1.2023]. Dostupné z: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2012/03/sou-201210/>
- SVEDJEDAL, Johan, 2018a. Från A-bokhandel till e-böcker. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- SVEDJEDAL, Johan, 2018b. När bokpriserna blev fria. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- SVEDJEDAL, Johan, 2018c. Hundraåringen som klev ut genom kriget och förnyades. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm:

- Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5.
Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>
- Svensk Bokhandel, 2005. Storpocket är en lågprisbok – inte en pocket [online].
10.3.2005. [cit. 2.3.2023]. Dostupné z: <https://www.svb.se/nyheter/storpocket-ar-en-lagprisbok-inte-en-pocket>
- Svensk Bokhandel, 2006. Tema bokklubbar: En miljon låter bokklubben välja [online].
9.3.2006. [cit. 9.1.2023]. Dostupné z: <https://www.svb.se/nyheter/tema-bokklubbar-en-miljon-later-bokklubben-valja>
- Svensk biblioteksforening. Fakta om bibliotek [online]. [cit. 29.12.2022]. Dostupné z: <https://www.biblioteksforeningen.se/fakta-om-bibliotek/?fbclid=IwAR3iq-ovwHt4KrzwNU3ygiEsJhpe8pdjkBjIskEM1k3JMUGGUdgJ91hkKqI>
- Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen, 2023. *Bokförsäljningsstatistiken 2022: ...och utvecklingen de senaste fem åren (2018–2022)* [online]. Stockholm [cit. 19.2.2023]. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2023/02/Bokforsaljningsstatistiken-2022.pdf>
- Svenska Förläggareföreningen, 2012. *Branschstatistik 2011* [online]. Stockholm [cit. 15.2.2023] ISBN 987-91-976730-3-7. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/forlagsstatistik-2011.pdf>
- Svenska Förläggareföreningen, 2014. *Branschstatistik 2013* [online]. Stockholm [cit. 24.2.2023] ISBN 978-91-981481-0-7. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/forlagsstatistik-2013.pdf>
- Svenska Förläggareföreningen, 2016. *Förlagsstatistik 2015* [online]. Stockholm [cit. 24.2.2023]. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/forlagsstatistik-2015.pdf>
- Svenska Förläggareföreningen, 2021. *Tidningen Svensk Bokhandel får nya ägare* [online]. 20.4.2021. [cit. 15.1.2023]. Dostupné z: <https://forlaggare.se/nyheter/tidningen-svensk-bokhandel-far-nya-agare/>
- Svenska Förläggareföreningen, 2022a. *Förlagsstatistik 2021* [online]. [cit. 15.1.2023]. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/forlagsstatistik-2021.pdf>
- Svenska Förläggareföreningen, 2022b. *Verksamhetsberättelse 2021* [online]. [cit. 7.2.2023]. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/forlagsstatistik-2021.pdf>

- content/uploads/2022/05/Verksamhetsberattelse-2021_Svenska-
Forlaggareforeningen.pdf
- Svenska Förläggareföreningen. *Om Förläggareföreningen* [online]. [cit. 16.1.2023]
Dostupné z: <https://forlaggare.se/om-forlaggareforeningen/>
- SVENSSON, Ingrid, 2018. *Kungliga biblioteket i ord och bild* [online]. Stockholm:
Kungliga biblioteket [cit. 15.1.2023]. ISBN 978-91-7000-360-8. Dostupné z:
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-22>
- Sveriges Författarförbund [online]. [cit. 30.12.2022]. Dostupné z:
<https://forfattarforbundet.se/>
- Sveriges författarfond. *Särskild biblioteksersättning* [online]. [cit. 22.1.2023].
Dostupné z: https://www.svff.se/html/Meny1_4.html
- Sveriges författarfond. *Individuell biblioteksersättning* [online]. [cit. 13.2.2023].
Dostupné z: https://www.svff.se/html/Meny1_1.html
- Sveriges riksdag, 1964. *Andra lagutskottets utlåtande nr 59 år 1964*. [online].
27.10.1964 [cit. 23.11.2022]. Dostupné z:
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/utlatande/andra-lagutskottets-utlatande-nr-59-ar-1964_ep1112u59
- SWEDENMARK, Elin, 2023. Pocketboken – billigt format på utdöende? [online].
In: *Boktugg*. 6.2.2023. [cit. 26.2.2023]. Dostupné z:
<https://www.boktugg.se/2023/02/06/pocketboken-billigt-format-pa-utdoende/>
- ŠIMEČEK, Zdeněk, TRÁVNÍČEK, Jiří, 2015. *Knihy kupovati---: dějiny knižního
trhu v českých zemích*. Praha: Academia. Historie. ISBN 978-80-200-2404-6
- TALLMO, Karl-Erik. Swedish Regulation of Printers 1752. In: *The History of
Copyright: A Critical Overview With Source Texts in Five Languages* [online].
[cit. 11.10.2022]. Dostupné z:
http://www.copyrighthistory.com/swe_bok1752.html
- TATTERSALL WALLIN, Elisa a NOLIN, Jan, 2020. Time to read: Exploring the
timespaces of subscription-based audiobooks. *New Media & Society* [online].
22(3). 470–488 [cit. 26.2.2023]. ISSN: 1461-7315. DOI:
<https://doi.org/10.1177/14614448198646>
- THOMAS, Barbro, 2010. Swedish libraries: An overview. *IFLA Journal*, 36(2),
111–130 [cit. 22.2.2023]. DOI: <https://doi.org/10.1177/0340035210369749>
- Tidsam. *Vår verksamhet* [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z:
<https://www.tidsam.se/om-tidsam/var-verksamhet/>

- TikTok, 2023a. *#booktok* [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.tiktok.com/tag/booktok>
- TikTok, 2023b. *#bokstället* [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.tiktok.com/tag/bokstället>
- TikTok, 2023c. *#svenskabooktok* [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.tiktok.com/tag/svenskabooktok>
- TikTok, 2023d. *#swedishbooktok* [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.tiktok.com/tag/swedishbooktok>
- Ugglan Bokhandel. *Handplockade favoriter i årets Läslustan!* [online]. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://www.ugglanbokhandel.se/laslustan/>
- Úmluva č. 401/1921 Sb., bernská o ochraně děl literárních a uměleckých, revidovaná v Berlíně dne 13. listopadu 1908. In: *Wolters Kluwer, ASPI* [online]. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/2682/1/2/umluva-c-401-1921-sb-bernska-o-ochrane-del-literarnich-a-umeleckych-revidovana-v-berline-dne-13-listopadu-1908>
- Verbum, 2023. Verbum förärvar Votum Media AB. In: *PressMachine* [online]. 9.2.2023. [cit. 27.3.2023]. Dostupné z: <https://press.newsmachine.com/pressrelease/view/verbum-forvarvar-votum-media-38439>
- Von Friesen, Anna, 2021. Bokmässan 2021 blir ett hybridevent – både fysiskt och digitalt. In: *Boktugg* [online]. 25.2.2021. [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2021/02/25/bokmassan-2021-blir-ett-hybridevent-bade-fysiskt-och-digitalt/>
- Von Friesen, Anna, 2022. Bokus och TikTok skapar gemensam hashtag för att sprida läsglädje [online]. In: *Boktugg*. 17.6.2022. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2022/06/17/bokus-och-tiktok-skapar-gemensam-hashtag-for-att-sprida-lasgladje/>
- VŠETEČKOVÁ, Andrea, 2020. *Obráz a proměny společenské kritiky ve vybraných dilech švédské detektivky*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.
- WARNQVIST, Åsa, 2012. Dragonball, LaseMaja och Twillight: Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 2001-2010. In: SOU 2012:10. *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi* [online]. Stockholm:

Statens offentliga utredningar, 8.3.2012 [cit. 30.1.2023]. Dostupné z: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2012/03/sou-201210/>

WARNQVIST, Åsa, 2018. Hur många böcker publiceras och säljs i Sverige?: Statistikproblemet. In: SVEDJEDAL, Johan. *Böckernas tid* [online]. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen [cit. 27.3.2023]. ISBN 978-91-27-17073-5. Dostupné z: <https://biblioteket.stockholm.se/titel/1171022#>

WICHMAN, Sophie, 2021. Amazon i Sverige: Inget stort genomslag första halvåret. In: *Boktugg* [online]. 10.4.2021. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.boktugg.se/2021/04/10/amazon-i-sverige-inget-stort-genomslag-forsta-halvaret/>

WIKBERG, Erik, 2018. *Boken 2018 – marknaden, trender och analyser* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 19.2.2023]. ISBN 978-91-983442-4-0. Dostupné z: https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/bokforsaljningsstatistiken-2017-boken_2018.pdf

WIKBERG, Erik, 2019. *Bokförsäljningsstatistiken helåret 2018* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 19.2.2023]. ISBN 978-91-983442-8-8. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/bokforsaljningsstatistiken-2018-helar.pdf>

WIKBERG, Erik, 2020. *Bokförsäljningsstatistiken helåret 2019* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 19.2.2023]. ISBN 978-91-985733-4-1. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/bokforsaljningsstatistiken-2019-helar.pdf>

WIKBERG, Erik, 2021. *Bokförsäljningsstatistiken helåret 2020* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 19.2.2023]. Dostupné z: <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/bokforsaljningsstatistiken-2020-helar.pdf>

WIKBERG, Erik, 2022. *Bokförsäljningsstatistiken helåret 2021* [online]. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen a Svenska Förläggareföreningen [cit. 19.2.2023]. ISBN 978-91-985733-8-1. Dostupné z:

<https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/09/bokforsaljningsstatistiken-2021-helar.pdf>

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) - znění od 1. 1. 2024.

In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121#f2022409>

Anotace

Jméno a příjmení autora: **Bc. Eliška Balíková**

Název katedry a fakulty: **Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta**

Název diplomové práce: **Švédský knižní trh – historie a současnost**

Jméno vedoucího diplomové práce: **Mgr. Lenka Pořízková, Ph.D.**

Počet znaků: **203 491**

Počet příloh: **0**

Počet titulů použité literatury: **152**

Anotace

Tato diplomová práce popisuje historický vývoj a současný stav švédského knižního trhu. Práce je rozdělena na tři časová období, a to na období od vynálezu knihtisku na konci 15. století do roku 1970, dále na období mezi lety 1970 a 2012, a nakonec popisuje poslední dekádu, tedy období mezi lety 2012 a 2022. Práce se soustředí na konkrétní články knižního trhu, a to převážně na nakladatele a knihkupce, kteří měli důležitý podíl na organizaci a fungování švédského knižního trhu. Dále se také zaměřuje na knižní produkci nebo na podporu a regulaci literatury ze strany státu či jiných institucí.

Klíčová slova: knižní trh, Švédsko, švédský knižní trh, vývoj knižního trhu, vydávání a distribuce knih

Annotation:

This thesis describes the historical development and the current state of the Swedish book market. The thesis is divided into three time periods, namely the period from the invention of the printing press in the late 15th century to the year 1970, then the period between 1970 and 2012 and finally the last decade, i.e. the period between the years 2012 and 2022. The thesis focuses on specific participants on the book market, mainly publishers and booksellers, who have both played an important part in the

organisation and functioning of the Swedish book market. It also focuses on book production or the support and regulation of literature by the state or other institutions.

Keywords: book market, Sweden, Swedish book market, book market development, publishing and bookselling